

Привіджання Талергофа

Быв то необычайно несподіваний образ: холодне децемброве рано, ставка австрійських вояків в шеренді, воєнський диховый орхестер, містны політіці, уніатський, православный, католицький і юдейський священниці – вшытыкы довкола капличкы на цінтерю австрійського села Фелдкірхен.

Рівно о 10-ій годині акцію зачали звуки трубы, короткы ритуалны выступы священників, нудный выступ містного воєнського начальніка о вызнамі прав чоловіка в армаді в демократичній Австрії. Несподівано якийсь обгайця прав говорив о тім, як великий австрійський поет Георг Тракл по трагічній битві в українськым Горродку кінцём 1914 року зшалів, і о тім, же смутный припад з першой світової войны ся прямо тыкать того міста.

Тота церемонія ся называєть **Талергоф**, а є скапчана з Днём людських прав... Уж пару років почас того дня вояци споминають жертвы, мянго повіджено, попередниківвнешніхавстрійських вояків. В минулости все ся говорило лем о жертвах нацизму. На тот раз спомянули історію першой світової войны. Вообщє першыраз ся говорило о „цісарськым і кралёвськым таборі про інтернованых в Талергофі“, кідь одкрывали збыткованя над людськыма правами, який вчинила цісарсько-імператорська армада в тім місті.

Што то є Талергоф? Ту од септембра 1914 року – такой по войновых подіях на Выходнім фронті – насилно звозили австрійських підданных з Галичіны. Часто на основі анонімных доносів їх обвинёвали з „русифіліства“, із симпатій к неприятелёви, к царській Росії. Судьбы арештантів были вшелякы: єдних швидко пропущали, іншы зістали в таборі аж докінця, в р. 1917. Інтерновали без суду, наперек Главному закону цісарсько-імператорської Австро-Угорщїны. **Нараз сиділо в таборі до десять тисяч осіб. Скоро два тисяч їх померло**, а то на самый перед внаслідку катастрофальных гігієнічных условий, трафляли ся ай припады насилства з боку стражників.

„Неприсмна“ сторінка акції

Тота перша інформація о Талергофі – до певной міры є нагода. Она была выслідком лем єдной статі в австрійськым тижденку **Фалтер**, яку я написав у р. 2005. Кідь прочітав тот текст армандный полковник на пензії Манфред Освалд, який почас своєї карьеры робив над вопросами історичной памяти, їмив ся той темы. Наконєць пересвідчив своє началство, же о тім треба говорити.

Про автора тых рядків ся то вшытко зачало тым, же в рр. 2004 – 2005 я із зачудованём зазначив: руськоязычны масмедії України регуларно пишуть о Талергофі – маленькым містечку недалеко Грацу, там ся днесь находить Грацький аеропорт. Зачав єм выскум у містных бібліотеках, архівах і на місті бывшого табора. Вышло так, же австрійська громада забывает на Талергоф. З єдного боку – фактічно ту были білы міста в штандартній літературі, історіці в Австрії, якбач, забыли на тоту тему, або не хотіли ся нёв занимати. В енциклопедіях не было ніч, в учебниках тых ніч. У фундаменталній роботі о першій світової войні **Смерть подвойного орла** (1933) віденьський фаховець Манфред Раухенштайнер лем раз споминаєть тото місто, але без деталів. І Штефан Картнер, спеціаліста на тоты вопросы, доктор Інштїтуту выскуму наслідків воєн в Грацу, у своій офіційній роботі о містній

акції **Штірія у ХХ столітїю** (2000) лем двараз споминаєть Талергоф. Першыраз як табор войновых заятців, што є не цалком правда. Другыраз як приклад швидко і ефективной роботы Грацького інштїтуту гігієны, што, мянго повіджено, то не цалком одповідать реальности: взимі в рр. 1914 – 1915, почас лем пару тижднів, якраз внаслідку катастрофальных гігієнічных условий, ту померло 20 процент інтернованых.

Архівы як вычітка

Може австрійскы історіці суть лінивы. Бо в послідніх роках екзїстенції Австро-Угорщїны, а тых дакус ай у 20-ых роках ХХ ст., цісарський і кралёвський табор Талергоф був достаточо інтереснов темов. У австрійських архівах є велике множество матеріалів о нїм. Наприклад, робочі документи такзваной „талергофской комісії“, яка робила над правнымя рішїнями інтернованых. Комісія мала дуже много роботы, од осени р. 1914 все привожали новых арештантів. Але она ай ослободжовала „справжніх українських патріотів“, о яких дбали знамы представителі „української партії“. З українського боку тоты спискы од „шефа української рады у Львові“ підписовав і Кость Левицький, котрый в р. 1918, як знаме, ся став єдним з авторів **ЗУНР**.

В десятках куфрїв мож найти і немало інших результатів докладности австрійських цісарсько-імператорських кралёвських урядників. Документы свідчать о тім, як завзяты бюрократы сі давали рады із явным негованём основных прав австрійських обчанів. Тото, міджі іншым, ся сходить з мотивами творчости Франца Кафкы. Поправді, перше речїня роману **Процес**: „Хтось наїсто доніс на Йозефа К., бо го арештовали, хоць він ніч планога не зробив“ – ся барз подобать на першы речїня, котры мож прочітати у многих писмах, якы „талергофці“

писали восени р. 1914. Сїтуація міджі інтернованымя была така, як у Кафкы – арешт і єго бюрократічны наслідкы, а то не знати чом. Згода нагод? Може до єдой бе того, же Кафка написав **Процес** якраз восени 1914 року і на зачатку р. 1915.

Окрем іншого, уж в децембрі р. 1914 арештанты-інтелектуалы – бывшый посланець Райхсрату Микола Глібовицький і священник Іван Машак – написали імператорови, же їх правный штатут порушує права Главного державного закону. Дарьмо – письмо не дішло к адресатови і зістало в Грацу. Лем о два і пів рока пізніше і коротко перед тым, як був запертый табор, австрійська влада сугласила з тов правнов оцінок.

Окрем подобных правных тем найде ся ай дость абсурдности, а то особного характеру. Наприклад, о якімсь Вацлавови Орловови, шкільськым інспекторови з Рїгліці, якого депортовали до Талергофу в р. 1915. На причїні був анонім, же він, якбач, в день захвачїня Перемышля, грав на гусях. Дарьмо Орлов ся бранив – без успїху. „**Єго слабов сторїнок было лем тото, же як женатый утримоває любовны контакты з розлічныма дівками**,“ одповіла поліція на вопрос талергофской комісії. Потїшным є письмо, яке кінцём р. 1916 написала із Львова якась Марія Ротенбергова, што бывала в домі ч. 11 на улїці Кохановского. Она барз просила талергофську комісію, абы 22-річну арештантку Ольгу Кшену зохабили в Талергофі, і жебы заставили єй „любовне дописованя“ з мужем Ротенберговой, Ценом. Подля єй слов, наворачня єй сокынї до Галичіны бы значіло далше нещастя про цілу родину.

• Максим Сандовіч (1886 – 1914) – русинський священник з лемківської області, котрый пропав навєрнутя Русинів до лона православної церкви. На зачатку першой світової войны австрійскы власти заарештовали того пароха і цілу єго родину – жену, отця, маму, брата. 6 септембра 1914 на дворі арешту в Горліцях (сучасна Польща) Сандовіча застрілили. Єго жену в тяжи послали до Талергофу, де ся єй народив сын.

Не за семома замками

Ай у отвореных істочниках ся часто споминать Талергоф. Наприклад, в протоколах австрійского Райхсрату. Міджі роками 1914 і 1917 австрійський парламент не засідав. Але кідь новий імператор Карл вліті р. 1917 скликав Райхсрат, Талергоф ся став об'єктом бурливої полеміки. З трибуны ся тьж говорило ай о компенсації про інтернованих і їх дітей – тото принаймі выжадовав тогдышній посланець Алчіде Де Гаспарі, будучій председа влады Італії. Без выслїдку – в передпоследнім році войны тото не підпорив цісарсько-імператорський уряд. Міністер внутрішніх діл ґроф Фрідріх фон Тоґенберґ 17. юла 1917 року обґаїв перед Райхсратом дві австрійскы влады, але узнав, же „справедлива самообрана“ даколи перекрочовала доволены граніці. *„Не є такого штату, який бы в подобній ситуації міг почекати, покы ся стане злочін... Ту був потрібный превентивный засяг. А єдным з превентивных засягів было місто перебуваня...“*

Кідь був запертый табір, Австрійска республіка скоро забыла на Талергоф. Лем ґрацькы анархїсты у 20-ых роках ХХ ст., подля звыку, раз до рока організували походы к нѐму. Аж в 30-ых роках за „австро-фашизму“, природно, они ся заставили. І, якбач, в р. 1936 знищили „цінтерь під соснами.“ Поставили на сусіднім цінтерю в селі Фелдкірхен каплічку, привезли ту, правдоподобно, лем часть праху жертв Талергофу. Всередині каплічки написали: **„Далеко од Отчїзны умерли в таборі Талергоф. Ту спочивать 1767 хлопів, жен і дітей із Выходной Галичїны і Буковины.“** Аж на даякы вынятки, то было єдине, што в Австрії припоминало Талергоф почас многих десятків років.

Вышло шыло з мішка

На Україні такої по першій світовій войні бившы „русофільскы“ арештанты зачали штудовати тоту тему. Обявили ся стовкы статей, у Львові заложили Талергофський выбор, в роках 1924 аж 1932 выдали штирі чїсла **Талергофско-го алманаху**. Всередині 30-ых років ХХ ст. спробовали вплинути на Міністерство заграничных діл Польщі, абы Польци офіціално попросили Австрійків перевезти остаткы талергофських жертв на Отчїзну. Поставили на галицькых цінтерях памятникы. Найзнамішый з них ся находить на Личаківскім у Львові, з надписом: **„Жертвамь Талергофа. 1914 – 1918. Галицькая Русь.“** Не знати чом „1918“, бо табір був запертый у 1917 році.

В р. 1939 была поставлена точка за „талергофсков“ політичнов дискусїю. Позад впаду советських войск до Галичїны, Сталін, у згодї з тогдышнѐв націоналнов політиков СССР, заказав, окрем інших, і обчаньскы організації русофільской орьєнтації. І так Талергофський выбор навсе заставив свою екзїстенцію.

Сталінізм, траґедїй другой світовій войны і зясь советський режім важно нарушыли выскум споминаной проблематїки. Але в США у роках 1960 – 1970 окремы акївісты ся тов темов занимали. Петро Семенович Гардий, америцький бізнїсмен і еміґрант, який ся поважовав за Лемка, перевыдав у р. 1964 **Талергофський алманах**. Гардий є, якбач, єдным з авторів ідеї о Талергофі як попередникови Освенчіма: **„Величезны злодїйства ґітлерівской Германії мають свій початок у злодїйствах ґабсбургьской монархії Франца Йозефа I.“** Добра думка, але мать єден проблем: СС, СД або іншы органы Третєго райху не знати ці бы перебрани конкретну скусеность Талергофа, кадры тьж были други. Тым веце, же австрійскы урядници, які были одповідні за Талергоф, были абсолютно вірными монархістами, а тым і пересвідченыма противниками націстїчного режіму (як, наприклад прокуратор Маркус Премінґер).

Ай так і в США талергофска память ся поступно страчатъ. Кідь єм недавно телефоновав сынови Гардого, старенький Мирон Петрович, який ани не знать язык свого нянька, ніґда не чув о тім таборі в Австрії. На Україні ся тотя родинна память якась утримала. Главно в Ужгороді, де єм без проблемів нашов одразу пару потомків знамых арештантів табору. І в научнім контексті была знама тотя акція, хоць ся нѐв шпеціално не заоберали, часточно з політичных причїн. Зато ай в советській енциклопедії мож най-

ти статью о Талергофі. В Історічнім музею у Львові до 90-ых років ХХ ст. в сталій експозиції демонштровали пару предметів з австрійского табору.

Розмінена монета з кишенї політиків

Адекватный одзвѣв здобыла тема Талергофу на Україні аж в р. 2004. Недостатком є тото, же хьбїть серьєзный приступ к выскуму, спроба выужыти го політично. Глядаючі таємну сімболїчну зброю проти „помаранчовых“, посланці-комунїсты Вєрьховной рады України были ту барз активны. В яри 2004 року они дали на вышетрїня проєкт постановы **„Про 90-річчя траґедії в концтаборі Талергоф“**. Історїк Ярослав Ісаєвич, директор Інштїтуту українознавства І. Крип'якевіча Академії наук України у Львові, озвав ся о нїм критїчно: **„Подїї, звязаны із судьбово україньского народу почас першой світової войны, треба штудовати, беручи до увагы цілу їх проблематїчність і многосторонність.“**

Позад того, 8. октября 2004 року Вєрьховна рада єдногосно схвалила барз діскутабільну резолюцію – у роспалї президентьской кампанї. Ясно, она не выкликала нїякы наслідкы. І авторы резолюції докладно не проскумали тему Талергофа. Юрій Соломатін, перед тым знамый посланець КПУ, мені отворено высвітлив у р. 2005, што то є Талергоф: **„У такій комплікованій історії України суть темны, забыты „флякы“, які свідчать о тім, же і цієлізована Европа має „рыльце в пушці.“ Полїтичний зїск той темы є в тім, жебы одповідити „помаранчовым“, які вычітають комунїстам даякы моменти з історії ХХ стороча: „Суть шпількы, котрыма колють комунїстів. Почїнають з того, же Ленїн був німецькым аґентом... Зробив ся „дженгыл-меньський набор“ обвинїнь проти бывшого режіму, єго выужывають при розлічных новых формах, главно перед вольбами.“** Функція Талергофа в тім контексті є ясна: то єсть, окрем „скапчаня“ ОУН-УПА з націстами, є свойбытым другим історічным фронтом проти „помаранчовых.“

Окрем іншого, кідь мі тото вшытко повідав Соломатін, то фурт розмаховав ся книжков **Терезін і Талергоф** Василя Ваврика. Тотя книжка першыраз вышла в США у р. 1966, перевыдала ю в Москві 2001 року. Терезїнська башта была першов заставков про інтернованих, стады їх перевозили дале, обычайно до Талергофа. Василь Ваврик (1899 – 1970), якбач, сидїв у Терезїні, але тото, же він пише о таборі під Ґрацом, выкликує значны похьбности. У нѐго надыбуєме лем цїтаты з талергофських алманахів і, додаїме – із серьєзными фактїчными хьбами.

Інтересно, же теперь „Вавриковський дішкурз“ перебрав Кірїл Фролов, сполупрацовник Інштїтуту країн СНД, помічник посланця державной думы з **Єдиной России** Константіна Затуліна і заєдно прес-таємник „Союза православных ґраждан“. Він не поважує за потрібне адекватно высвітлити українську історію. У р. 2006 він написав, же **„в концтрачнїм таборі Талергоф взїми р. 1912 жыли тїсячі москвофїлів, то є, їх нищїли, без бараків, на землі.“** Кідь єм повїв Фроловови, же то блуд, він спокїйно одповів: **„Но, а што, тым ся ніч не мїнуть...“**

У р. 2006 він перевыдав розпорну роботу Ваврика і властны тексты під новов назвов **Геноцид карпато-руськых „москвофїлів“**. То свойбытна книжка-попереджїня: **„Правду о мучениках Талергофа треба переложыти языком правных актїв, геноцида карпато-руськых москвофїлів мусить быти офіціално узнаным злочїном проти людства.“** Можне продовжїня той темы в ОСН – як сіметрічна одповідь на україньскы спробы узнати голодомор.

Офіціалны австрійскы інштїтуції мають далеко к великій україньско-руській політиці. Они не мають нїяку представу о тім, як і в яких контекстах выужывають Талергоф. Але, наприклад австрійске войско ся занимать іншым. В документах про внутрішню потребу в р. 2006 было написано: **„Залучїня табору Талергоф к меморїалній културі може выкликати чутливый політичний момент у взаємных оодносинах мїджі Австрїєв, Польщов і Українов... Потомкы жертв іщі, якбач, споминають на тоты подїї, а тоты, за істых условїй, може ся стати закладом про выжадованя компенсації.“**

Визначна подія на Словенську – на Пряшівській університеті взникнув Інститут русинського языка і культури

Важнов подіїв є, же **1. марта 2008 на Пряшівській університеті в Пряшові був зряжений самостатный Інститут русинського языка і культури (ІРЯК ПУ)**. Тым ся де факто сповнив ціль, котрый собі поставили русиньскы воджатаї на зачатку русинського возродного процесу на Словенську по „ніжній“ революції 1989 року – створити самостатну катедру русинського языка і культури. А теперь ся то конечно стало, а, думаме, же у высшій формі, бо інштитути в сучасности стоять вышше, як катедры.

• Повірена веджінем нового Інштитуту русинського языка і культури Пряшівської університеті – Педр. Анна Плішкова, Пед.

Но покы ся так стало, требало перейти тернисту путь. О тім бы ся дало много говорити, бо на сучаснім успіху маме і мы (небогий **Василь Турок** як тогдышній председа *Русинської оброди* і *Світового конгресу Русинів*, а я як таємник в обидвох організаціях) свій поділ работы. Спершу сьме заложили в році **1993 Інштут русинського языка і культури при Русинській оброді в Пряшові**, а попри тім сьме ся дожадовали, жебы была створена самостатна катедра або холам одділіня русинського языка і культури на дакотрій із факулт тогдышней Університы П. Й. Шафаріка в Пряшові. Лемже тогочасны іщі силны стары штруктуры зробили вшытко, жебы ся так не стало, хоць ся подарило выдобили 1,5 міліона корун на заряджіня будучой катедры русинського языка і культури, нашли сьме про ню просторы, зарядили їх... Лемже наконець вшытко то впало, маєток собі розобрала універзіта а Русины зясь зістали без нічого... Зато сьме барз привітали „наградне“ рішіння тогдышнього ректора універзіты, **проф. ПгДр. Карла Феча, к. н.**, котрый створив у **1998 році Інштут народностных штудій і чужіх языків (ІНШЧЯ)** новой Пряшівської універзіты в Пряшові з доміантним **Одділінем русинського языка і культури**. Тот інштут ся у **році 2006** перетрансформовав на **Інштут регіональных і народностных штудій (ІРНШ)**, котрый був заміряный на выскум регіону і народностей, де позиція бывшего русинського одділіня была зредукована – стало ся лем „групов про русинський язык і культуру Одділіня про выскум народностной проблематики ІРНШ ПУ“.

За цілий тот час выслідки работы працівників одділіня, респ. „групы“, не зістали без одзвув. По наступі до функції (2007) нового ректора Пряшівської універзіты, **проф. РНДр. Рене Матловіча, ПгД.**, по наступних організаčných змінах на універзіті, на ёго пропозицію, предложену і схвалену **Академічним сенатом ПУ 12. фебруара 2008, было вирішено перетрансформувати бывше одділіня, респ. „групу“, русинського языка і культури на самостатный Інштут русинського языка і культури**. Наісто барз бы ся тому потішыв, як то радує ай нас, і В. Турок, бо то, хоць непрямо – і ёго заслуга, бо не быти попередніх кроків, не був бы ани сучасный позитивный выслідок.

О тім результаті – зряджіню од 1. марта 2008 нового *Інштитуту русинського языка і культури* на ПУ – інформовав новинарив на брифінгу **14. марта 2008** ректор Пряшівської універзіты **проф. РНДр. Рене Матловіч, ПгД.** і повірена ряджінем того інштитуту **ПгДр. Анна Плішкова, ПгД.** У вступнім слові ректор повів коротку історію того, чом був зряджений новый інштут, високо оцінив научно-педагогічну роботу малоого колективу дотеперішнього одділіня русинського языка і культури і ёго богату публікачну роботу. (*Выставка части выдань, котры вышли в авторстві тых працівників, або ся на них поділяли, была представлена новинарям прямо в канцеларії ректора.*) Добрі ся слухали ёго слова хвалы і главно то, же своє рішіння створити споминаний інштут плановав реалізувати за кожду ціну, бо на то має право. Але даный факт мать бівшу вагу, кідь ёго пропозицію підтримав скоро цілий 27-членный сенат універзіты, што Р. Матловіч поважує за высоке оцініня работы интерных і екстерных научно-педагогічных працівників бывшего

русинського одділіня і правильность своего рішіння.

В далшій части бісіды А. Плішкова росповіла конкретніше о работі дотеперішнього одділіня і о можных перспективах діяльства і розвитку уж теперь нового інштитуту. Підкреслила, же важнов про інштут буде сполупраца з катедрами русинського языка і літературы в Новім Саді, Ніредьгазі, Кракові, як і сполупраца Пряшівської універзіты з Торонтськов універзітов (*о тій сполупраці був приправлений договор іщі на зачатках екзістенції Одділіня русинського языка і культури ІНШЧЯ, але доднесь не був підписаний і зреалізований*). На основі повідженого ректором віриме, же ся так стане за ёго шефованя. На то є приправлений із другого боку **академік, професор Торонтської універзіты – Павел Роберт Маґочій** (*тот ректорови послав по англіцкы і русиньскы поздравне писмо к створіню нового Інштитуту русинського языка і культури ПУ в Пряшові, котре публікуєме в тім цілі*).

На брифінгу каждый новинар дїстав писмовый матеріал під назвов **„Možné perspektivy rozvoja Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry PU“**, котрый приправила А. Плішкова, найновшу ей публікацію **„Rusínsky jazyk: náčrt vývoja a súčasné problémy“** і зборник із минулорічного міжнародного семінаря на Пряшівській універзіті **„Jazyková kultúra a jazyková norma v rusínskom jazyku/Языковая культура і языковая норма в русиньскім языку“** (зоставителька А. Плішкова), вдяка якым ся могли в даній проблематиці ліпше зорьєнтовати і могли фундаментовано о тім писати.

Взник ІРЯК, як повів Р. Матловіч, є ай выслідком змін дакотрых внуторных предписів на Пряшівській універзіті, які настали у звязі з новелізаціов закона ч. 131/2002 Зб. з. о высокых школах і о зміні і доповніню дакотрых законів, котра платить од 1. 9. 2007 і од 1. 1. 2008, але так само і з практичных потреб той високой школы. Каждая высокая школа была повинна конкретны зміны закомпонувати до свого штатуту і мусила їх предложити на реґістрацію Міністерству школства СР до 31. марта 2008. Із вшыткых змін, схвалених Академічним сенатом ПУ, найвызначнішыма з нашого погляду суть **організацны зміны**, в рамках котрых настала **трансформація дотеперішнього Інштитуту регіональных і народностных штудій Пряшівської універзіты**. Внаслідку організаčných змін, на базі того інштитуту vznikли два самостатны субекты. Першым є **Выскумный центр ПУ**, якого работа буде заміряна на такы области выскуму, як: молекуларна антрополоґія, геоінформатика, просторова аналіза і регіонал-

• Ректор Пряшівської універзіты у Пряшові – проф. РНДр. Рене Матловіч, ПгД.

ный розвой, етнічна і конфесіонална ідентіта і якость жывота. Другым є **Інштут русинського языка і культури ПУ**, який возникнув на базі дотеперішнього **Одділіня русинського языка і культури ІРНШ ПУ**, і работа якого буде заміряна на выскум і розвой русинського языка, літературы і культуры в ёй конкретных реалізаціях.

Аж до реалізації конкурзу на місце директора, **директорков нового Інштитуту русинського языка і культури была од 1. марта 2008 повірена ПгДр. Анна Плішкова, ПгД.**, дотеперішня ведуча Одділіня русинського языка і культуры ІРНШ ПУ, котра на брифінгу з новинарями в першій ряді підкреслила і, же возник русинського інштуту є позитивов інформаціов про цілу русинську громаду. А кідь возьмеме до увагы факт, же самостатный інштут возникнув намісто Русинами на Словенську довго пожадываной катедры русинського языка і культуры на Пряшівській універзіті (ПУ), так тот момент розумить і як сатісфакцію за минулы роки, в котрых катедра з обективных, але часом і субективных, причін возникнути не могла. Зато як „наградне рішіння“ при Ректораті ПУ був зряджений **Інштут народностных штудій і чужіх языків** як інштитуція цілоуниверзітнго характера, а в рамках него

як перше vznikло **Одділля русинського языка і культури** з трьма інтерними робітниками: двома научно-педагогічними – **Доц. ПгДр. Василя Ябура**, к. н. і **ПгДр. Анна Плішкова**, – і єднов адміністративнов силув – **Аліція Турок-Меценєва**. Першорядым цілєм інштитуту было в росшыреній формі штудія зачати виховлєвати кваліфікованых учителів русинського языка про першый ступінь основных школ із навчанєм русинського языка. О дану форму штудія мали інтерес переважно штуденти Педагогічної факулты ПУ, але і штуденти акредитованых учительских комбинацій Філозофічної факулты ПУ. На брифінгу А. Плішкова повіла: „Тото посланя інштитуту повниз аж до академічного року 2006/2007, коли росшырена форма штудія русинського языка ся на ПУ перестала реалізувати і перешли сьме на новий акредитованый учительський бакалярський штудійный програм **Русинський язык і література**, котрый по успішній акредитації в році 2005 реалізуєме уж другый рік. За тот час, т. е. од зачатку екзистованя інштитуту, росшырену форму штудія скінчило 25 студентів, а днесь ся снажыме концентровати свої силы на то, жебы мінімально такы успішны сьме были і при новім штудійнім програмі.

Окрем той пріорітній задачі – виховы будучих учителів – сьме много сил давали научній роботі, приправі штудійної літературы, приправам научно-освітных проєктів до грантових агентур, реалізації схвалєных проєктів, научных русиністичных конференцій і под. На основі зробленої роботи за тот час можемо повісти, – а наконєць і сучасный ректор на прес-конференції то спомянув, – же наше одділля проявило велуку жывотаспособность і є предпклад, же буде добров базов про фунгованя ай самостатного інштитуту.

Од самого зачатку діяльства **Одділля русинського языка і культури** наша робота была розділена до п'ятих главных областей: педагогічної, научной, публікаційной, документачной і старостливості о язык. Окрем того, приправлєвали сьме і посуджовали педагогічны документи потрібны к навчаню русинського языка, організували сьме акції пропагандного характеру, в першій ряді на тему высочайшого штудія русинського языка про студентів середніх школ, приправлєвали сьме властны научно-высумны проєкты і брали сьме участь в такых же проєктах інших субєктів, заміряных на народностны меншыны.

Як дотеперішня робота одділля, так ай перспективна робота нового **Інштитуту русинського языка і культури** бы мала в першій ряді корешноповодати з єго назвов. Інштитут буде єдиным тайм сорты на Словєнську, а там ся стане і найвысочайш научнов інштитуціов про сферу русинського списовного языка. Зато і дале буде в єго компетенції занямати ся розвоєм русинського языка, пропованєм і потвержованєм змін в правописі, посуджованєм і здоконалєванєм уровни языковой культуры в окремых функчных сферах. З цілєм утримованя і дальшого розвоєя языковой культуры буде при інштитуті робити **языкова комісія** як порадыный орган в проблемах русинського языка.“

Окрем языка, новий інштитут ся хоче заміряти і на інші сферы жывота Русинів. Веце позорности буде давати проблемам русинської літературы, культуры, уменя, театру, історії, конфесії і сплоченської роботи русинської меншыны, котры дотепер были – з обєктивных причін, в першій ряді з недостатку фінанцій про дальшых інтерных робітників – на другім плані. Самособов, є то замір, який нашов свое місто і в новім Штатуті ІРЯК ПУ. Треба вірити, же з підпоров веджіня ПУ ся працівникам інштитуту го подарить зачати реалізувати іщі в тім калєндарьнім році. А треба підкрєслити, же **нікотра інша інштитуція на Словєнську так широко орьєнтовану научну роботу в одношіню к Русинам на Словєнську на реалізує**. Як бы ся ей подарило розвинути до такой міры, як планують ей интерны працівниця **ПгДр. Анна Плішкова**, **ПгДр. Кветослава Копорова** і **Мгр. Алена Блыхова** за помочі екстерных працівників мімо універзіты – **доц. ПгДр. Василя Ябура**, к. н. і **ПгДр. Станіслава Конєчного**, к. н., і універзітних сполупрацівників **проф. ПгДр. Осифа Сіпка**, **ПгДр., доц. ПгДр. Любы Січаковой**, к. н., **доц. ПгДр. Андрія Антоныка**, к. н. і **доц. ПгДр. Валерія Купкы**, к. н. і інших, наісто бы то був принос немлем про „русинський“ штудійный програм, але і про саму інштитуцію, яка бы поступно діставала свій ясный профіл. Принос то бы був і про саму універзіту, яка підпоров їх заміру як єдина на Словєнську бы створила адекватны условия про штудіум і шырокогранный высум русинського етніка, а тым і про розвой русиністики. Наконєць, фундаменты такого діяльства на Пряшівській універзіті уж суть выбудованы (од року 1998). О тім свідчать публікації робітників бывшого русинського одділля, цїтації їх работ дома і в заргранич, їх участь на домашніх і міжнародных научных форумах, проєктах і т. д.

– **Найважнішов сферов нашого інтерєсу од зачатку є педагогічна робота**, – повіла повірена ряджінєм нового інштитуту А. Плішкова, – а так то і зістане. **Первістный інштитут, властно, був заложеный з тым цілєм – виховлєвати кваліфікованых учителів русинського языка. Жебы сьме забезпечили перспективу про тоту сферу, предложили сьме на акредитацію іновованый бакалярський штудійный програм **Русинський язык і література** в комбинації предметів про денну і екстерну форму штудія, котрый був Акредітачнов комісіов СР схвалєный в році 2007, а того року (2008) в рамках комплексной акредитації ПУ сьме приправили ай першый проєкт магістерского штудійного програму. Бакалярську форму штудія заты сьме реалізували лем в денній формі, бо не была дорішена легіспатєва навколо реалізації екстерного штудія. В сучасности, хоць ся ситуація змінїла і є уж вирішене плачїня за екстерне штудіум, ПУ не отвєрєтє**

учительський штудійны програмы в екстерній формі штудія. Лем же мы каждорічно евідуюєме інтерєс о штудіум русинського языка в екстерній формі. Зато з веджінєм універзіты сьме ся дозошли **отворити од дальшого рока екстерно холєм єдну комбинацію, думасьме на русинський язык з англїцькым**. Тым бы сьме помогли многым школам – котры о то жадають – вирішїти їх проблемы звязаны з недостатком кваліфікованых учителів англїцького і русинського языка.

З цілєм дивинути інтерєс о штудіум русинського языка зачали сьме уважовати тых о приправі **сплочного штудійного програму** з універзітими, який учительське штудіум русинського языка реалізуєтє. В данім припадї іде о Ягелонську універзіту в Польску і Новосадську універзіту в Сербії. Наш высочайшый закон таке штудіум доволує. Подля нєго штуденты сплочного штудійного програму были бы зарїєно штудентами вшыткых трєх універзіт, причім становлену часть штудія бы абсолютвовали на даных высочайш школах і од вшыткых бы по скінчїню штудія здобыли діпломы. Думам, же тот факт бы отворив шыршы можности самореалізації в практичнім жывотї нашым абсолютвантам. То є перспектєва про нас, яка лє собі выжадує в першій ряді зачати вести діскузію зо вшыткыма потенціалныма участныками такого програму і выкликати інтерєс о нєго у молодых людєй. З цілєм мотивованя їх к тому, плануєме каждорічно реалізувати два бїшы проєкты: першый – **Дєнь отворєных двєрей**, котрый зачнемє з підпоров грантового сістєму Міністерства культуры СР реалізувати по першыраз уж того року на Пряшівській універзіті, а другый – **Лїтня школа русинського языка**, проєкт котрого хочемє приправити іщі в тім році а реалізувати бы сьме го могли зачати од дальшого року, найлітше почас лїтніх вакацій. Першый буде заміряный на середнєшколакєв переважно на виходї Словакії, другый буде мати міжнародный характер.

Як сьме увєли, новий інштитут затля має лем трєх інтерных робітників, але, віримє, же в найблїжшых роках того цісло буде іщі раз таке, бо то собі выжадує ефектєвнє забезпечованя лем самого штудійного програму. **Выгдов нового інштитуту є, же штудійный програм Русинський язык і література є цілоунїверзітний**. Зато дакотры дісциплїны, переважно общого характеру, помагють забезпечовати учительів з розлічных факулт ПУ, в першій ряді з катєдры руського языка ФФ ПУ, за што їм треба подяковати. – Але перспектєвно бы сьме хотїли бївшу часть дісциплїн нашого штудійного програму покрьвати властныма робітниками, – підкрєпила наконєць А. Плішкова, – **яких треба нам наперед роздобыти і виховати**. Ту ся можемо сполягнути, думам, уж лем на властных абсолютєнтів, міджі котрыма дотепер было дакілько способных штудентів, яких бы сьме собі знали представити у такой роботі. Віримє, же підпора нашого інштитуту, главно з боку універзіты, Міністерства школства СР, але і грантових агентур буде така, же нам можемо персонално послити інштитут, і так зачати наповнєвати наш замір.

Наконєць іщі раз треба подяковати вшыткым, який помагали при будованю фундаментів русиністики на Пряшівській універзіті, при реалізації дотеперішних замірів у єй розвоєю і партіциповали на реалізації главно штудійного програму, але самособов ай інших проєктів русинського одділля. Віримє, же ай в новій ситуації новий інштитут найде опору як у своїх дотеперішних сполупрацівників, так і у нового веджїня Пряшівської універзіты, але і штатных інштитуцій, в першій ряді у Міністерства школства СР.

Фоткы автора

UNIVERSITY OF TORONTO
Chair of Ukrainian Studies
100 St. George Street
Toronto, Ontario M5S 3P5

Tel. 416-978-3334
Fax 416-978-5566

Проф. РНДр. Рене Матловіч, Пед.,
ректор Пряшівської універзіты,
Нам. леґонаріє 3, 080 01 Пряшів
СЛОВЕНСКО

14. марта 2008

Важєный пане ректоре!
Посыламе Вам найшїршїй поздрав з нагоди історічного дня 1. марта 2008, коли было офіційно створєно Інштитут русинського языка і культуры на Пряшівській універзіті в Пряшові.

Од самого зачатку сучасного русинського народного возроджїня, першы выгонкы якого ся обявили на території Словакії під жывотодарными вітрами „ніжної“ револуції 1989 року, лїдры того руху поставили перед себе дакілько задач. Єдноє із тых задач было створїня катєдры русиністики на Пряшівській універзіті. Почас скоро цілого десятирочного обявнєк організації Русинів, такы як Русинська обрєда на Словєнську, Русин і Народны новинкы, выжадовали од влады і веджїня універзіты сповняня той задачі, котра спочатку была зреалізувана у формі створїня русинського одділля в рамках іншого научно-педагогічного інштитуту на Пряшівській універзіті.

Славысты цілого світу од року 1989 уважно слїдовали розвиток русиністики на уровни універзітє в Польщі, Словакії, Мадярську і Сербії. І не было похьбноствєтєю о тім, же праві Пряшівська універзіта є передовым центром русиністики, зато ректор той універзіты Проф. Др. Рене Матловіч проявє добру волю і далекозрячєсть, створивши русинський інштитут.

Посыламе нашы найсердєчнішы GRATULACIJE профєсорови Матловічову за єго мудрєсть, і нашы найліпшы пожеланя докторїці Анні Плішкової і єї колегам у дальшій успішнім розвитку педагогічного і научного діяльства новой інштитуції, котру уж тепєрь правом мож назвати **центром русиністики світового вызнаму**.

З найшїршїм пожеланєм

Проф. Др. Павел Роберт Маґочій,
ведучій Катєдры україністики Торонтоської універзіты,
академік Канадської кралєвської академії наук,
академік Міжнародной славянської академії,
чєстный член Научного обшєства Гарвардской універзіты,
председа Світової рады Русинів.

Николай Бескид в моїх споминах

(Із виступу на научнм семінарі о Н. Бескидови 13. октобра 2007 у Пряшові.)

В часі смерті мого стрька **Николая Бескида** в децембрі 1947 року ем мав 18 років. Є то достаточный вік, жебы ем як єдиный жыючий потомок з роду своего діда Александра подає достовірний спомин і характерістіку Николая Бескида, визначного культурного діятеля в історії карпатських Русинів.

Як дітвек ем собі запам'ятав, же Николай Бескид жив у моїх родичів на парохії в селі Легнава, окр. Стара Любовня. Є то село, котре, так днесь, як і в часі мого дітства, гранічило з Польщов, але недалеко од гранічило были порозмітованы села, в котрых жили нашы Лемкы-Русины, што говорили по лемківскы і мали таку істу віру, як Легнавчане. Зато контакты міджі Легнавчанаме і Лемками были і в часі мого дітства дость живы. Подля споминів мого отця – Евгенія Бескида на свого брата Николая, т. є., мого стрька, він мав добры контакты з Лемками і в часі роспаду Австро-Угорціны. Так Николай, як і мій отець были в лемківській Флоринці підпорити тогдышню родящу ся Флоринську републику, де выступили із своїма пламінными проявами.

Николай Бескид на фарі в Легнаві мав свою окрему комнату, котру сьме называли канцеларня. Легнавчане го называли „старым паном“, а мого отця „молодым паном“. В канцеларни мав скромный бутор, триділну скриню із скляняныма дверяма старостливо заповнену книжками і звязаныма часописами од найстаршых часів. Наісто, то были книжки по єго отцєви Александрови, єго дідови Грігорієви, котрый був знамым русинськым публіцистом і автором многих статей в тогдышній пресі другой половини 19. ст., де ся підписоває псевдонімом Быстрый Гриць і Торисин. Зато і днеська найстаршы Легнавчане повідають, же в Легнаві были даколи священиком Гриць. В комнаті Николая Бескида стояла і далша скринька, на котрій ся дало писати, а в ній мав старостливо покладжены архівны матеріали, партеедуплкі о умершых з родины Бескидовых і іншы матеріали, котры были спомінчы про стрька Николая при єго работі. В середині комнаты мав стіл на писаня а на нім – пишучу машинку „Mirusa ideal“ з року 1939, на котрій він писав в минулости, а я на ній пишу днесь. На столі стояла тинта, каламарь і перо, чисты папіря. В кутику комнаты був кахлєвий пец, до котрого в зимі старостливо клає дрыва, жебы мав в комнаті тепло, бо в Легнаві были великы морозы. Од одходу на пензію в році 1928 стрько Николай зістає в Легнаві, а ту мав постаране о уквартелєваня і страву в режіі мого нянька Евгена і моєї матери Марты.

В часі мого дітства од року 1929 Николай був уж на пречасній пензіі. А тогды мав лем 45 років. Уж в тім часі патрив к зрілым і сформованым русинськым історікам і літературознаателям. Мав за собов дость велику і цінну теорчу роботу, а то уж од першой публікації, яку выдає як 20-річний студент теології в Будапешті в році 1903 під назвов **Історія опатства Св. Петра і Павла в Таполці**, за котру бы оцінений приятєм за рядного члена Мадярського історічного общества. Окрем того, в тім часі він публіковає цінны історичны статі в ренованых журналах, як: **Szazadok, Művészet, Religio** і іншых. В часі того мадярського періоду аж до роспаду Австро-Угорціны і взникну першой ЧСР стрько Николай выдає такы визначны книжки, як: **Янош Ковац (1764 – 1884)** – в р. 1909, **Рождество** (1914), **О єнім забытім малярєви** (1914), **О Михалови Манковичови** і іншых. В р. 1919 выдає і „Русско-мадярский

словарь“, на котрім робив вєце як 10 років, але світло світа узрїє аж по взникну першой ЧСР. Окрем того Николай мав за собов плодный період жывоата, пережытый в Пряшові од 1906 до 1923 року. Были то roky слоєны з работов директора Пряшівской греко-католицькой епархіальной канцеларії і члена конзісторії. Але тыж roky, котры присвятив Руській народній радї в Пряшові од самого зачатку єї взникну, кідь на челі той рады стояє

• Визначный культурный діятель в історії Русинів – Др. Николай Бескид.

єго стрько Антоній, будучій губернатор Підкарпатської Русі. Почас той роботи выдає новинкы „Голос русского народа“.

Николай Бескид в р. 1923 був переложений з Пряшова за парохіального священика до Легнавы. О причіні єго переложіня ем ся не дізнає. Отець духовный Теодор Ройкович в некрологу о Бескидови у Благовістнику в январі 1948 писав, же був переложений із знамых причін. Лемже не знаме, якы то были. Доба, котру Николай Бескид пережыв у Пряшові, є здокументована в публікації, котру выдає Місто Пряшів у видавательстві Універзум в р. 1997. Єї автором є професор Едмунд Глеба, котрый Николая Бескида увів на стор. 27.

Николай Бескид справоває Легнавску парохію од р. 1923 до р. 1928, коли парохію перевзєє єго молодшій брат Евгеній, мій отець. Тяжко я теперь можу описати тоты внуторны пережываня Николая, кідь пришов по своїй значній карьєрі за обычайного священика. Але наісто мав душу на мірі, бо справоває парохію, котру перед ним справовали священици нашого роду. Але ту в Легнаві, далеко од містського руху, в оточіню прекрасной карпатської природы, котру любив, в єдинстві з родиною своего брата Евгенія продовжує свою теорчу і высукну роботу. Мож повісти, же праві ту, в Легнаві, стрько Николай пише і публікує свої найвизначнішы історічно-літературознавательскы работы. Выдавать їх в рамках Общества Александра Духновича в Ужгороді, в яким почас першой ЧСР був в визначных функціях. Быв членом редакційной рады журналу „Карпатский край“, выдаєє в Ужгороді, в Америці, але і за властны кошты. Спомяну холем тоты найзнамішы творы: „Карпаторусская древность“, „Карпаторусская Русь“, „Карпаторусская правда“, „Из минушого одной крестьянской семьи“, „Кирилица и глаголица“ і іншы творы літературознавательского характера, часть

котрых была опублікована в америчькых календарях, а ту, в Словакіі, в календарі Татра банкы. Єго статя в тім календарі была єдина написана азбуков на тему краснобрідьскых ярмарків. Треба повісти, же тоты публікації одражають душу, серце і розум мого стрька, писав їх як пересвідченый і честный представитель русинского народа, в них ся не боїть обаєвати право на достойну екзістенцію карпатських Русинів. Із своєй скромной пензіі подля своїх можностей фінанчно підпорує швытко, што служило на благо Русинів так на виході Словаку, як і на бывшій Підкарпатській Русі. Своїма жертвами підпорив і зготовліня памятникя і А. Духновичови в Пряшові, котрый ту був славностно одкрытый в р. 1933. В тім році на просьбу тогдышнєго греко-католицького єпископа Петра Павла Гойдїча дав значны грошы на побудованя сиротинця на ул. Сладковичовій в Пряшові. Днесь там жыють греко-католицькы богословці.

Як доказ повідженого уведу слова дяковного писма єпископа Павла П. Гойдїча стрькови Николаєви Бескидови із 4. января 1934 року. В писмі ся пише тото: „Ваше Высокоблагородіе! Ваши строки, котрыми уведомляете нас о Вашей великодушной жертве в пользу нашей епархии, получивше спешу выразити Вашему Высокоблагородію наше найсердечнише спасибо! Сию значну суму збережеме на наши цели епархиального сиротинца або там потреба найбільша, – и зачислимє Ваше Высокопреподобіе между добродетелей нашей епархии, респективно епархиального сиротинца. По поводу Рождества Христова и нового года благоизвольте принять наши найискреннише благожелания. Найсердечнише поздравляем Ваше Высокопреподобіе и повторительно выражает свое искреннее благодарение Вам отданный Павел Гойдич, епископ пражевский.“ (Текст писма ся публікує першыраз, находить ся в архіві автора – позн. ред.).

Окрем того Николай Бескид до бібліотеки Руського дому в Пряшові, днесь на ул. Главній 62, подароває свої книжки, ціна яких была 10 000 корун, котры были публікованы в 30-ых 20. ст.. В р. 1939 році, кідь было треба підпорити екзістенцію Греко-католицькой руськой гімназії в Пряшові, комплетно фінанчно забезпечив выбавліня 4-ой класы гімназії. Дали бы ся увести і далшы великодушны жертвы стрька Николая так на нашы народны, як і церковны діла.

Як жыучій свідок жывоата стрька, мож повісти, же жыв так, як описує в єдній із своїх автобіографій, котру ем нашов в єго архіві: „Жывоат так хотів, же ем був вихованый серед мадярської культуры, але в родині ся нігда не забывало, же сьме Русины. Чоловік собі народность не выбирать, бо ся уж народити в кругу даной народности, ся перебіговати к чуждому, своего ся ганьбити, ся поважовало за ганьбу, зато сьме ся снажили быти ужыточныма тій народности, котра нам была Богом дана. Мій ціль був єден: проглубліня нашой народной самосвідомости і дивганя славы карпатських Русинів.“ Так ем го познає, бо єго вплив ем одчує ай на собі. Быв то принципіальный чоловік, а доказом того суть єго книжки, котры з найліпшым наміром к своему народови публіковає уж як двадцятірїчний. Тематіку выберає зо жывоата карпатських Русинів, о них писав а за їх інтересы боєває своїм пером в тім нелегкім історічным періоді, в яким жили нашы Русины. Думам собі, же

честны Русини бы ся мали веце інтересовати о ёго книжки а з них черпати много потрібного про формованя своєї русиньской ідентити. А тото є потребне, главно днесь, бо суты і такы Русини, котры забывають на своє коріня, перебігають к чужому, свого ся ганьблять, ани сі не усвідомлюють, же тым ослабляють заклады нашой русиньской меншны на Словакії.

Ай кідь мій стрыко жыв лем із своєї скромной пензії, зашпорены корунки старостливо одкладоває і до банкы, в котрій в тім часі робив і банковий працівник, родак із Бежерова, Йосиф Збіглей, довгорічний справця Руського дому в Пряшові. Стрыко зашпорив грошы і тым, же быває і стравоває ся у свого молодшого брата Евгенія. Нашпорены коруны не раз даває і тым, котры то найвеце в часі господарьской кризи за першой ЧСР потрібовали, кідь одходили за роботом до Америки. Як єм ся дізнає з архівного матеріалу, єдному Легнаванови, Янови Бахінови, пожычів 350 доларів, што были на тогдышню добу слушны коруны, але тот чоловік винов того, же не нашов собі порядну роботу за морєм, пожычени грошы му не вернув. Такых припадів было веце.

Як дітвек єм позороває, же стрыко каждый день почас шумной хвілі выходив до фарьской загороды серед прекрасной лісової алеї, де на ей кінцю мав стіл, а довкола лавочки, де писав і писав. На столі все стояє каламарь з тинтов, перо і папіря, на котрых конціповає свої мыслі, продумоває обсяг своїх книжок. Кідь єм мав дякый проблем як гімназіста, охотно мі поміг. Мав добры знаня з математики, бо часто мі поміг рішати задачі. За сонячных днів, главно через вакації, радо ся ходив опалёвати і купати до рікы Попрад. А все кликає і мене, і свого брата Евгенія, мого отця. Были то красны зайытки, котры сі доднесь памятам.

Споминам собі на то, же стрыко ся на зачатку літа даває стризгати догола, мало коли мав на голові шалку. Але кідь путоває, як він говорив, „до світа“, так зо своєї скрині выбрав анцуг і тіпичный свій калап. Зато кідь ся даває фотографовати на дякы документи в місті, то мав на голові калап. Така фотографія ся заховала з 20-ых і 40-ых років 20. стороча.

Кібы жыв днесь, дуже бы го мерзило, де ся поділи ёго книжки, котры свого часу подароває до книжніці Руського дому в Пряшові. Быв бы скламаний, кібы знав, же пряхівська „крпость“ нашой культуры і освіти, будинок Руського дому, чудным способом ся дістає

до рук квазілюбителів русиньской дідовизны, котры цілый маєток Руського клубу – 1923 рафіновано перевели на тзв. надацію, в якій пообсідали ключовы функції. Мерзило бы го, же Русини, котры в порівнаню з добов, в котрій жыв він, уж знають чітати і мають освіту, але мало читають, слабо підпорують свою пресу, мало знають о своій історії і своій ідентиті.

Мерзило бы го і то, же у зязи з Руським домом нанивоч вышли і грошы, котры ёго стрыко Антоній, губернатор Підкарпатьской Руси, пожертвовав на купліня того цінного будинку в р. 1925 (15 000 Кчс). Наісто бы ся опросив, же де ся поділи нашы школы, основны і середні, гімназії і бывша Грекокаатолицька руська учительська препарандія? Не знав бы порозуміти ани то, же інтернати як Алумнеум і інтернат при учительській препарандії уж не служать на цілі русиньской народности. А то были інституції, котры были заложены таким визначным нашым діятелями, як Адолф Добрянський, Йосиф Гаганець, Александр Духовіч і іншы. Наісто кібы жыв, та бы обертав увагу нашой громады на закладаня русиньских школ, бо народ без школ, без блеканя свого материньского языка поступно гине! Наісто бы ся опросив днешніх вождів русиньского народа, як ся приправують піднимати народ к приближующому ся списованю людей у Словакії в р. 2011. Ани тото бы ся му не любило, же так тяжко іде процес соединёваня вшыткых сил в области русиньского руху.

Памятам собі, же в Легнаві навщівлёвали го знамы діятелі тогдышнёго національного руху, визнамы діятелі як з Пряшівской, так і бывшой Підкарпатьской Руси, і Америки. Уведу дакотрых: Теодор Ройковіч, Др. Іван Пецак, Др. Штефан Фенцик, Алексей Фариніч, Др. Іван Жыдовський, з Америки Михал Кудкла, Ратіця і іншы.

Николай Бескид був глибоко віруючій чоловіком, необломным обагёвателём нашого кирило-мефодьского наслідства, чістоты церковнославянського обряду і традиції. Єднозначно підпороває азбуку, був проти заведжіня латинікы до нашого языка, бо в ній видів першы крокы к денационалізації, о чім ся можеме уж днесь пересвідчіти. Зо вшыткыма русиньскыма обществами в 30-ых роках активно боёває за руськы школы, за освіту в материньскім языку. Визначоває ся великом выдержков в бою за обіцяну автономію Підкарпатьской Руси – подля Сент-жерменьского договору з вельмоцами – по роспадї Австро-Угорщины. А тоты

снагы ся одбивають як в ёго выданых публікаціях, так і в ёго єпістоларній дідовизні і архівных документах.

Кідь ходив „до світа“, з парохіального двора выходив на кінський повозі. Нігда ся не забыє розлучіти з тым, котры го выпроводжали із словами: „Господь мі в помоч!“ На своїх дорогах нігда не забыє навщівити свого приятеля Федора Ройковіча, зайти до Руського дому в Пряшові, звідати ся, што є там нового, в чім треба помочі. До Ужгороду ходив за своїм братом Александром, котрый мав високу функцію в Цівільній справі Підкарпатьской Руси і в централі Общества А. Духовіча. І там находив много енергії про свою творчу роботу.

В жывій памяти мам і послідні роки жывота мого стрыка, кідь лежав в кошицькім шпиталю в новембрі 1947 року. Як штудент гімназії і кварталник в інтернаті Алумнеум єм ся выпросив на навщіву свого стрыка до Кошиць. Дуже ся мі потішыє у шпитальській комнаті. Повіє, же мав проблеми з простатом, а же ся на раду докторів рихтує на операцію. Быв оптимістично настроєный, вірив, же операція добрі допаде а же по выплічю ся верне до Легнавы. Много планів мав і про мене по матурі.

Зачатком децембра 1947 року зашов за мноє до интернату мій отець Евгеній, котрый ня зясь выпросив з интернату, жебы єм з ним ішов навщівити стрыка до кошицького шпиталю. Ёго стає ся згіршоєває. Стрыко нас познає, але барз плано вызерає, быв песимістично настроєный. Може чув, же ся ближить кончина. Операція ся подарила, але сердце не витримало. Так тот навщівє за моім отцём была посліднёє коло стрыка Николая. **Він умер 11. децембра 1947 року і був похований за асістенції пряхівського єпіскопа Павла Петра Гойдіча на пряхівскім цінтерю.**

Треба повісти, же Николай Бескид при настолєных проблемах у своій научній творчості стояє на вышій научных знань своєї doby. Знає пару языків, міджі нима латиньскій, грецькый, німецькый, мадярьскій, руськый, а самособов русиньскій, словєньскій і чеськый. Подля одборників-перекладателів ёго творчости до взнику першой ЧСР, язык в ёго творох є на высокій языковій уровни того часу, а то з боку штілістичного і композичного. Ай кідь ся нігда у школі не учів руськый язык, доказавє зоставити мадярьско-руськый словник. Руськый язык ся навчів самоштудієм і читанём книжок руськых класіків. На своїм словнику робив 10 років, але світло Боже увидів аж в році 1919, бо не было грошей на выданя а Русини в тых часах не мали богатых меценатів.

Я радый, же по „ніжній“ революції в р. 1989, але главно по одходї на пензію в 1991 році єм зачав важніше листовати сторінкы книжок свого стрыка Николая. Поужывам назву „стрыко“, ай кідь він собі жадав, жебы єм го кликав „дядём“. В ёго книжках єм находив много цінного про потреби нашой русиньской культуры, двигающого ся по революції русиньского народного руху, про днешню і будучу добу. Одозває єм ся му на вызув такых визначных русиньских діятелів, як Ф. Ройковіч, Доц. Андрій Шлепєцькый, котры были пересвідчены о тім, же дакто з молодшого покоління ся возьме за діло і выдасть ёго творы. Выслідком моєй дотеперішней скромной роботы є публікація **Николай Бескид – на благо Русинів**, котра вышла у видавательстві Валерія Падыка в Ужгороді на Україні. Тота книжка была презентована в маю 2005 року в польскім місті Криниця на Світовім конгресі Русинів.

Кідь мі Господь Бог дасть здоровя, буду продовжовати у выдумній роботі нелем творів Николая Бескида, але іншых людей з моего роду, котры вносили свій вклад до культуры карпатьских Русинів уж од другой половины 19. стороча. ■

• Історічна фотографія з архіву Гаєріла Бескида (Легнава, коло р. 1934), котра ся публікує паршыраз. У нижнім рядї зліва: сестерніці Г. Бескида – Магдалєна і Едіта, дівкы Магдалєны, матери Ендре (Андрія) Байзы (Фенцика), а міджі нима мальчкый Гаєріл Бескид. Верхній ряд зліва: матери Г. Бескида – Марта, отець Евгеній (парох Легнавы), Николай Бескид (тримле охранны руку над малым Гаєрілом), каноник Федор Ройковіч, бабка Г. Бескида – Амаля Холошній, Свен – сын Ф. Ройковіча і Магдалєна – сестра матери Г. Бескида.

НИКОЛАЙ БЕСКИД І ЇГО ОДКАЗ ПРО ПОТОМКІВ

(Із виступу на научному семінарі о Н. Бескидови 13. октобра 2007 у Пряшові.)

Оцінюємо діло визначного русинського діятеля, котрый ся заслужив о зміцніня русинства, о шырїня материньского слова, віры наших предків, діятеля, котрый присвятив свої сили на здобытя уставных прав Русинів, чоловіка, котрый выдавав книжки і за властны грошы, чоловіка, голос котрого звучав і в Америці.

Кібы так днес ожив наш будитель! Як бы реаґовав на тот світ? Наісто бы мав радость з того, же Русины пережыли наперек вшыткому і вшыткым доднесь (наперек тому, же наша народность была в 50-тых роках заказана, Грекокатолицька церьков зліквідована, ей священници пронаслідованы, арештованы, мучены...). В Словакії є офіціально узнана народность „Русин“. Русины ся можуть в школах учіти свій материньскый язык, свої права назад здобыла і Грекокатолицька церьков, маме свої новинки, часописы, театр, дістаєме фінанчну підпору на выдаваня книжок, учебників про школы...

Потішыло бы Николая Бескида, же по ніжній революції – главно заслугов *Русиньской оброды* – зактівізовали ся до жывота нашы Русины, подобно і Лемкы в Польщі, Русины в Мадырьску, на Україні, в Румунії, Чеській републиці, в Сербії, Хорватії, Америці і в Канаді. Вказало ся, же нас не є аж так мало... Взникнув *Світовий конгрес Русинів*, котрый робить добре діло на хосен вшыткых Русинів.

Потішыли бы Николая Бескида спомянuty, але і неспомянuty успіхы, котрых было немало. Но по тых вшыткых позітивах, нашоб бы Николай Бескид і много негатівного. Засмутила бы го превелика біда, економічна одсталость северовыходной Словакії, штатістичны даны о незаместнаности, о гляданю работы по Чехах, Германії, Америці... Зясь лем приходить бідному Русинови, так як то было ай в минулости, одходити за работов до далекого світа.

Не міг бы ся Николай Бескид позерати ани на нашу неєднотность. Наісто бы глядав причіну, чом нашы сполкы, організації, общества... каждый тягать за свій кінець і каждый у свій бік. Розболіло бы Николая Бескида сердце, кібы зраховав нашы школы по селах і місечках, а наісто бы ся і росплавав, же потомкы Русинів ся в школах намісто материньского, учать словеньскый язык, же на годинах історії не чути ани слова о Русинах і їх історії. Днешні школярі перфектно докажуть выменовати фотбалістів Баєрну Мніхов, з рукава высыпльять мена гокеїстів Бафала або цалком точно знають, кілько

раз є розведжена анґліцька целебріта, але – ніч о Балу-дьянськім, Духновічови, Ставровскім-Попрадови...

Хопив бы ся наш Николай за голову, не увірив бы, же по многих наших селах одправляють Службу Божу по словеньскы. Чудовав бы ся думаню владыкы, котрый „сыпле попіль на голову“ тым, котры обгають материньске слово, русиньскы обряды і традиції. Чудовав бы ся: тадь мы одразили мадырязіацію, переконали заканы Апонія, диктатуру Александра Баха, пережыли тоталу лквідацію русиньской народности і Грекокатолицькой церьквы у 50-тых роках, а теперь тото!?!?!

Не вірю, же Н. Бескид бы ся в тій ситуації вздав. Наopak, радикално бы рішав спомянuty проблемы, бо не было в єго натурі од проблемів утікати, а то ани тогды, кідь „таїчек Масарік“ не дотривав обіцяня, што ся тыкать народностных прав Русинів у першій ЧСР. Николай Бескид бы нам порадив не змірїти ся з такво реалітов і наповнєвати свої народностны права, котры суть закотвены в Уставі СР. Порадив бы нам наісто і скінчїти свої жабячо-мышачї войны, перейти од корчмовых сперечань і зачати уж конечно робити ведно на возроджіню нашого народа. Тыкать ся то вшыткых – немел людей з культурно-народностного жывота, але і докторів, інжїнірів, штудентів, родічів, учітелів, священників... Тыкать ся то каждого з нас, бо передаваня одказу наших предків наступным поколіням є нашоб вьстов повинностєв.

• Лауреат Премії А. Духновіча за русиньску літературу – ПгДр. Миколай Ксеняк, Із Ружомберка, родак із Камонкы, Старолюбвяньского окресу. Фотка: А. З.

ПгДр. Марія ХОМОВА-ДУПКАНІЧОВА, Братіслава

Профіль Філолога

На першій погляд – як і каждый Русин, а предці, чім-сь выникать – є необычайный: педагоґ, літератор-теоретік, літератор-історік, критік, публіциста-філолоґ. Але і політік, діпломат, а в родині – прикладный отець і уважный манжел. Штудовав у Братіславі, Петрограді, стажовав у Москві і Празі. Научны работы обгаєвав і презентовав ся нима на конгресах в Празі, Кієві, Галє і інде. Сполупрацював із словеньскыма поетами і писателями, особно з Мірославом Валеком, бывшым міністром культуры, як єго заступця. Діпломатичны посты занимав в Посолствах Чеськословеньска в Бруселі (Белґія), Кіншгасі (Конґо).

Містом єго народжіня є романтичный хотарь міжкі бескідьскыма верьхами на сыхлах гор Поставной і Камяной. Там він пережывав свое дітство в чаровнім русиньскім селі, котре у світі прославив родостром славного маляря поп-арту Енді Варґола. Наш Філолоґ вырастав до своїх 15 років в тихім закутю чаровных Бескідів. Своім ростом як кібы наподобнєвав могутность Карпат, а характером – гордость, смілость і одважность. Як они, так і він ся поставив на ноги твердо стояти на роднім ґрунті дідовизны вітця і матери. Стояти і не зрадити: Я Русин... Як першый сын в родині, ріс, школовав ся, познавав світ коло себе, наберав скуености. Першу книжку, яку зачав в родині читати, была Біблія. Привела го к ній дітьска зведавость, же чом неділя што неділя мама бере книжку до рук і довго штось шепче над нєв. Думає, же книжка є дашто таємне, непознане, котре треба познавати.

Імпульз к шыршому познаню і гляданю змыслу людьского діятельства му дала ажраз родина. Не лем родина вітця і матери, в котрій ся народив, але і шыр-

ше родинне оточїня. Были то дідове до обидвох боків, котры іщі в 19. і зач. 20. ст. сміло одходили до Америки за работов і за далшым познанєм світа. Быв то дідо Я. Р., тета М. Р. і уїко Я. Р., котрый як 22-рїчний перед одходом своїй матери наплів тільки опалок на бандуркы, жебы їх мала дость, покы він ся верне з Америки. Шкода, перша світова война му перетяла планы і він нігда веце не увидів матір ани родный край. Умер в Америці в році 1975 і мав 6 потомків.

На тых навщївах Америки (дідо був трираз!) про членів Філолоґовой родины інтересне было тото, же тоты „Американці“ приносили іновачїи не лем до родины, але до сільской среды, іновачїи з „нового світа“ спо-за моря. Тоты новоты ся проявляли в области дрібной технікы, сарсану про потреби в ґаздістві і в способі жывота. Єго дідо, наприклад, змеханізовав ручный млинець з поужытєм озубеных колес, што уможнєвало молоти в млинці з корбов, а то было легше, як з палицєв на жернові. Про свої потреби собі зробив віз з плетеныма кошами і сїдлами, на якім звывкув путовати до „вароша“ або на навщївы к родині до сусідніх сел. На возах ужывав лем оцілєвы осы. Сарсан на запраґаня – еден на роботу на полю або в лісі, другый – на путованя. Де было треба. Быв чествованым ґаздом в селі, куратором в церьковній радї, але панів не любив. З того видно, якіх ініціативных людей уж давно чествовала людьска громада: не лїнівцїв і пияків або неспособных прижывників, але зручных, розумных і ученливых, як написав А. Павлович:

*Люде, братя, рад вас маю,
А сердечно поздравляю:
Послухайте раду мою,
Стримайте ся од напою!*

В такой родинній атмосфері формовав ся світогляд і характер нашого Філолога. Од читаня Біблії і літурґичных молитвенных зборників, які были дома, поступно частіше зачав ходити до сільской і школьської бібліотеки, котра в 30-ых роках минулого стороча не была аж така богата на книжки. Споминать собі на двох-трєх авторів: Сенкевіча, Ондрейова і Ніжняньского *Походжіня Бенєського* а іщі дашто із світової літературы. Поступно ся Філолоґ дістав к світової літературі, але дость хаотічно, без сістем.

З такой нагодной приправы Філолоґ ся лем тяжко діставав ку коріням шыршой освіты і просвіты, котру зачав здобывати в школі. І там то ішло без выбору або даякого заміру. Тот настав аж в ґімназіалных класах. Наперед як лем увага о технічний профілі, што пізніше ся змінило на учітельскый профіль, включно літературного інтересу. Тот профіль чім далше, тым веце ся прояснєвав. Просвітліня до нєго вносили середнєшкольскы, але главно високошкольскы авторіты, читаня научной і красной літературы, словеньской і чеськой, а в першій радї руськой і світової. Там находив обекты своєї залюбы, шпецїфічного выбору художнїх якостей. Аж тогды ся єго інтересы установили і проґлубили з наміром на довгый час. Они ся стали ціложывотным гляданєм, пестованєм і доповнєванєм знань через властны научны выскумы і выслідкы выскумів єго сучасників.

Поступно єго профіль дістає конкретну подобу шпецїалізації – літературознаватель-філолоґ. Выберать сі єй як близку своему натурегу, заложенім на славянських языках і літературах. В славянській взаємности ся творила і русиньска культура, вдяка чому пережыв і русиньскый язык, і Русины.

Перші спроби виступити перед громадою мали обійти характер без професіонального проникання до основ розвою літературного процесу. Познання науково-теоретичних робіт основателів формальної школи в літературознавстві або істориколітературних вискумів, глвно руських ученців, але і чеських, словенських і інших теоретиків, значно розширило обзор Філолога і проглубило його научні інтереси, котри нашіли свій вираз в його публікаціях. Зато на нього обернули свою увагу найвызначнішы ученці в области теорії і історії літератури на Словакії, як М. Бакош, Д. Дюршіш, В. Шабік, Я. Штевчек і інші, в Чехії – З. Матгавзер, Д. Дрозда і ряд інших. Він вступив до їх кругу як єден з них, бо припомагав своїм выскумом розвою позная модерных літературных смерів в руській і европській літературах, припоміг к проглубліню і розширіню позная розвоєвых трендів у них в сучасности. Выслідком нового погляду на творчость руських авторів епохи символізму і футуризму він выявив главны тенденції руської літератури 20. стороча. Своїма публікаціями ся включив міджі вызначных выскумників модерных прудів в европських літературах в сучасности (*Од футуризму до літератури факту*, 1972, **В. В. Маяковский**, 1973, *Поезія революційної епохи – з історії модерной руської поезії*, 1987 і інші статі і штудії). Тоты конкретны публікації нашого автора указали профіль модерного русинського ученця, котрый на основі досягнутих выслідків історичної і літературно-теоретичної аналізу познав смерованя розвою сучасных тзв. авангардных тенденцій в европських літературах. Тым він выявив і їх закономірность і прямованя до будущности.

Озброєний таким научним арсеналом, Філолог в другій половині 20. ст. приступив к штудованю літературного процесу русинської літератури 18. – 20. ст. На конкретнім історико-літературнім матеріалі творчости і діяльства таких особностей, як епископ А. Бачинський, А. Духнович, А. Павлович, братя Добрянські, Ю. Ставровський-Попрадов, А. Кралицький, І. Кізак, Е. Кубек, ученці і діятелі з родини Бескидовых, він указав не лем на історичну цінность, але і на актуальну платность заложених норма традицій про Русинів у сучасности і про будущность. Лем тоты традиції треба мудро і творчо аплікувати.

Уж на І. Світовім конгресі Русинів у Міджлабірцах в р. 1990 підпорив зачатє Русиньсков обродов на Словакії (РОС) оброджіня Русинів. У своїх статях замірняных проти українізаторів і інших нежычливіців Русинів він одстоєвав позиції РОС і указав на можности кодифікації русинського языка як списового про Русинів. Брав участь на славностнім выголосіню кодифікації русинського списового языка в январі 1995 року в Братіславі. Велику увагу клав на літературну творчость русинських авторів в Словенській републіці, котры у своїй творчости аплікували русинський, український або руський язык. Вшыткых їх поважовав за русинських авторів, бо їх творчость і діяльство ся зродили на русинській землі, розвили ся з русинських традицій і продовжовали їх дале розвивати. В своїй роботі ся орьентовав на приправу заложіня Сполку русинських писателів, што ся стало фактом в році 2001, членами котрого ся стало скоро 30 активных русиньскы авторів. За председу сполку перша вална громада zvolила його. Не лем русиньска, але і словенська преса і масмедії інформовали о тим, про Русинів важнім, факті їх жывота. Так сполок зачав свою роботу. Выбор сполку рішыв выдавати Русинський літературній алманах (РЛА), першы річник котрого був присвяченый юбілейному року А. Духновича (2003). Его едітором ся став наш Філолог і є ним дондєсь.

В часі свого председованя в сполку і едіторваня РЛА Філолог втворив добры і приятельскы робочі односины з централными штатными інституціями, МК СР, МШ СР, з Літературным фондом в СР, літературными організаціями, Матицєв словеньсков і ін. В сполупраці з ЛФ ся му подарило вытворити Літературну ціну А. Павловича – русинського будителя, уділёвану за найліпшы художні, літературно-критичны, історико-літературні і публіцистичны творы в русиньскім языку. Его літературно-теоретичны і історико-літературны позная суть респектованы і міджінароднов поротов про уділёваня престижной Премії А. Духновича за русиньску літературу.

Тішити ся довірі і почлиности серед русиньской інтелігенції. Людей тримать в чести і оцінює їх подля сполности і выслідків їх работы. В його домашній бібліотеці, окрем світової і домашній класкы, не хы-

блять ани творы его сучасных близкых сполупрацівників. Міджі нима суть байки М. Ксеняка, поезія Ш. Сухого, проза М. Мальцовской, літературно-критичны статі і роздумы М. Сисака (є підпредседом СРПС), поезія В. Купки, драматургічны варіації Я. Сисака, симатичны публікації Ф. Данцака, котрый ініціативно і успішно зачав розробляти тему творчости і жывота русиньского писателя Е. Кубека. Сьме пересвідчены, же наш Філолог собі дондєсь сохранив здорову мысьель, бо десятик років робив і робить міджі інте-

• Тоты, што го познаять, з обясеу і з фотографії встановили, хто є тым сучасником. Але хто го не знає, тому треба повісти, же статя є о доц. ПаДр. Василєві Хомови, к. н., родакови з Миковой, окр. Міджлабірці.

лігенціов, котра не є і не была постигнута синдромом інтригі, зависти і кламства. Він ненавидить пнянство, котре деформує характеры людей, ани будь-яку корупцію, за котру дакотры люде готовы продавати і свою честь.

В его широкоспектралнім діяльстві незаступне місто має научна работа – публікації, котрий він присвятив векшу часть свого жывота. Од зачатку научной карьєры він ішов з наддєв до розбуреного світа другой половини 20. ст., же свої способности і умія зможє выужыти на то, жебы культуру і самореалізацію Русинів і через літературу, котрий присвятив свій жытє, двигнув на высшій ступінь, як був тот, з котрого, залюблений до жывота, одходив з родного краю. При аналізі літературных текстів Філолог ся сперать на выслідкі літературной науки, як і на выслідкі русиньської літературной історії з погляду естетикі, філософії і етичных норм. Кідже языковий матеріал в художній літературі є главным выразовым феноменом, літературна наука є тісно спята з лінгвістиком і семіологом. Зато при аналізі і інтерпретації текстів Філолог обертає увагу читателів і языкознателів на чутливе уживаня формуючих ся языковых норм в сучаснім русиньскім языку. Сам Філолог як уживатель русиньского языка операть ся о платны кодифікованы нормы з 1995 року.

Філолог є поліглот. В дипломатичній службі его коммукаційным языком був французький язык. Першы свої статі він публіковав по руськы в руськоязычных часописах. Першы книжки выдавав по словеньскы. До року 1989 публіковав і по українськы. По кодифікації русиньского языка пише книжки і публікує по русиньскы.

Хто найвце позначив світогляд і думаня Філолога?

Быв то час високошкольскых штудій в Братіславі а потім дакількорічне перебуваня в метрополії руської культуры, універзіты, книжніц, музеїв і галерій світового значіння – Петрограді. Там на творых найвызначнішых поетів і писателів, як А. Блок, Б. Пастернак, С. Есенін, але і М. Горький, В. Шкловський і сучасны модерны писателі, як А. Вознесенський, Ф. Абрамов, В. Некрасов творили тот ідейно-художній арсенал, з котрого він черпав. Мав добрый розгляд і вкус вярвати собі про свое ідейне озброїня з найякостнішого ідейно-художнього матеріалу, што міг понукати своїм штудентам на ФФ УК і читателям на Словакії. Быв міджі тьма критіками і літературознателями, котры в 60-ых роках 20. ст. на Словакії

(„Kultúrny život“, „Slovenské pohľady“ і ін.) і в цілій Чехо-Словакії інформовали культурну громаду о тодышніх модерных літературных смерах в руській літературі 20. ст.

Тоты выслідкі Філолог з роками сконцентровав до прау своїх публікацій, якими суть уж спомянаны *Од футуризму до літератури факту* (1972), **В. В. Маяковский** (1993), але і *Модерны смеры в руській літературі 20. ст.* (1987). О них ся словеньскы і чеськы знателі высловили так: „Філолог прислів к познаню розвою руського футуризму, его розпрацюваню штоналобъективнішым выкладом... Таким способом vznikла дуже інтересна научна работа, в котрій ся не повторюють знамы тезы, а не ужываєть ся стереотипный, давно знамый матеріал, але до поужываня завіє новый матеріал, котрый дає фактам научне освітліня. Аплікує притім строгу історичность. Наприклад, наперек тому, же традично, подля слов Маяковского, ся Хлебніков інтерпретоває „як поет про поетів“, ему ся подарило нарушыти тоту представу а конкретнов аналізов его творчости двигнути Хлебнікова як „поета про читателя...“ (Слова ПгДр. М. Дрозда, др. н. з Карповой універзіты в Празі, 1969).

Словенський ученый, директор тодышнього Інштуту світової літератури і языків САН в Братіславі, Мікулаш Бакош высловив такой погляд: „...Автор у своїй заплітачній роботі сі выбрає і рішає дуже важну і актуальну проблематику. Выслідкі его выскуму оцінюєме позітивно. Найперше при соліднім познаню історичного матеріалу приписую то высковы теоретичным принципам автора. Свої аналізы і роздумы закладаєть на научно овіренім розуміню і інтерпретації літературного розвою як диалектичного процесу взаємного впливу і запаса протилежных тенденцій розвою...“

Таку научну методологію включав Філолог до своїх літературно-історичных выскумів і русиньської літератури і культуры. Зато своїма аналізами літературной творчости писателів будительского і постбудительского періоду, як і творчости сучасных русиньских поетів і писателів, все приходив з новыми познаннями. Характер его приступу к оцінкам сучасной творчости русиньских авторів з цілого русиньского ареалу є толерантний і принципальний. Припраує одборну літературно-художню аналізу їх творів і предкладать выслідкі оцінки, як было уведжене, на Премію А. Духновича. Не нагода, же дякуючи тым оцінкам дотепер найліпшы творы русиньских авторів были оцінены тов престижных літературных премієв.

Факты о выской професіоналній уровни літературно-критичной і літературознавательской работы Філолога суть знамы і сучасным творцям словеньской літератури і культуры. Маркантно ся то проявило в оцінках его творчества і діяльства при жытотнім юбілею в році 2007. В словах узнаня представителів Сполку словеньских писателів, Матиці словеньской, міністра культуры СР, лідрів русиньских організацій, приятелів і сполупрацівників в области літератури і культуры было высловлене. „...Подякованя за літературознавательскую роботу, котра припомогла к нашому познаню модерной руської поезії, так само за оборны публікації, котры суть приносом про позная русиньской літератури 20. ст...“ (З писма міністра культуры СР юбілантови Філологу к жытотному юбілею, Братіслава 2007 р.).

За окремы літературны работы наш Філолог був дотепер гонорований Цінов Академії, Цінов і Премієв Літературного фонду на Словакії, а так само плакетами русиньских організацій. За книжкову публікацію був нагороджений Цінов А. Павловича.

Кого сьме властно представили і в якім літературнім жанрі?

Є то приповідка?

Ніт! Она вшытко красне заокруглює і прикрашлює.

Легенда?

Ніт!

Она наднашать і звеличує. Повість?

Ніт!

Она нараблять з таємством, жывить фантазію і нутить роздумувати.

Прихыляме ся к літературі факту в ей есеїстичній подобі. Точніше повиджене, выужыли сьме художнє-научну прозу як літературно-критичне або публіцистичне роздумованя субьективно-обьективного характеру. Представляме вам образ нашого сучасника. ■

Забутий Русин-реформатор в Австрії: Михайло фон Висаник (10. 10. 1792 – 3. 11. 1872)

Кіть изганути приповідку „*Нашой цвіта по цілім світі*”, то се прийде на гадку імня Михайла Балудянського вадь Івана Орлая, Юрка Гуцы (Венеліна), Петра Лодія, Нестора Кукольника ци Андрія Варголы (Енді Варгола)...

За Михайла Висаника наша історіографія не знає нич. Не найде читатель шорикы за його жытя ані в історичных роботах ци спеціалізованих виданях из медицины, ані в енциклопедіях. Хоть чоловік сесь бив заслужений и ищи за жытя зазнав славы визначного ученого-медика. **Так ся видить, же наша статя за тоту поставу буде першов згадок на отцюзніні ученого, хоть у 2007 році ся выповнило 215 років из дня народжіння и 135 років из часу його смерті.**¹

Австрійська історіографія не атрибутовала М. Висаника ги карпатського русина, за його походжіння и націоналістична она до тепер не знає нич. Скорше числить го представителем мадярської інтелігенції у Відню, и то за містом народжіння – комітат „Сатмар, в Угорщині” (Szatmár in Ungarn).

Спочивать М. Висаник на цвинтарі далеко од Карпатського краю, хоть цвинтарь тот є май-знамый в цілій Австрії – говориме за віденський некрополь Централфрідргоф (Zentralfriedhof), де спочивать цвіт и слава австрійської науки, культури, музики, літератури, важні войскові вожді, генералы, вандровники, астрономы, титуловані аристократы а т. д. На самому зачатку некрополя у секторі нула (Gruppe 0) и тепер (под числом 5) найде ся могила нашого карпаторусина. Близько коло неї суть надгробні памятники уж мало познатых у теперішній час писателів Гайнріха Колліна (1771–1811) и Йоганна Непомука Фогла (1802–1866), політиків Віктора Андриан-Вербургга (1811–1858) и Міхаеля Адлера (1856–1905), писательниць и вандровниць Іди Пфайффер (1797–1858), геолога и мінеролога Вілгельма Ріттера фон Гайдінгера (1795–1871), писательниць Бетті Паолі (1814–1894). Айбо “майстаршый” надгробок туй – то могила видатного італійського композитора и діржігента, што жыв у Відню, Антоніо Сальєрі (1750–1825), учениками котрого были Л. Бетховен, Ф. Шуберт, Ф. Ліст. Иппен того А. Сальєрі, котрого доста нечесно зганьбив у творі „Моцарт и Сальєрі” А. Пушкін, похосновавши фалашну легенду за то, же Сальєрі отровив Моцарта.

Сперед пару років автору сєї статі вергла ся в очі курта інформація за Висаника в унґварській (ужгородській) новинці „Новый Свѣтъ” за 1872-й рік, число 45 за 30 новембра (18-го новембра – за старым календарём).² Тоту газету выдавало Общество св. Василя Великого в Унґварі; там ся найде веде шележкој інформації, біда лем, же из той новинки, розметані по бібліотеках Європы, усокотили ся и дійшли до нас лем еден-два річні комплекты. Так же про изслідователів тоты матеріалы суть, практично, незнамі. (Газета выходила по російськы).

У традицій про тоту новинку рубриці „*Разные известія*” (Шележкі вісті) лем накурто ся пише, и то без даякого титула, за смерть 81-річного доктора М. Висаника, авадь, як ся туй пише його фамилія – Вівсаніка, русина (руського) за походжінём. Подаеме тоту інформацію из новинки „*Новый Свѣтъ*” нич не мінавучи:

„(Михаиль Вѣсѣяникъ). Посредствомъ мадырской журналистики (Magyarország és nagyvilág» Nr 45) довѣдѣлися мы что нашъ соотчичъ дръ Михаиль Вѣсѣяникъ (Viszánik Mihály) 2. ноября т.г. померъ. Помянутая газета въ своей рубрицѣ (holálózáások) смертностъъ говоритъ о немъ дословно слѣдующее: Михаиль Вѣсѣяникъ, знаменитый мадырскій врачъ померъ въ Вѣнѣ,

Онъ былъ тамошняго факультета трижды деканомъ, затѣмъ состоялъ головнымъ лѣкаремъ одной больницы, былъ рыцаремъ больше орденовъ и померъ 81 лѣтнимъ старикомъ. Только всей біографіи со стороны мадырской журналистики для мадырсаго врача умершаго в Вѣнѣ. Покойникъ, якъ мы знаемъ, [был] сыномъ руссаго священника Мукачевской епархіи, селенія Дюлай.”

За вітця Висаника даяка інформація найде ся в архівных документах, котрі однойшов и пописав знамый карпатознаватель Іштван Удварі из Ниредьгазы. Церковне списованя духовників Мукачевського епископства из 1806 рока указує в Сатмарським комітаті близько Марія Повчі стару русинську парохію Дюлай (Gyulai) из 644 вірника-

• *Забутий Русин, визначный научный работник Австрії – Михайло фон Висаник, родак из села Дюлай (?), комітату Сатмар в Угорьску, на літографії знамого умельця Адольфа Даутмаге из 1860 року.*

мы, котрым за священника бив о. Иван Висаник, парох (Viszánik János, paroch) и де ся Боже слово казало по русинськы и по мадырськы.³

Веце інформації за ученого найде ся у біографічному словнику Константа фон Вурцбаха (Biographisches Lexikon), котрый зачав выходити у Відню из 1856 года. 56-ый выпуск того словника за 1888 рік на стор. 68-70 уміщує доста великий (як діла енциклопедії) матеріал за жытя и научну карєру Висаника.⁴ Є то на правду перша важна робота за ученого. Автор статі из жалем пише, же імня такого визначного медика Австрії майже нико уже не памятають; и то натілко, же и солідне виданя из історії австрійської медицины „*Compendium der Geschichte der Medicin...*” (1862 р.) нич за Висаника не написало.

Позад Лексикона Вурцбаха сподвижники вадь ученики Висаника здогадали ся написати за його жытя, и то майшыроко, бо уже у 1889 році у Відню вийшла брошура (автор не зазначений) під титулом „*Жытя и творы покойного цисарьско-королівського надворного радника доктора Михаеля фон Висаника*”.⁵ Туй на 27-и сторінках подає ся научна біографія ученого-медика.

Родив ся Михайло Висаник 10 октовбра 1792 рока, годно быти, же у с. Дюлай. Гімназію пройшов у городі Сатмар (днесь Сату-Маре, Румунія). Філософію скончив в Еґері (Ерлау, днесь Мадярщина). Учыв ся у Пешті, дале у Відню. Діплом дохтора (Dr. med.) дістав у Відню у 1821 році. Його інаугураційна медична дисертація была из темы: „*De febris gastrica biliosa*”

(выдана у Відню у видавательстві Гіршфельда, 1821 р., 32 с.). Молодой медик зачав робити у Центральной больниці Відня як общий терапевт. На одміну од других молодых докторів, пройшов стажованя у ряді медичных центрів, почасті – у психіатричній больниці. До того у 1825 році став магістром акушерства. Далє став ся практикующим дохтором у пригородах Відня, де мав много сімпатизантів из числа пацієнтів и горожан. Робив и як районный дохтор при поліції у тых районах, котрі пострадали од наводніня коло Відня у 1830 році и в Мадярщині у 1838 році. Много помагать хворым, котрі зазнали страхи катастроф и природных стихий – позад наводніня у Відню 1830 рока, а в Угорщині – 1838 рока, почас епідемії колеры у Відню 1831 рока. Пропаговав щепління (вакцинацію) од многих хворот (успа/оспа; колера; коры/осыпкы), хоть насеління усе скептично позерало на тоты іновациі у медицині.

Полєві дослїды почас епідемії стали основов дакілко научных изгядовань М. Висаника из той проблемы. Приміром, у 1833 році была выдана його робота під титулом „*Медично-практичне изгядованя касательно епідемії корі и хрипки у 1833 році, майскорі ряхувучи и дозираня, зроблені у місному цисарьско-королівським сиротинцю*”.⁷ У 1840 році вийшла його (уєдно из соавтором Августом-Фр. Цєрером) брошура „*Аномалії успы дотычно сохрания и ширіня чистой вакцины, котра боронит од успы. Из уведеіння досягненъ цисарьско-королівського інститута вакцинації од успы*” (56 с.).⁸ а у 1856 році – книга „*Азіійська колера: Подаетя из практикы веде ги дві тысячі хворых на колеру у ряхувучи ушыткі, што ся указали из той темы, май-значительні творы діла дохторів и ошколованих неспеціалістів*”.⁹

Майбілше ся постарав дохтор М. Висаник за психічно бетежных (хворых). Доправды, у медицині Австрії по собі він лишив слїд майглавного реформатора в области психіатрії – радикально гуманізовав и змінив методи лічіння так называних шаленых. Мусай уповісти, же у середнєвічній Європі психоза ся потовмачовала ги породжіння діавола. Зато шаленых (обы побідити в них діавола) утримовали у спеціальных домах, ізольована од нормального жытя. При тому буйні шалені мали на собі смирительні сорочки, ланцы, кандалы (обы не покачили себе и других). Лем из кінца 18. століття світ зачав иншак позирати на психічно хворых людей – провобовати їх лічити. Из того ся заклала медична дісципліна – психіатрія. Дохтор прогресивного позирания, М. Висаник у 1839 році зрушив в Австрії старі методи лічіння, подля котрых психічно хворому капчали на руки кандалы, тримали таких сирохманів у одиночных коморах. Тим ся у державі „спавила” майбілше віденська болниця-ізолятор (шаленый дом), так называна „Турня діла шаленых” (Narren-turm), котру заклав ищи у 1784 році імператор Йосиф II и головным дохтором котрої у 1839 році (ци у 1838?) став М. Висаник. За наказаням дохтора Висаника у „Нарентурм-і” ушыткы ланцы, кандалы а т. д. позберали и дали гет из больниці – было того „желіза” у єдній больниці веце ги 3000 (три тысячі) кілограм!!!

Висанику подарило ся реформовати больницю „Нарентурм”, закласти на її основі принципально нову сістему лічіння шаленых. Из тым цілём у 1843 році він ся пустив у научні вандры до Англії, Франції и Швейцарії, обы ся дознати, як обстоїт діло из больницями діла шаленых у других державях. Результаты научного вандрованя Висаник выклав у своїх праці „*Заведенія из лічіння и дозираня шаленых у Німеччині, Франції,*

включително и заведенія діла кретинів на Абенберзі у Швейцарії (Відень, 1845).¹⁰ Позад того влада пристала на то, обы ставити у Відню на Брюнлфельд (*Brünnelfeld*) одну нову больницу діла психічно бетежных (хворых) людей, котру подля плана М. Висаника скончили у 1851 році і головним дохтором котрої він став.

М. Висаник защитив докторську дисертацію (габілітовав) на основі своєї книги **„Досягніня і статистичні відомости цісарсько-королівської больницы діла шаленых у Відню из часу її закладаня у 1784 и до 1844 года”**. (Відень, 1845).¹¹ Окрем історії хворот пацієнтів, дохтор у свому научному изглядованю умістив статистичні відомости, пописав, як випозировав бутор и предмети быта віденської психушки Нарентурм. За шістьдесят років (1784–1844) у „Турні діла шаленых” „лічило ся”, а кїть ся припозирати – лем „ся хранило” 13872 пацієнты.

Шістнадцять років, до самої пензії (1853–1869) одробив М. Висаник як водця (руководитель) медичной станції (*der Station*) діла позираня и выявлїня пацієнтів, котрі мали ознаки психічно хворых.

Нове виджіня перспектив психіатрії оприділяло методику роботи из психічно хворыма, вызначало ровні освіты медиків у таких больницях, айбо и валовшність персонала робити из психічно хворыма пацієнтами. За тоту проблему М. Висаник пише у свому досліджію **„Основы ошколованя из цілєм выховати валовшных дозирати на психічно хворых пацієнтів медичных помочників”**.¹² Книга мала 156 сторінок и вийшла у Відню у 1850 році.

На свої пятьдесятини М. Висаник, сын простого греко-католицького попа, уже був високо чествованом персоном австрійської медицины. На титулах написаных ним книжок позад його фамілії вьезде ся укаже догволь ряд титулів и реґалій: **„Доктор медицины, магістер акушерства, рядный член медичного факультета и медичного общества у Відню и Пешті, выслуживший законні рокы декан медичного факультета и прокуратор мадярської медичной академічной нації, ординарный професор Пазманської колегії, судовой засідатель комітатів Саболч, Чонад, Унгвар, Сатмар и Боршод в Угорському королівстві, главный дохтор цісарсько-королівської больницы діла психічно хворых и публічний академічний выкладач теоретичной и практичной психіатрії у Відню.”**

М. Висаник заклав общество спомаганя, котре ся опікавало тыма, хто успішно пройшов курс лічїня у психіатричній болниці. Бывші хворі, дякувучи обществу спомаганя, поволи наvertsали ся до нормального жытя. Так у медицину входило понятя соціальной реабілітації бывших пацієнтів психіатричных больниць.

Ищи єдна заслуга дохтора Висаника – закладаня общества, котре матеріально подпорвало вдов дохторів, котрым не положено было за чоловіком діставати пензію.

За чесноты М. Висаника и його порядність говорит и то, же він був назначений головным розпорядителем Гейсбрійського університетського стіпендіального фонда.

Из 1837 рока уже видиме М. Висаника деканом медичного факультета Віденського університета. У 1844 році – доцентом психіатрії. Из 1844 рока він є публічний академічний выкладач теоретичной и практичной психіатрії того університета. У 1860–1862 роках – декан Медичной колегії.

Каждоденна практична робота не лишила М. Висанику час на академічні научні публікації. Окрем тых творів, за котрі ся говорило выше, М. Висаник, фактично, більше нич не написал.

Його заслуги Австрійський цісарський двір у Відню одзначив дакілко раз. У 1840 році М. Висаник був удостоеный титула надворного радника (*Hofrath*). У 1848 році – дворянського титула (из добавков до фамілії приставк **„фон” – Михаел**

фон Висаник). У 1866 році він був назначений радником при уряді (*Regierungsrath*). У 1871 році отправлений в одставку. Прослужив на хосен людём и отцюзніни пятьдесят років.

Не оминули го и цалком заслужени за чесну службу майвышїи нагороды. Михаел фон Висаник – кавалер цісарсько-королівського ордена Франца-Йосифа (1855 р.), кавалер папського ордена Греґора и кавалер Пруського ордена Короды (1865 р.).

Тричі він був деканом Віденського медичного факультета, студенты го любили. Поважали го и чествовали студенты и рядові дохторы и по тому, як вийшов на пензію и уж не поддерживав контакты из своїм факультетом.

Як зазначено на надгробнім памнятнику, **вмер М. Висаник, 3 новембра 1872 рока**. За його смерть поинформовала поважна новинка **„Illustriertes Wiener Extrablatt”** („Илустрована віденська особенна газета”). Некролог під титулом **„Старый Висаник вмер”** написаний из теплотов, він уміщує и красный шорик: **„Висаник уже был готовым помочником ушыткым, хто ся нуждає”**.¹³

Не мож забыти и на великі заслугы М. Висаника перед своїм народом. Він був єдним из шести членів делегації угорських русинів до імператора Австрії Франца-Йосифа в октобру 1849 рока. **То была перша в істрії русинів депутация до Відня!**

Коли по несеренчивому повстаню Л. Кошута в Угорськїм королівстві словянські народы в Австрійській державі зачали декларовати свое виджіня потребных політичных змін, вони загнали до Відня свої делегації. Не запоздили у сему двиганю и угорські русины, котрі вручили імператору петицію под титулом **„Памятник Русинов Угорских”**.¹⁴

Уедно из епископськым секретарём у Пряшіві, радником консісторії Виктором Добрянськым и его меньшым братом цісарсько-королівськым комисаром російського войскового корпуса Адолфом Добрянськым до Відня прийшли пряшівський парох и радця консісторії Йосиф Шолтис и мальцовський парох Пряшовської епархії Александр Яницький. У Відню їх уже чекали віденські русины – М. Висаник и Вінченя Алексович – дохтор, член медичного факультета Віденського університета, директор діточої болниці.

Заступаючи політичні потреби своего народа, депутация выголосила „желаня” угорських русинів: **а)** вызнати руську (русинську) народність в Угорськїм королівстві; **б)** створити діла русинів окремішні адміністративні округы; **в)** завести у школах и урядовим управлїням „язык Рускїя”; **г)** завести руські гімназії, а в Ужгороді на кост державы завести діла русинів „Академію Руску” (університет!); **д)** признати за кирилицев ушыткы привилегії, котрі мавут иншакы языки в Австрії а т. д.

Под петиціев першов из шести стоїт подпись М. Висаника, як ся ту позначає: **выслужывшого рокы цісарсько-королівського перволикаря и заслуженого намісника факультета медицины**. Він же, уедно из Й. Шолтесом, написал 17 октобра письмо-прошеніе на имня Франца-Йосифа за аудієнцію, котре передав майвышшому цісарському адютанту генералу графу Грине и дустав позитивный отвіт.

По стрічі из русинськов депутациев, котра мала місто 19 октобра, **імператор Франц-Йосиф пристав на то, обы позволити русинам образовати у границях чотирьх комітатів (Унг, Берег, Угоча, Мараморш) адміністративный, так называемый Руський дістрікт (Руський округ) из центром в Ужгороді**. Адолф Добрянський, як лем присягнув, нараз одыйшов до Ужгорода організовати дістрікт. (Русинський територіальный округ проєкцістовав лем до марта 1850 рока)

Ищи до того, чекавучи на аудієнцію из цісарём, члены русинської депутации каждый день нащивляли дакою міністерство. 15 октобра депутация мала стрічу из міністром домашніх діл

п. Александром Бахом. Помежи членів делегації міністер А. Бах упознав и Михайла фон Висаника и зачудовано зазвідав го:

„Und was machen Sie hier, Herr Doktor?”¹⁵

(А Вы что ту робите, пане дохторе?)

Міністер учув достойный отвіт:

„[Я есмь] русин, мої дідове уже от чотыре Сот Літ были Руски Священники!”

Література и позначкы:

1. Автор красно дякує за поміч при написаню тої статі професору Гайнріху Пфандлю из Грацького університета в Австрії.

2. Падяк В. Ужгородський тижневик «Новый Свѣтъ» (1871–1872): Анотована бібліографія матеріалів та історичний нарис.– Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2006.– С. 139.

3. A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészszékeinek 1806. évi összeírása/ serk. Udvári István.– Nyregyháza, 1990.– С. 120.

4. Michael von Viszanik/ Wurzbach Constant v. Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. 56. Teil.– Wien, 1888.– S.68-70.

5. Leben und Wirken des seligen k.k. Hofrathes Fed. Dr. Michael v. Viszanik. – Wien: Brzezowski, 1889.– 27 S.

6. Суть дакілко вариантів написаня фамілії ученого-медика: у кирилиці – Висаник и Вівсяник. По мадярськы: Viszánik. У німецькій транскрипції – Vißanik та по німецькы (подля мадярської азбуки) – Wiszanik цїк Viszanik. У німецькому языку из часом прижыв ся послідный авріант – Viszanik.

7. Viszanik, Michael von. Medizinisch-praktische Abhandlung über die Epidemie der Masern und Grippe im Jahre 1833 mit besonderer Berücksichtigung der im hierortigen k. k. Waisenhaus gemachten Beobachtungen. – Wien: Mechitaristen, 1833.

8. Zöhner, August-Fr., Viszanik Michael. Die Anomalien der Schutzpocken in Bezug auf die Erhaltung und Fortpflanzung eines reinen, schützenden Impfkernes. Mit einer einleitenden Übersicht der Leistungen des k.k. Schutzpocken-Hauptinstitutes in Wien. – Wien: Gerold, 1840.– 56 S.

9. Die asiatische Cholera: nach eigener Erfahrung an mehr als zweitausend Cholera-kranken und mit Berücksichtigung aller darüber erschienenen vorzüglichsten Schriften für Ärzte und gebildete Laien / dargest. von Michael von Vißanik, Wien, 1856.

10. Viszanik Michael. Die Irrenheil- und Pflegeanstalten Deutschlands, Frankreichs sammt der Cretinen-Anstalt auf dem Abendberge in der Schweiz. – Wien: Gerold, 1845. VIII. – 366 S., mit Tafeln.

11. Viszanik Michael. Leistungen und Statistik der k.k. Irrenanstalt zu Wien, seit ihrer Gründung im Jahre 1784 bis zum Jahre 1844. – Wien: Mörschner, 1845. X, 143 S., mit Tafeln.

12. Viszanik, Michael von. Unterrichts-Grundzüge zur Bildung brauchbarer verlässlicher Irrenwärter. – Wien: Sommer, 1850. XVI.– 154 S.

13. Der alte Viszanik todt!!! Illustriertes Wiener Extrablatt, 1872, № 238.

14. Русинко М. „Высланства Русинів Угорських у Відні 1849 р.”// Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. № 6. Книга перша.- Видав Музей укр. культури в Свиднику у Братислав. словац. пед. вид-ві; відділ української літератури в Пряшіві, 1972.– С. 63-95.

15. Там же, с. 74. Автором текста „Высланства Русинів Угорських в Відні... Місяця Октобря 1849.” є член делегації Александр Яницький. Текст був опублікований (М. Русинко) лем у 1972 році. Професор из Граца Г. Пфандль угледів, же в авторськым оригіналі на сему місті суть розбіжності межі німецькоязычных фразов и єй русинськоязычным одповідником. То годно быти, бо русинська церковна інтелігенція не могла перфектно знати німецький язык ці (друга верзія) публікатор М. Русинко на сему місті добрі не розпознав німецьку каліграфію. Замісто „beim” (у), так ся видит, треба читати „hier” (туї). Зато у нашому тексті подаєме откорегований німецькоязычный одповідник. ■

Ігор Керча: *Словник русинсько-руський у двох томах* (Ужгород: ПоліПрінт, 2007)

Недавно вийшла лексикографічна робота Ігора Керчі, в котрій автор представив язык Русинів Закарпаття в синхроннім і діахроннім аспекті. *Русинсько-руський словник* є найповнішим словником русинського языка, який дотепер vznikнув. У вступнім слові ся мож дочитати: „Словник є зоставлений на основі живого языка з выужытём сучасных русинських публікацій а тыж русинських словників, выданих од року 1883, і значного числа жрідел, выданих до р. 1945, коли было акцептоване на штатній уровни право Русинів на самобытну культуру і язык і докінця было підповане державою.“

• Ігор Керча з Ужгороду ся уж дакілько років займає русинським языком а теперь выдає капітальні двотомні Русинсько-руський словник.

Фотка: А. З.

На то, жебы позберати і упорядковати матеріали, які охоплюють часовий горизонт за скоро 120 років, автор потребував много сил, но выслідок ёго шістнадцятьрічної роботи теперь тримлемє в руках. **Словник ся складать з двох томів, число титульних слов є веце як 50 тисяч.** У вступній статі упорядник подає факты о наронім языку Русинів, о історії ёго vzniku і далшім функціонованю. Позад того наслідують правила записів, структура словниковых статей і ключ ку гляданю слов а тыж высвітлює ґраматичні і штілістичні познамкы. Далє ся подає список основных жрідел, на котры ся автор сперав у словниковых статях. В тім списку ся находять найважнішы лексикографічны работы, а то: „Русинсько-мадярський словник“ слаголуєв Антонія Годинкы, „Словарь української мови“ Бориса Грінченка, „Српско-русински речник“, „Словник сербско-русини“ Ю. Рамача, М. Фейсы, Г. Медеші, „Мадярьсько-руський словарь“ Е. Бокшая, Ю. Ревая і Др. М. Брацайка, „Украинская лексика середины XVI. века: Няговские поучения (словарь и анализ)“, а тыж „Деловая письменность русинов в XVII – XVIII веках. Словарь, анализ, тексты“ Ласлова Деже, „Русько-Мадярьський словарь“ Ласлова Чопея, „Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов“ С. Л. Николаева і М. Н. Толстого, „Словник-памятник. Діалектний словник села Поляни Мараморошського комітату“ Олекса Бевкы, „Порунальний русинсько-мадярьсько-руско-український словарьчик“ Стефана Поповича, „Słownik łemkowski-polski, polsko-łemkowski“ Ярослава Горошача, „Słownik huculski“ Яна Янува.

В части **Правил правопису** І. Керча доводить, же орфоґрафія словниковых статей одповідать нормам і принципам, котры суть высвітлены у „Писемници русинського языка“ авторів М. Алмашія, І. Керчі, В. Молнара, С. Поповича (выдана Общества А. Духновича, Мукачево 1999), а тыж у выданю *Русинський язык* з редакції П. Р. Маґочія (Ополе 2004, 115 – 146). Цінность словника звышує і факт, же упорядник ся сперать на великий жрідловый матеріал (ёго перерахованя є в розділах: **Позначки джерел цитування, Основні джерела, Допоміжні лексикографічні джерела і Інші джерела.**) Жріделна база містить в собі творы умельцкой літературы, науковы, діалектологічны, лексикографічны, історичны работы, фольклорны і етноґрафічны записы, переклады народного языка, учебники з навчалным русинським языком, русинську періодіку). Позад того ужыватель словника може спознати штатістичны даны о словнику і русинську азбуку, котра є зложена з тридцятьшестех літер: А а, Б б, В в, Г г, Ґ ґ, Д д, Е е, Є є, Ё ё, Ж ж,

З з, И и, І і, Ї ї, Й й, К к, Л л, М м, Н н, О о, П п, Р р, С с, Т т, У у, Ф ф, Х х, Ц ц, Ч ч, Ш ш, Щ щ, Ъ ъ, Ы ы, Ю ю, Я я.

Лексика двойязычного словника є богата, лексеми суть взяты з найрозлічнішых сфер людського жывота. О тім свідчить значне число скорочінь на позначіяня окремых областей людського познання (архітектура, біолоґія, філософія, воєньска лексика, ґеолоґія, терміны з области желізничного транспорту, мінералогія, кулінарство, медицина, політика, шпорт, польногосподарьскы терміны, фінанції, фольклор, міфолоґія, юрідикція, языкознательство і так далє.) Автор в словнику спеціально означив обшохоосновану, діалектну (областну і бісідну) а тыж рідкохоосновану лексику. ґраматичны позначкы одповідают сучасным лексикоґрафічным нормам.

Окрем традиційної лексики у словнику нашла місто **нова і найновша лексика** з области економіки, інформатіки, преси, науки і т. д. Наприклад (уводимє приклады русинських слов із словника і в скобках їх переклады до українського языка, котры ся хоснують як літературны на Україні): *апартейд* (апартеїд, 1: 53), *апартаменти* (апартаменти, 1: 53), *бізніс* (бізнес, 1: 79), *бізнісмен* (бізнесмен, 1: 79), *бодіблдінг* (культуризм, 1: 88), *вінчестер* (твердий диск 1: 127), *гардвер* (технічні засоби, 1: 159), *дісплей* (дисплей, 1: 220), *маркет* (універмаґ, 1: 496), *масмедіі* (засоби масової інформатіки, 1: 498), *метрополія* (центр, столиця, 1: 508), *райфайзенка* (кредитне товариство, 2: 255), *софтвєр* (програмні засоби, математичне забезпечення 2: 362). Найдемє ту ай **возроджену лексику**, т. є. таку, котра была забыта а в днешнім часі знову находить місце в комунікації, напр.: *бакаляр* (бакалавр), *бакалярський* (іспит на ступінь бакалавра, 1: 61), *габілітовати (ся)* (здобыти кваліфікацію/титул, габілітуватися (1: 154)). Шырше як в старшых словниках є ту представлена **набоженьска лексика**, напр.: *бетлегем* (вертеп, 1: 75), *бібліяш* (знавєць біблії, 1: 78), *гаґіоґрафія* (жыття святих, 1: 155), *діоцезія* (єпархія, 1: 219), *катехіт* (церковний вчитель, 1: 403), *клаштор* (монастир, 1: 411), *літія* (молитва, моління, 1: 476), *християтко* (хрещена дитина, 2: 548).

У словнику є і **термінологічна лексика**: *інтерупція* (так істо по українськы, 1: 388), *інфаркт* (т. с., 1: 389), *кавція* (грошова застава, 1: 392), *ларінґолоґ* (т. с., 1: 466), *оксід* (т. с., 2: 17), *оліоцен* (т. с., 2: 19), *ономастика* (т. с., 2: 20), *палатал* (палатальний звук, 2: 41), *танґенс* (т. с., 2: 410).

Можемє ту найти і **закарпатскы регіоналізмы**, з котрыма ся мало стрічаемє, або суть в другых українських говорах, напр.: *валал* (село, 1: 108), *варґа* (кушнір, чоботар, швець, 1: 110), *драча* (колючий куш, 1: 248), *кейзлик* (дерун, 1: 407), *кітеш* (пліт звязаний з дошок, 1: 410), *ловґовати* (байдикувати, сачкувати, 1: 479), *ниґда-шуга* (ніколи в жытті, 1: 599).

Варто спомянути, же у словнику є зафіксована і **застаріла лексика**, напр.: *бір* (податок, 1: 81), *валтовати (ся)* (выкупити, виправдовуватися, 1: 109), *(в)увалтовати, удвалтовати* (выкупити, 2: 465), *квадер* (великий камінь, 1: 404), *кларіжа* (прикраса, 1: 410), *сакалаш* (вид пастушої гри з вогнем, 2: 311), *тамадовати* (атакувати, нападати, 2: 409), *уёш* (піджак із домотканого сукна, 2: 482). Уведемє дакілько прикладів **історізізмів** зо словника: *віче* (так і по українськы, 1: 129), *дыліґан* (монета 4 крейцара, 1: 256), *кенизь* (староста села, 1: 407), *куруц* (куруц, повстанець проти австрійського володарювання XVII – XVIII ст., 1: 458), *лабанц* (лабанц, прихильник Габсбургів, 1: 461), *ландґроф* (ландґраф, 1: 465), *нілош* (нілашист, 1: 601), *орек* (2: 25), *урек* (майно, одержанє у спадщину, 2: 504), *парія* (парій, 2: 48), *паріяш* (платник податку, 2: 146), *пуетелек* (половинний урбаріальний наділ – 16 голдів, 2: 233), *рыхтарь* (староста села, 2: 309), *фараон* (то саме, 2: 526), *філер* (геллер, 2: 531).

З **полісемії** (многозначности) слов ся подає много **сінонімів**. Часто суть то слова славянського або другого походжіня, напр.: *жеб* (1: 273), – *кешєня* (1: 409), *інкаб* (1: 386) – *радіє* (2: 254), *мушкатля* (1: 531) – *пеларґонія* (2: 55), *орташ* (2: 27) – *сєєль-баш*, *сєєльбы* (2: 321), *педір* (2: 54) – *преця* (2: 179), *фараґув* (2: 526) – *тєсло* (2: 418) – *топур* (2: 426).

На розділ од другых лексикоґрафічных работ, у словнику ся подає форма **присвойных придавників**, утворєных од назывників

– назви особ подля сорты діяльности, професії або якогось признаку, напр.: *бачі – бачікуе, бируе – бировуе, газда – газдуе, цімбор – цімборуе, чіммар – чіммарюе, шаркань – шарканюе*. Подаваня такой формы у словнику ся нам видить збыточне.

Широко є представлена і **історична топонімія** а тыж сучасны назвы сел і міст: *Берегас* (Берегове, 1: 71 – 72), *Берн* (1: 72), *Болгарія* (1: 90), *Босна* (Боснія, 1: 93), *Буковина* (1: 100), *Ватікан* (1: 112), *Відень* (1: 125), *Вышеград* (1: 153), *Галичина* (1: 157), *Дебрецин* (1: 208), *Моргітина сиготь* (острів Маргаріти в Будапешті, 1: 523), *Мункач* (Мукачеве, 1: 529), паралельно ся подавать і русинська варіанта *Мукачово* (1: 529), *Пейч* (2: 54), *Пудкарпатя* (Підкарпаття, 2: 236), *Токайськоє Пудгоря* (2: 424), *Севлюш* (Виноградів, 2: 321), *севлюшський* (віноградівський, Ужгород (2: 483), але і історична назва *Унгвар* (2: 497).

У словнику ся подає **антропоніміка** нашого регіону. Широко суть представлені українські, славянські мена, але тыж пожычені із сусідніх славянських і неславянських языків. Окрем офіційных мен ту суть уведжены і **демінутівы**, напр.: *Бориша, Боришка* (укр. Варя, 1: 91), *Габор* (Гаврило, 1: 187), *Гобі* (Гаврик, 1: 195), *Гобія* (Габріелла, 1: 195), *Дейнеш* (Денис, 1: 210), *Дюрьо, Дюрі* (Юрко, 1: 257), уведжений є ай український еквівалент *Юра* (2: 602), *Ержика, Ержа, Ержія* (Єлизавета, 1: 265), *Жіґмонд* (Сигизмунд, 1: 277), *Мигаль* (Михайло, 1: 508), *Магда* (Магдаліна, 1: 518), *Монія* (укр. Моніка, 1: 522), *Ференц* (Федір, 2: 529), *Фері(й)* (Федя, 2: 529).

Хоць і в малім числі, але суть ту зафіксованы і приклады **моллодежного арготу**: *біцик* (біцигел, укр. велосипед, 1: 220), *дірій* (русинське і укр. директор, 1: 220), *файтовати* (укр. кайфувати, 2: 524), *фатюе* (русинь. паробок, укр. парубок, 2: 527).

Історичны условия і многонародностне зложіня на Закарпатю є причінов того, же у лексичі жытелів регіону у минулости, але і днесь є много чужозязычных слов. Тота лексика є широко представлена в словниковых статях. Слова іншозязычного походжіня ся адаптовали до норм русинського языка і стали ся органічнов частёв того языка. Уведеме приклады слов мадярського походжіня: *бана* (смуток, укр. сум, 1: 63), *деріваты бановань, банованя, бановати* (жаліти, 1: 63 – 64) ся ужывають у виразах типу: *бануеш свей гріх?, не бануеу*. Деріваты *забановати* (пожалувати, поту-

жити, 1: 281), *забанованій* (тужний, тужливий, сумний), *забанованость* (сум, смуток, жаль), *обановати* (пожаліти про щось, 2: 5), *побановати* (пожаліти за чим-небудь, 2: 91), *избановати* (ся) (засмучуватися);

босорка, босорканя (відьма, чаклуна, 1: 93), *деріваты босорити, босорчити* (ворожити), *босорак, босоркун, босорощ* (чаклун, відьмак), *босорканський* (чаклунський), *босорацтво, босорьба* (чаклунство), *босорканьча* (виродок відьми), *забосорити* (укр. заворожувати, зачаровувати, 1: 282), *забосореній* (зачарований);

енгедовати (слухатися, дозволяти, пускати, поступатися, задовільнити потребу, прощати, спасити ботг, 1: 263 – 264), *деріваты енгедливий* (поступливий), *енгедованя* (дозвіл), *поенгедовати* (послухатися, дозволити, простити, 2: 108), *(у)зенгедовати* (пропустити, зробити виняток, 1: 356);

кельтовати (витрачати, переводити гроші, 1: 407), *деріват кельтованя* (витрачання), *кельтунок* (трата, витрати), *кельчик* (вартість), *покельтовати* (розбазарити, потратити, 2: 117), *прокельтовати* (витратити, розтратити, розтринкувати гроші, 2: 214), *роскельтовати* (витратити), *роскельтованій* (витрачений, 2: 288), *(у)скельтовати* (витратити, програти);

рянда (укр. ганчірка, клопоть ганчірки, 2: 310), *рядня* (дрантя, ганчір'я, лахміття), *деріваты ряднявіти* (дертися, обношуватися), *ряднавий* (порваний, обдертий, обшарпаний), *рядняний* (зроблений з ганчір'я), *рядняш* (ганчірник), *рядняшник* (дорожка ручного ткання), *рядняшый пяц* (речовий ринок), *(у)зряднавіти* (ходити в лахміттях, 1: 375), *(у)зряднавілий* (обірваний, обношений), *поряднявіти* (розіrvatися, пошарпатися, 2: 147);

Тарка (укр. домашня тварина рябої масті, 2: 410 – 411), *деріваты таркатость* (строкатість), *тарканистый, таркастый* (строкатий, рябий).

Виходячі з высшеназначеного, мож твердити, же много сил, котры автор выналожыв на створіня словника, не были марныма. Маме цінну лексикографічну роботу, котра є лем єдним гарадічом в науковій роботі Ігора Керчі, але тыж новым прибытком в русинській лексикографії.

(Переклад з українського языка:
ПгДр. Кветослава КОПОРОВА.)

КАРПАТЬСЬКЫ РУСИНЫ НА СВОЇЙ ЗЕМЛИ НЕ ДОПУСТЯТЬ ПРОЯВЫ КСЕНОФОБІ І МІДЖІЕТНІЧНОГО НЕПРИЯТЕЛЬСТВА

Барбарська акція проти рабина Підкарпатя М. Тайхмана

Сімпоматічным назвали карпатьскы Русины у цілім світі **вырабованя і знищія дому рабина Ужгороду і Закарпатьской области України – Менахена Мендела Тайхмана 7. октобра 2007**. Іде не о вырабованя з цілём матеріального обогачія ся, але о якусь барбарську акцію, участник(ци) которой поставили собі за ціль не так вкрасти матеріалны цінности, як знищити хыжу-масток, котрый бы ся дале не міг поужывати, і застрашити рабина і ёго родину (жену і четверо дітей). Про Підкарпатя тот трагічний факт є може єдиний в ёго тисячрічній історії. Русинська (корінный етнос) і жydівска (націонална

• Рабин Ужгороду і Закарпатьской области України – Менахен Мендел Тайхман запалює першу ханукалну свічку у великій синагоді в Ужгороді.

меншына) громада почас послідніх найменше пятёх сторіч мірно ведно жыли, на тій землі нігда не было жydівських погромів. Наopak, екзистовали і дале екзистують сусідьскы односины, характерістичныма рисама котрых є взаємна поміч і толеранція.

Высловити сочутя рабинови Тайхманови і ёго родині, проявити свою підтримку ёму, а в ёго особі і цілій жydівській громаді Підкарпатя, ся стало ділом чести русинських культурно-сполоченьскых організації. Председа Світової рады Русинів, **професор Павел Роберт Магочій** у звязі з тым выголосив **Декларацию (26. октобра 2007)**, в котрій остро одсудив тот акт вандалізму як такій, што може выкликати в підкарпатьскім регіоні згіршіня міджіетнічных односин. Декларация, росшырена у масмедіях у цілім русинськім світі, підкреслює, же **„тота подія є незвычайна, затоже в порівнаню з многыма іншыма регіонама Централной і Выходной Европы, Ужгород і історичный регіон Підкарпатьской Руси нігда не познали погромы. Кідь в Ужгороді жыють люде многих народностей, в регіон Підкарпатьской Руси жыють переважно Русины. Русины, де бы не жыли, з ужасом реажують на то, што ся стало з домом рабина Тайхмана“**.

Світовыи конгрес Русинів вызвав владу України, жебы выштыкыма силами нашла злочінців і взяла їх на одповідность. Група Американів русинського походжіня (**Міка Поповіч, Елайн Русинко, Віктор Габурчак, Гаролд Кривел**) і научна інштитуція **Карпаторусинський научный центр в Еріе**, штаті Пенсільванія, послали рабинови Тайхманови фінанчну

поміч як прояв підпори у ёго тяжкій ситуації.

4. **децембра 2007**, на перший день визначного жydівського свята **Хануки**, на позваня рабина **Менахена Мендела Тайхмана** група представителів русиньскої інтелігенції і русиньських культурно-сполочененьких організації взяла участь на святі запаління першої ханукальної свічки у будові великої синагоги Ужгороду (теперь філгармонія). Міджі притомныма був патріарха русиньського руху (жаль, днесь уж небогий) **Василь Сарканич**, русиньська народна співачка, бывша солістка Закарпатського народного хору **Віра Баганич**, Заслужений учитель України і член Світової ради Русинів **Михайло Алмашій**, председа Краёвого общества підкарпатських Русинів **Микола Бобинець**, Народный умелець України і лавреат Премії А. Духновіча за визначне діло про русиньський народ **Володимир Микита**, председа Общества А. Духновіча в Ужгороді і директор приватного видавательства **Валерій Падык, к. н.**, як і ряд інших. З аплавром прияла жydівська громада Підкарпатя текст **Декларації Світового конгресу Русинів**, котрый прочітав В. Падык. Тот підкреслив, же є много добрых прикладів русиньско-жydівського взаємного порозуміння і підпори. Так, наприклад, бывший член жydівської громады міста Свалява – **Стефан Молдован**, котрый жыє у Канаді, каждорічно дарує фінанції на утримання русиньських недільных школ Підкарпатя. (Почас голокавсту го захранила русиньська родина.)

У своїм выступі рабин Тайхман высловив вдячність людям, яки у тім про нёго, ёго родину і жydівску громаду Підкарпатя тяжкім часі переживали з ним і жydівсков громадов нечekanу біду, высловили в ёго особі підпору жydівській громаді Підкарпатя і намагають ся утримати міджіетнічний спокій і ста-

• Представителі русиньських організацій Підкарпатя в перший день свята Жydів – Ханука 4. децембра 2007 у великій синагоді Ужгороду: (справа) член Світової ради Русинів Михайло Алмашій, председа Краёвого общества підкарпатських Русинів Микола Бобинець, председа Общества А. Духновіча в Ужгороді Валерій Падык і патріарха русиньського руху на Підкарпаттю із Свалявы – Василь Сарканич, котрый недавно одышов у вічність.

Фото: Езра Тобак

білність у Закарпатській області. **Рабин Менахен Мендел Тайхман подяковав русиньським організаціям за моралну і матеріалну підпору і высловив желаня дати позбераны фінанції до фонду підпори дітей-сирот у Закарпатській області України.**

Інформує прес-центр Общества А. Духновіча в Ужгороді ■

Проф. Др. Александер ДУЛІЧЕНКО, к. н., Тартуська універзіта, Естонія

Сучасна етноязыкова Мікрославія: теперішній став і перспектiвы розвитку

(Реферат на III. Міджінароднім конгресі русиньського языка 14. септембра 2007 у Кракові.)

• Професор Тартуської універзіты в Естонії – проф. Др. Александер Дуліченко, к. н., котрый ся довыг роки займаєть славянськыма мікроязыкама, в тім числі і варіантами русиньського языка.

Фотка: А. З.

Сучасный світ етноязыковой Мікрославії є характерный тым, же една ёго часть ся находить на території якраз Славії, т. є. славянських народів, а друга мімо нёй, т. є. в границях неславянських народів. З той причіны данный світ характеризує многообразность і різnorodость єднотливых ёго компонентів. Далє попробуєме їх вказати.

Початкы штудія языковой Мікрославії ся датують на конець 60-ых років і початок 70-ых років ХХ. стороча. Оно

было ініціоване **Тартуськов школов славянської мікролінгвістiкы**, котра ся розвивала на базі Катедры славянської філології Тартуської універзіты.

Што ся подля методологічного выскуму той школы розумить під терміном **літературный мікроязык** (ЛМЯ)? Як уж сьме много раз увели, написаня на дакотрім говорі або діалекті даякого зборника поезії або прозы, респ. текстів других жанрів, іщі не назначує факт початку літературного языка. Контурь ЛМЯ ся зачінають формовати лем у випаді, кідь єднотливы акты такого плану ся перетворюють на процес, котрый ся зве **літературно-языковым процесом**. Тот процес є **свідомо організований** і в конечнім выслідку веде к створіні літературного языка.

Таже **літературный мікроязык** – то є форма естованя языка (або діалекту), яка має свою **письменность**, характерну **нормалізуючіма тенденціями**. Они vznikают в процесі функціонованя літературно-письменной формы в рамках веце або менше організованого літературно-языкового процесу. Якраз організований літературно-языковий процес діктує выбір письменности, веде к уніфікації граматічных, лексічных і далшых норм, сігналізуючі тым народжіня нового літературного языка (подробно о тім процесі в посліднім часі: Дуліченко 2006, 26 – 28).

Што ся тыкать терміну **літературный мікроязык**, то к нёму мы рядиме вшыткы літературно-языковы утвори-

ня (компоненты, схемы), котры ся не одводжують од традиційной класіфікації славянських языків (із вынятком серболужіцькых). Тоты языки не суть державнотворныма. Даяку різnorodость компонентів, котры суть сучастів понятия **літературный мікроязык**, самособов, мож спозоровати. Бісідуюме о таких чотырех підгрупах, як **автономны**, **островны**, **періферно-островны** і **выключно періферны літературны языки**. Практично, вшыткы ЛМЯ в уведжених групах мають свої назвы, то значіть лінгвонімы. Термін **регіональный язык**, або ёго варіант **регіолект**, значіть то істе, што в нашій термінології **періферны літературны языки**, бо они забирають крайны регіоны в рамках єдиного языкового простору, котрый мать свій центр і періферны ареалы. Признаком регіональности діспонують тыж, подля нашой термінології, і **періферно-островны літературны языки**. Што ся тыкать **островных**, то они суть оддалены од свого історічного языкового простору (респ. од языка-коріня), не мають з ним контакт і зато ся не можуть называти регіональными. За основу діліня славянських мікроязыків на штирі групи є взятый ареальный (географічний) принцип, котрый ся прямым способом одбивать на ступню їх нормованости і функціонального розвитку. В таблічці даєме ряд сігніфікантных даных, котры суть важны на порозуміння ситуації в сучасній Мікрославії:

Таблічка ч. 1

Класифікація, лінгвоніми, генеза, місце і штатистичні дані о ЛМЯ

Класифікація літературних мікроязыків	Лінгвоніми	Генетичный статус/база	Держава/регіон культурный центр	Штатистичні дані
I. Автономны:				
1. серболужіцький верхнелужіцький	serbsčina/hornjoserbsčina, hornjoserbska spisowna řeč	западославяньскый	Германія/Верхня Лужіця: Будишин/Budyšin	40 тисяч жытелів
2. серболужіцький нижнелужіцький	serbsčina/dolno-serbska pisna řeč	западославяньскый	Германія/Нижня Лужіця: Хочебуз/Хошебуз/Čošeбуz	около 20 тис.
3. кашубскый	kaszëbsczi jãzëk/kaszëbskô mowa	западославяньскый	Польша/Поморя: Гданьск/Gdańsk	од 367 тисяч
II. Островны				
4. югославо-русиньскый/южнорусиньскый	руски язык/руски литературни язык	закарпатьско-укр. говоры (→ выходословацькы говоры)	Сербія/Войводина: Руски Керестур, Нови Сад; Хорватія/Славонія: Загреб/Zagreb	ок. 25 тис.
5. градищанско-хорватскый	gradišćansko-hrvatski jezik, gradišćansko-hrvatski književni jezik	южнославяньскый/ хорватскый: чакавскы говоры	Австрія/Бургенланд: Ейзенштадт/ Eisenstadt–Željezno, тыж в Мадярську	ок. 33–35 тисяч
6. молізько-славяньскый	po našu/na našu; хорв. molizansko/ moliškohrvatski književni jezik	южнославяньскый/хорватскый: штокавскый ікавскый говоры	Італія/Молізе	ок. 4,5 тис.
7. резіанскый	rozajanski jazek/langač	южнославяньскый/словенскый: говоры приморського наріча	Італія/Фріулі – Венеція – Джулія – Режія	ок. 3 тисяч (?)
8. банатско-булгарскый	banátski-balgarsci jazic	южнославяньскый/ булгарскый: югозападный діалект	Румунія/Банат: Він'га/ Vinga, Бешенов/Beșenov, тыж у Сербії	18 – 22 тис.
III. Периферно-островны				
9. (карпато)русиньскый	русиньскый/ русиньскый язык лемківскый язык карпаторускый язык/ karpatorusskij jazyk	выходославяньскый/ українскый: закарпатьско-укр. говоры	Україна/Закарп. Україна (Підкарпатська Русь): Ужгород; Словакія/Выходна Словакія (Пряшівска Русь): Пряшів/Prešov; Польша: Легніця – Крижція/Legnica – Krupica; Мадярсько: Будапешт/ Budapest; Румунія: Мараморош: Сірет/Siget; Канада, США	розпорны шт. даны
10. егейско-македонскый	македонски език от Егеј/Егеј	южнославяньскый/македонскый: костурьско-лериньскы говоры	Греція/Егейска Македонія: (?)	од 110 тис. до 160 тис.
11. помакскый	ПОМАТЪ-КЕС ГІЕЗІК/ POMATS-KES GIEZIK	южнославяньскый/ булгарскый: родопскы говоры	Греція: Комотіні	39 тис.
12. венеціанско-словенскый	beneško slov(i)enski jezik, beneška slovenščina	южнославяньскый/ словенскый: неджіський і терьскый говоры, приморскы наріча	Італія/Венеціанска Словенія: Шпетер/Špeter – San Pietro al Natisono	не суть штатистичні даны
IV. Периферны (респ. регіональны)				
13. чакавскый	čakavština, čakavski književni jezik	южнославяньскый/ хорватскый: чакавскы говоры	Хорватія: Спліт/Split (+ Піека/Rijeka?)	чакавскы говоры
14. кайкавскый	kajkavština, kajkavski književni jezik	южнославяньскый/ хорватскый: кайкавскы говоры	Хорватія: Загреб/Zagreb (і Вараждин /Varaždin?)	
15. прекурьско-словенскый	словен. prekmurščina, prekmurski knjižni jezik	южнославяньскый/ словенскый: прекурьскы говоры	Словенія: Мурьска Собота/ Murska Sobota (?)	
16. лясскый	lašćina, lašsky spisowny jazyk	западославяньскый: чеськый (→ польскый): верхнєостравскый говор	Чехія/Сілезія: Фрідек Містек/Frìdek Místek	
17. выходословацькый	vichod(no)slovenska řeč	западославяньскый: словацькый: выходословацькы говоры	Словакія/Выходна Словакія: Пряшів/Prešov – Кошыці/Košice	
18. западополіський	заходьшнопо-ліська лытырацька волада/язык	выходославяньскый/ білорускый (+ українскый): поліськы говоры	Білорусія (часточно Україна)/Поліся: Минск /Мінск	

Славяньскы ЛМЯ мають і ряд других признаков, важных і периферно-островных они суть притомны, з вынятком сучасных периферных). Про розвиток і утвердження нормативно-кодифікачного статусу ЛМЯ є потрібный сумар сфер ёго функціонуваня. В таблічці ч. 2 подаєме одповідны сферы функціонуваня:

Таблічка ч. 2

Писменность, кодифікація, функціональны позиції ЛМЯ

Літературны мікроязыкы	Писменность од...	Кодифікації (у формі выданой книжки)			Функціональний аспект
		граматічны	лексічны	графіко-орфографічны	
I. Автономны					
1. серболужіцький – верхнелужіцький	XVI. ст.	+	+	+	полівалентный (функціонално розвитель)
2. серболужіцький-нижнелужіцький	XVI. ст.	+	+	+	функціонално слабый
3. кашубскый	XV. ст.	+	+	+	полів. (функціонално ся розвивать)
II. Островны					
4. югославо-русиньскый	XVIII. ст.	+	+	+	полів. (функціонално розвитель)
5. градищ.-хорватсь.	XVI. ст.	+	+	+	полівалент. (средня функціональность)
6. молізько-славянь.	XIX. ст.	+	+	–	функц. слабый
7. резіанскый	XVIII. ст.	–	(+)	–	функц. слабый
8. банат.-булгарь.	XIX. ст.	(+)	(+)	+	серед. функц.
III. Периферно-островны					
9. (карпато)русиньскый	XV. ст.	+	+	+	полівал. (функц. ся розвивать)
10. егейско-македонскый	XVIII./XIX. ст.	+	–	–	функц. слабый
11. помакскый	XX. ст.	+	(+)	–	функц. слабый

Позначка: В округлых скобках суть назначены (з условіём) одповідны кодифікації: або учебники – граматікы, або двойязычны словнікы.

Розробили саме тиж функціоналу схему, которую можемо аплікувати (у великій або меншій мірі) на кожний ЛМЯ. Так вштытма 28-ма параметрами (10 основными і 18 внуторно деталізуочима) діспонують із автономных – *верхнелужіцький*, а із островных *юославо-руський мікроязык*. Тоты ЛМЯ мож называти функціонално полівалентными або функціонално розвтытма (тыж і функціонално міцныма). Міджі периферно-островными подля числа освоеных сфер функціонуваня лідром є (*карпато*)*руський*, главно на Словакії. Периферны ся ограничуют переважно на сферу літературно-умельцькой творчості (образкы текстів вшыелых жанрів у 18 ЛМЯ в публікації: Дуличенко 2003–2004, функціоналу схему в публ.: Дуличенко 2006, стр. 42).

На основі высьшеуведженого мож повісти, же сучасна етноязыкова Мікрославія є богата і пестра. Окром того, мать і тенденцію к росшырнію і збывшню, то значить, она скрывает в собі зародкы новых форм, котры за приязных условий можуть перерости до новых літературных мікроязыкык. Тот процес але не є такой простый. На ёго розвиток має вплив комплекс факторів – од соціально-політичных аж по субектвны. Не суть нестранныма в тім процесі ани дакотры языкознателі. Як бы не было, перед нашыма очыма в дакотрых частях Мікрославії проходять процеси, які формуют літературны мікроязыкы.

1. Кідь на кінець 90-тых років ХХ ст. в польській Сілезії був настольный вопрос „Ці возникне *сілезький літературный язык*“ (так напр. ся называт статья В. Любаса, опублікована в часописі „*Польский язык*“, поз. Lubaś 1998, 49 – 56), то на зачатку ХХІ ст. стає ясно: літературно-языковий процес ту уж набераєт силу і проявляєт ся в пресі, в тім числі і в періодіках, а до *гуральского языка* є переложене докінця і Євангеліє. А то є путь ку вознику новых славянських мікроязыкык, о чім пише сучасный польський ученый (подрібніше о тім: Czesak 2006, 360 – 385). Додаме, же даный літературно-языковий процес проходить в противоположных реакціях: суть ёго прихыленці, но найдуть ся і опоненты.

2. Не менше інтересный є припад з тзв. *буневським*, або *буневацьким літературным мікроязыком – bunevački kniževni jezik* у войводиной часті сучасной Сербії. Буневці жыють в історичній області Бачкы, в ей северній часті, але тыж в історичных областях Барана і Банат; дакілько осад Буневців є в Мадярську і в приграничных сербско-мадьярських селах. Таким способом Буневці жыють в сербскім і часточно в мадьярскім етнічнім оточію. Найвече їх жыє в місті Суботіца (коло 11 процент), дале в таких містах як Сомбор, Баймож, Чантавір, Чонопля і Немеш-Мілетіч. По списованю людей в р. 2002 в Сербії жыло 20 тисяч Буневців, подля дакотрых істочників тіх число в вышій Югославії а тыж у Мадьярську ся ближыт к 80 тисячам.

О походжіню Буневців є много літературы, но єднотного погляду на їх походжіня нїт. В розлічных документах і перелисах жытелів їх поменували вшыелікы: Ілліры, Далматы, Раці-католіци (т. є. сербыскы католіци, порівнай мадьярське *gás* – ‘Серб’), Хорваты. До ХХ ст. Буневці ся піддавали мадьярзаціі (часть з них ся уж называт Мадьярами), а в ХХ ст. „хорватзаціі“. Суть два погляды на їх походжіня: подля єдного, предков Буневців пришли з Герцеговины (на што вказуєт їх бісїда), подля другого погляду походять з боснянско-далматського регіону, котрый сі сохранив аналогічну сістему особных мен (окром того, на звязь із Далматцїв вказуєт і єдна зо старых назв Буневців як „Далматів“). Сербскый історік Й. Ерделянович раховає, же предков Буневців од ХІІІ ст. ся зачали переселяти із западных частей Герцеговины і Босны наперед до Далматії (де часть з них доднесь жыє і звать ся так само) а аж потім перешли на север Войводины („южне Мадьярсько“). Предпокладат ся, же они зачали освоєвати землі Бачкы, на котрых уж жыли їм близкы Славяне іші у ХVІ ст., но пізніше перешло іші дакілько переселенецьких волн.

У ХХ ст. сітуація з Буневцями была у многім неясна. Од другой світовой войны в Хорватії їх называють Хорватами, Хорватами-Буневцями, спераючі ся на історичны факты переселенія їх предків із регіонів, котры днесь суть частей Хорватії, і на віросповіданя – католіцизм. В Сербії (в штатістїках списованя і офіціально) Буневців кваліфікують як етнічну меншину, докінця і як народность. Дакотры учены указують тыж на то, же їх предкы были Сербями-католіками. В сучасности

Буневці заживають свій етно-языковий възродный процес. Часть з них ся поважуєт за самостатный етнос, што выкликє протест у той часті, котра ся называт Хорватами. Культурным центром Буневців є місто Суботіца. Возникла і фунгує і *Націонална рада буневської народности меншыны і Буневска матиця*, котра мать за ціль сохранити і розвивати традиції своєї історії, культури і языка. Інтересным є факт, же Буневці в минулости часто мали снагу писати у своїм діалекті, днесь тужат заложыти основы свого літературного языка. Часть текстів в їх часописі *Буневскы новости (Bunevačke novine)* ся публікуєт по буневскы.

3. К высшенписаному треба іщі додати експерименты (очівісно невыдарены) на выдана тзв. *вічского і гальшаньского мікроязыкы* у Литві, а тыж ідею тзв. *моравского літературного языка* в Чеській републіці, але і дакотры други пробы. Послїдній нами уведжений приклад выкликє протест у дакотрых языкознателів Моравії. Пробы писати „по моравскы“ называють „моравским языковым сепаратизмом“ (поз. напр.: Bláha 2005, 293 – 299).

Єдноз в причін того, же часть сполочности і ученых выступат проти того або іншого експерименту оглядом кодифікації регіонального літературного мікроязыка, є страх з „языковым сепаратизмом“ а тыж страх з ослабленя позиції основного языка. У звязі з тым ся творять, так бы повісти, „метафоры росчленення/россічїня“. Таку 80-тых роках ХХ ст. автор того тексту зато, же до своєї розробленої лінгвістичної категорії „славянських літературных мікроязыкык“ закомпоновєт і банатсько-булгарський мікроязык, став ся термом критікы з боку булгарського языкознателя І. Кочева. Подля Кочева выходить, же баданєм формованя і розвитку *банатсько-булгарского літературного мікроязыка* як кібы сьме „дробили єдине тіло булгарского языка“! (Кочев 1984, 297 – 304).

Подобну метафору нечекано высловила єдна хорватська лінгвістка із Загребу у звязі з выданом граматіков градїчанско-хорватського языка (Грамаїтка 2003). Парадоксно, же хочь была сполуавторков даной граматікы, на єднім із семінарів недавно ознамила, же выданєм „великой (своім обємом) градїчанско-хорватської граматікы“ была отворена „пандорина шуфлатка“, то значить, же граматіка ся стала „причїнов вшыелікого нещастя“ про хорватський язык: тепер, подля нєй, будь-котра область Хорватії може выдати свою властну граматіку, што як кібы мало прывести к „бабілонізаціі языка і граматікы“ („babylonizacija jezika i gramatike“). Другый хорватський языкознаватель, А. Ембрїх, напроти того, не видить ніяку біду в тім, же в розлічных частях Хорватії зачнуть возникати локальны літературны языки (полеміку о тім позерай: Туран 2007, 5. Jembrih 2007, 25).

Проникла про нас інтересна метафора і до Польщі. Не так давно знамый польський ученый, професор Л. Мошинський обвиняє професора Любаса з того, же бісідуючі в єднім інтервю в люблянскім періодіку „*Delo*“ о можности створіня *кашубского, сілезького, мазурского і гуральского (підгальского) локальных языкык* в польскім ареалі як кібы помагєт „роспаду польского языка“ („rozpad języka polskiego“). На другім місці той статї, опублікованой в часописі „Польский язык“ автор пише о „высловах Любаса на тему дезінтеграції польского языка“ („dezintegracja języka polskiego“) о „апокаліптичній візіі будущности польского языка“ („apokaliptyczna wizja przyszłości języka polskiego“) і под. (поз.: Мосзынські 2003, 338 – 339, одповідь професора В. Любаса, позерай: Lubaś 2003, 339 – 340).

Завершуючі характерістїку ставу і перспектів розвитку етно-языковой Мікрославії, не можемо ся не спертї на дакотрых „критічных“ высловах в одношіню к мікроязыкым і, счастья, к нашым єднотливим публікаціям на тоту тему.

В році 1997 в Москві вышов невеликий зборник *Малые языки Евразии: социолінгвістический аспект*, в котрім авторы ряду статей пишуть о „малых языках“ і їх бесперспективности. Окром того, внаслідку незнаня естувочной теоретичной літературы і даній проблематік, роблять тоты авторы методологічно неправильны выводы в одношіню к славянським мікроязыкым. Тото саме є характерне і про дакотры статї зборника *Славянские языки в контексте переман Европы конца ХХ века*, котрый вышов у році 2001 в Катовіцах (поз.: *Малые языки* 1997, *Словаишчызна* 2001). Свого часу сьме дали подробный розбор статей з тых зборників, в котрых авторы так або інакше ся дотыкають пробле-

матык малых славянських языкык (Дуличенко 2003, 26 – 39).

Знамый своім, ємно повіджено, екстравагантным словником і „аргументами“, австрийський славїста О. Кронштайнер не обубожь ани славянськы мікроязыкы. В єдній із своїх публікацій ся пыбно ставлят к самостатности градїчанско-хорватського, кашубского, нижнелужіцького і русинського языка, пророкуючі їм счезнутя. О кашубскім напр. пише: „Какой смысл в этом (захованю языка), если только слависты говорят по-кашубски?“ (Kronsteiner 2000, 305 – 311). Міджі тым ся кашубський язык достатчно успішно розвивав скоро ціле ХХ стороча і успішно ся розвиват у ХХІ ст. Достаточным є холам факт, же в р. 2005 він був офіціально узнаний в Польщі як „регіональный язык“, што дывігать ёго статус і отворяєт перспектївы розвоєт (хоць з боку термінології він є дефінований неточно: регіональный в одношіню к польскому языку? Генетично – як ёго діалект?, і. т. д.)

Наконець укажемо на статью слависты з Брна, за походжінем Македонця із Егейской Македонії Греції, І. Доровского, в котрій він, операючі ся на нашу монографію з року 1981 *Славянские литературные микроязыки. (Вопросы формирования и развития)*, скептічно пише о терміні *микроязыкы*. За увагу стоїть факт, же в цілій статї він активно хоснує якраз тот термін! (Dorovský 2005, 11 – 17). Тот факт нас знову пересвідчує в тім, же понятя і термін, який сьме запропонували, не є аж такой планый, тым вець, же подля класіфікації к нєму придаємо і понятя, і термін *регіоналы языки*...

ЛІТЕРАТУРА:

- Дуличенко 2003 – А. Д. Дуличенко. *Языки этнических меньшинств и языки региональные (региолекты): некоторые методологические аспекты*. *Языки mniejszości i języki regionalne*. (Język na pograniczach. 24). Warszawa, 2003, s. 26 – 39.
- Дуличенко 2003 – 2004 – А. Д. Дуличенко. *Славянские литературные микроязыки. Образцы текстов. Т. I – II*. Тарту: Изд-во Тартуского университета, 2003 – 2004.
- Дуличенко 2006 – А. Д. Дуличенко. *Современное славянское языкознание и славянские литературные микроязыки*. *Slavica Tartuensia VII: Славянские литературные микроязыки и языковые контакты*. Материалы международной конференции, организованной в рамках Комиссии по языковым контактам при Международном Комитете славистов, Тарту, 15 – 17 сентября 2005 г. Тарту, 2006, с. 22 – 46.
- КОЧЕВ, И. 1984. *Стандартната и субстандартните (регионални) форми на българския език*. *Български език*, София, 1984, № 4, с. 297 – 304.
- Малые языки Евразии: социолінгвістический аспект*. Сборник статей. Москва, 1997.
- Bláha 2005 – O. Bláha. *Moravský jazykový separatismus: zdroje, cíle, slovanský kontext*. *Studia Moravica. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica – Moravia*, Brno, 2005, N 3, с. 193 – 299.
- Czesak 2006 – A. Czesak. *Góralski i śląski — mikrojęzyki literackie in statu nascendi?* *Slavica Tartuensia VII: Славянские литературные микроязыки и языковые контакты*. Материалы международной конференции, организованной в рамках Комиссии по языковым контактам при Международном Комитете славистов, Тарту, 15 – 17 сентября 2005 г. Тарту, 2006, с. 360 – 385.
- Dorovský 2005 – I. Dorovský. *Slovanské mikroliteratury jako súčasť národných literatúr*. *Euroitteraria et eurolingua* 2005. Li-berec, 2005, s. 11 – 17.
- Gramatika 2003 – *Gramatika gradičanskohrvatskoga jezika*. *Željezo*, 2003.
- Jembrih 2007 – A. Jembrih. *O "Pandorinoj kutiji" ili o čudnome iskazu o gramatici*. *Hrvatske novine, ljetno 98, Eisenstadt*, 2007, br. 33/34, s. 25.
- Kronsteiner 2000 – O. Kronsteiner. *Sind Burgenländischkroatisch, Kaschubisch, Niedersorbisch und Rusinisch eigene Sprachen?* *Die sprachliche Situation in der Slavia zehnj Jahre nach der Wende*. Frankfurt am Main etc., 2000, S. 305 – 311.
- Lubaś 1998 – W. Lubaś. *Czy powstanie śląski język literacki?* *Język polski*, r. LXXVIII, 1998, N 1 – 2, s. 49 – 56.
- Lubaś 2003 – W. Lubaś. *Dopisek do Glosy prof. Leszka Moszyńskiego*. *Język polski*, r. LXXXIII, 2003, N 4 – 5, s. 338 – 339.
- Moszyński 2003 – L. Moszyński. *Glosa do wypowiedzi profesora Władysława Lubasia w prasie słoweńskiej na temat rozpadu języka polskiego*. *Język polski*, r. LXXXIII, 2003, N 4 – 5, s. 339 – 340.
- Słowiańszczyzna 2001 – *Słowiańszczyzna w kontekście przemian Europejskiej XX wieku*. *Język – tradycja – kultura*. Katowice, 2001.
- [Tyran] 2007 – [P. Tyran]. *S gramatikom otvorili Pandorinu kutiju*. *Hrvatske novine, ljetno 98, Eisenstadt*, 2007, br. 28/29, s. 5.

(Переклад з руського языка:

ПєДр. Кєтєтєслєвє КОПОРОВА)

Марія ПАВЛОВСКА, Індіанополіс, США

Поетичний світ молодого Еміла Балецького

Поважаю за честь, же мій доклад можуть послухати учасники на престижній конференції (*лозн. ред.: была в Будапешті 23. – 24. 5. 2007*), присвяченій моєму наставникови **Емілові Балецькому**, главно єм вдячна за позваня професорови Золтанови Андрашови. І хоць особно не можу быти на конференції, але хотіла бы єм до ній внести свій скромный вклад тыма рядками о поетичнім світі Е. Балецького.

Першы стихишкы молодого Еміла Балецького суть звязаны з єго гімназіалныма роками, припоминаючіма ліцейскы роки Пушкіна в Царьскім Селі. О тім свідчить стихок Балецького *Мукачєво*. Він патрив до мукачєвской літературной школы, котра ся находила на роспутю культурных впливів, але єй главна орієнтація была русофільска. Домінуючий руський підтекст дістає новый тогочасный і шырший образ, а то уведжієм русинських реалій. Тіпичный руський ландшафт (поле, рівнина) ся вступлять суровым горам і полонинам Карпат, ніжны березы суть замінены соснами на фоні різко міняючої ся політичної ситуації кінця 30-ых зачатку 40-ых років 20. ст.

Поезія Е. Балецького ся зъявила на сторінках містной періодичной преси, в зборниках русиньской поезії, і в 1936 році, іщі будучі гімназістом, єго власный том поезії і прозы бив выданы в Ужгороді під назвов *Вербный трепет*. Тот зборник дає можливість цілістніше порозуміти ліричного героя, ховаючого ся за многыма літературныма наносами, од народно-поетичного, поезії руського Золотого і Стріберного віку, к поетови, який ся снажить возродити русиньску культуру.

В пару літературознавчых роботах поезія Е. Балецького ся вывітлює не як самостатный цілок, але як часть поетичного руху Закарпатя даного часу. А. Бродій у своїм вступі к зборнику **12** пише о мукачєвській школі, же в ній *„личное начало почти всецело исчезает“*.

Маєма надій, же вдяка ентузіастами-організаторами конференції позбераному наслідству Е. Балецького будеме мочи попершыраз увидіти унікальный світ поета. Вызнамна єго творчость охоплює релативно короткый час, але, хто знав професора Балецького, знає, же цілый єго жывот насыченый поезієв. У стихишкы *Муза* він пише:

*„Я с детства, Муза, пел с тобой
И верен был тебе одной“*.

Не позераючі на то, же по обгаєбі докторьской дізертації він публікує научны работы місто поезії, з Музов він ся не росстав почас цілого жывота. О тім свідчать єго лекції, які прозвучали в мадярськым радію, єго роль ведучого катедры руськой філології і єго глибоке розуміння нелем славістики, але і літературы. Тоты, котры з ним мали щастя особно поговорити, знають о єго неперестаннім читаню поезії і знаню напамять многых поетичных творів, а даколи може ся їм подарити быти свідками того, як ся родили фрагменты будучой поезії.

Дякуючі збераню поетичной творчости Е. Балецького ентузіастами конференції, можема ся дізнати о унікатнім поетичнім світі писателя. В шыршій варіанті нашой лекції представиме аналіз типології інтертекстуальности в поезії Балецького, котра помагать чутливішо-му приїманю єго поетичной дідовизны. ■

• Поет Еміл Балецький у молодім віці, родак із села Гукливе, Березькой жупы на Підкарпатю, пізніше визначный лінгвіста і научный працюник будапештської універзиты.

Александр ЗОЗУЛЯК

Члены Світової рады Русинів – у румуньскім парламенті

В днях 4. – 6. фебруара 2008 ся зышли члены Світової рады Русинів (СРР) на ряді акцій у главнім місті Румунії – Букурешті.

Стріча членів СРР: П. Р. Маґочія (председа), Д. Папуґы (під-председа), Ю. Фірцака (гоститель), А. Пілатовой, М. Лявинцёвой, Г. Гнатковой (М. Алмашій, А. Копча, В. Противняк і А. Быхова ся оправдали, місто А. Быховой на засіданю взяв участь член Рады Світового формуму русиньской молодєжи – Юліан Фірцак) зачала уж першыи день неофіціалным засіданєм, на котрім ся обговорёвала главно Декларация з Преамбулов і Додатком, котру выдав „Сойм Подкарпатських Русинов“ із Україны і котры ся обявили на интернеті 15. децембра 2007. Выштыкых членів СРР несподівав факт, же такы документи выдала членська організація Світового конгресу Русинів – „Сойм Подкарпатських Русинов“ а під Деклараций є уведжеме мено і призвіско члена СРР за Русинів Україны – Михайла Алмашія. Векшына членів СРР, враховано тых, котры до Букурешту прийти не могли, одсудила тоты документи, бо была того погляду, же не помажуть русиньскому ділу ани на Україні, ани у світі.

Другый день (5. фебруара) члены СРР зачали екскурзієв по імпазантній будові румуньского парламенту, меґаломаньскій будові, котру зачав будовати дїктатор Чавшеску, і яка є наейвекшов будовов у Европі і другов найвекшов у світі по америчькым Пентагоні. Члены СРР были позваны і до центральной ложы Нижней коморы посланців румуньского парламенту, яка праві в тім часі засідала. Председаючий пленуму вызвав притомных посланців привітати честных гостів із СРР, што посланці зробили встанєм із стілців і аплавром. Преглядка парламенту ся скінчила попозеранєм експозиції парламентного музею.

Потім членів СРР прияв председа Нижней коморы посланців румуньского парламенту Богдан Олтеану, котрый сидів при председови СРР Павлови Робертыви Маґочієвви. Обидвоми ся взаємно інформовали о роботах. Пан Олтеану говорив о румуньскім парламенті, в якім мають заступліня народностны меншыны жыючі в Румунії, де русиньску меншыну заступать председа Културного общества Русинів Румунії Др. Юрій Фірцак. П. Р. Маґочій росповів о роботі Світового конгресу Русинів і єго выконного орґану – Світової рады Русинів. Пан Олтеану пожелав Русинам много успіхів у їх народностнім ділі нелем у Румунії, але і у світі і потішыв ся дарунку, румуньскій верзії книжки П. Р. Маґочія – *POPORUL DE NICIUNDE: Istorie în imagini a rutenilor carpatici* (Народ нивыдыкы: ілустрована історія карпаторусинів).

Позад того наслідовала презентація спомянутой публікації П. Р. Маґочія в Клубі посланців парламенту, де были притомны представителі народностных меншын заступленых у румуньскім парламенті, як і іншы офіціалны гості, члены СРР, челны представителі Културного общества Русинів Румунії і русиньскых фолклорных колективів із Румунії. Презентацію зачав і пару слов о публікації проф. Маґочія повів посланець у парламенті за Арменів – Варуян Памбущіан. З обшырнішов рецензієв публікації о історії Русинів выступив знамый історик, председа філіалкы Румуньской академії в Клужі – академік Каміл Мурешану. Выступив і притомный квестор Нижней коморы посланців румуньского парламенту і представитель Русів-Липовян у парламенті Мірон Іґнат, председа Уставного суду Румунії Іоан Віда, як і выдаватель той книжки Валерій Падык, к. н. Як то звычке быти, послідній выступив автор книжки, академік П. Р. Маґочій. Цілу презентацію вів посланець парламенту і член СРР за Русинів Румунії – Юрій Фірцак. Презентація ся скінчі-

ла багатим культурним програмом, в котрім выступили члени фолклорных колективів *Ластівочка* з Дерманешту, *Колосок* з Быстрога, *Голубок* з Великого Перегу і співачка *Дана Сагін* із Сучавы. Вшыткых притомных їх выступ потішыв і нас главно потішыло то, же сьме там виділи тільки молодых Русинів і Русинок, котры ся запоюють до русиньского руху в Румунії. В молодых є наша перспектіва, а то нелем у Румунії!

У вечурніх годинах того дня ся одбыло офіційне засіданя **Світової ради Русинів** як главна часть триденного програму в Букурешті. В ёго програмі были такы пункты: контролю повніня задач резолюцій з послідніх двох засідань СРР у Мармарош-Сігеті і Кракові в році 2007, обговоріня ставу плачіня членьского, поміціня памятной таблы в Мараморош-Сігеті, писма односно главного рабина Ужгорода (котрого дім дахто підпалив), пропозиції Позіції СРР к Декларації „Сойму Подкарпатських Русинів“, выробліня русиньскых офіційных застав, припрavy на списованя жытелів у окремых державах у р. 2010 респ. 2011, як і припрavy 10. Світового конгресу Русинів у Сербії і Хорватії у році 2009. Потім ся дискутовало о різнім, наслідвало єдноголосне пріятя, по малых змінах, Позіції СРР к Декларації „Сойму Подкарпатських Русинів“ і пріятя Резолюції. Позіція СРР была по засіданю опублікована на вебвий сторінці www.rusynacademy.sk а, може, і інде, а такой выкликала пару реакцій, векшына яких была общо підписана: „Руководство Сойма Подкарпатских Русинов“, также їх мож поважовати за анонімны а як такы їх не будеме публіковати. Іщі в тот день члени СРР ся дізнали з інтернету далшу новину, же уж ся зачали выдавати першы легітимації „Сойму Подкарпатських Русинів“ а з чіслом єден таку „легітимацію“ дістав як честный обчан Підкарпатської Руси – **Енді Варгол**.

Послідній день у Букурешті (**6. фебруара 2008**) члени СРР завітали до центра **Общества Русів-Липовяне**, де їх привітав председа общества **Мірон Ігнат**. Пан Ігнат нам представив

• *Председа Світової ради Русинів Павел Роберт Магочій ведно з членом СРР, председом Культурного общества Русинів Румунії і депутатом Нижній коморы румуньского парламенту, Юрієм Фірцаком у ложи споминаного парламенту 5. фебруара 2008.*

Фотка: А. 3.

своіх сполупрацовників, указав нам їх будову і молитовню, бо Руси-Липовяне суть старовірцями і старый обряд дотримують до днешніх днів. Там сьме ся дізнали много интересного о історії і сучасности того немалого етніка в Румуньску. Председа СРР **П. Р. Магочій** наших гостителів зась інформовав о главнім діяльстві світової організації Русинів і ей членьскых організації в окремых державах.

День ся закінчив **попозеранём експозиції Музею румуньского вытварного уменя** в бывшій палацу румуньского краля. Ціле перебуваня членів Світової рады Русинів было нелем робоче, але і одпочінково-поучне, бо многы з нас у Букурешті были першыраз. ■

Мгр. Михайл ДРОНОВ, Москва

Памяти о. Михайла Фарковця

21. декабря 2007 року одышов ку Господу знамый московскый священник протоіерей Михайл Фарковець. Так ся стало, же етничный Русин о. Михайл бівшу часть свого жытова прожов у главнім місті Росії – **Москві**. Але він нігда не забывав на своє русиньске походжіня. Свій патріотизм він проявив і в августі минулого року, коли ся став єдним зо закладателів і духовником **Русиньского землячства «Карпатська Русь»**. На шкodu, тяжка хворота перервала планы о. Михайла активніше ся займати націоналнов работов. Але є непохыбне, же світла памянь о тім священникови зістане у вшыткых московскых Русинів і пріятелів русиньского народу.

Михайл Фарковець ся народив **6. фебруара 1933** в марамороськім селі **Копашнево**. По скінчіню середній школы і воєнско-лікарського училища ішов штудувати православну теологію до підмосковского Загорска (теперь – Сергеев Посад). Богословскы штудії скінчив у році 1962. Іщі в р. 1960 був высвяченый на диякона митрополитом Николаєм (Ярушевічом). В тім самім році го высвятыв на священника архієпископ Пімен (Ізвеков). Пізніше выповняв душпастырскы повинности в многых московскых храмах. Од року 1990 ся став настоятелём храму **Успенія Божой матери** в Косіні (Косіно – велике сідліско на юговыході Москвы). В році 1992 по навернутю Руській православної церкві далшых ей бывшых маєтків, о. Михайл був призначеный настоятелём одразу вшыткых трёх косиньскых храмів.

Вшыткы познали о. М. Фарковця як активного священника. Наприклад, з ёго помочов были отворены новы православны храмы на московскых сідлісках Жулебіно, Кожухово, Некрасовка а тыж при 15-ім місткым шпиталю.

• *Знамый московскый священник, протоіерей Михайл Фарковець, родак із марамороського села Копашнево, котрый 21. декабря 2007 охабив поземскый світ.*

Треба підкреслити, же о. Михайл у вопросах церьковного жытова і конкретно дотримованя літургічных обрядів був великым традиціоналістом. Безпохыбы, на формованя ёго поглядів мав вплив родный край

священника – богобойный Мараморош.

За довгорічну роботу на благо Церквы він не раз дістав церьковны оцініня. В році 1988 він ся став митрофорным протоіерём, а в році 2005 дістав право служыти літургію з отвореныма воротами перед чітанём *Отче наш*. Цілково о. Михайл служыв у священницькім сані 48 років.

Погріб ся одбыв у неділю, 23. декабря 2007. На послідню путь о. Михайла пришло выпровадити нелем много вірників, але тыж велё московскых духовных, міджі котрыма не хибилы ани русиньскы крайяне небжічка. Архієпископ істриньскый Арсеній, котрый одправляв обряд, прочітав притомным смуточный лист од патріархы московского і цілой Руси Алексія II.

О. Михайл був похованый при храмі **Успенія Божой матери**, де він служыв послідніх 18 років свого жытова.

Карпатскы Русины дали своїм выходославянськым братам в Росії дуже много добрых православных пастырів. Якраз прикладне діяльство священників-Русинів робило і робить міджі Росіянами найліпшу славу цілому русиньскому народу. Протоіерей Михайл Фарковець, котрого мено і акцент через цілий жылот в нім прозраджовали підкарпатського родака, був єдним з таких священників, на котрых суть горды і Росіяне, і Русины. Велика шкoda, же Господь призвав ёго к Собі праві почас активізації русиньского руху в Москві.

Вічная Вам памянь, отче Михайле!
Фото: patriarhia.ru ■

В Москві був семінар *Підкарпатськы Русины і Росія,..*

... який в Бібліотеці-фонді „Русское Зарубежье“ 20. декабря 2007 року зорганізувала нова організація *Русинское землячество „Карпатская Русь“*. Семінар мав історично-культурологічне заміряня.

Русины – корінне виходославянське жытельство карпатського регіону, котре ся в ході многих стороч розвивало окреме од других земель Руси. Але непозераючи на довге проживаня в рамках сусідніх держав (главно в Угорьскім кралёвстві), Русинам ся подарило захранити родну реч, близку к староруському языку, вірность виходному хрістіанству і у їх предків было чутя близкості к Росії. Праві проблематіка русиньско-російських контактів была лейтмотівом той акції.

Семінар був святочно отворений по штатній гімні Російской федерації і націоналній гімні Русинів – *Я Русин был, есьм і буду* (слова А. Духновича, музика Ш. Фенцика). Гостів і учасників семінара привітав председа *Русинского землячества „Карпатская Русь“ Осиф Гливка*, котрый потім передав слово свому заступцёви, історикови-русиністови *Міґр. Михаїлови Дронови*, жебы семінар вів.

Дале з поздравныма выступами ся презентували: научна сполупрацівнічка Інштїтуту славянознательства Російской академії наук (РАН), кандїдатка історичных наук, **Марина Досталь**, честный член землячества, председа Сойму підкарпатських Русинів, кандїдат богословія, **о. Димитрій Сидор** із Ужгороду, і заступця директора Бібліотеки-фонду „Русское Зарубежье“ **Владімір Уґаров**. Пізніше з поздравным словом перед учасниками выступив знамый московскій Русин, благочінный Успенського собору, **о. Стефан Пристая**. Окрем того, были прочітаны дві поздравны писма, адресованы організаторам семінара, а то од выконного секретаря Світової рады Русинів **Александра Зозуляка** із Пряшова у Словакії і од президента Сполоченьской асоціації „Русь“ – **Сергея Суляка** з Кішинёва в Молдавії.

Семінар ся складав із трёх блоків, в котрых прозвучало всіем рефератів. Першый блок був присвяченый шырокій русиньскій проблематіці і був якбы вступом до теми. Ту были выслуханы выступлїня **М. Досталь** під назвов *Бой Русинів Підкарпатя за націоналну ідентічність і ёго одраз в історіоґрафії*, **о. Д.**

Сидора – *Історично-правне здвеводніня жадостей Русинів Підкарпатя на самосправну теріторію*, і **Олеґа Неменского** з Інштїтуту славянознательства РАН – *Руськость і русинство*. У другім блоці, котрый був заміряный на русиньско-російскы контакты, учасници семінара выслухали рефераты **М. Дронова** *Російско-русиньскы споїня: актуалны вопросы выскуму*, доктора історичных наук **Нїны Пашаёвой** із Штатной верейной історичной бібліотеки *Карпаторуськы інтеліґенты в Росії (Орлай, Балудяньскій, Лодій, Кукольник, Венелин)* і кандїдата історичных наук **Павла Куприянова** з Інштїтуту етнології і антрополоґії РАН – *Русины очами російского путешателя 1-ой половины 19. ст.* Третій блок був присвяченый проблематіці пряшівського регіону – русиньскій етнічній теріторії в Словакії. Не позераючи на то, же тот регіон не входить в сучасне розуміня Підкарпатської Руси, історична судьба тых русиньських регіонів до першых десятироч 20. стороча была сполочна. На семінарі в тім блоці были прочітаны рефераты: *К вопросу о периодіці Пряшівской Руси (1919 – 1944)* – **Єлены Гурко-Кряжиной** із Інштїтуту научных інформацій о сполоченьскых науках РАН, *Православна місія в Ладомировій у 20 – 40-ых 20. ст.* – **Сергея Слоистова** зо Славянського молодежного клубу при Бібліотеці української літературы в Москві.

В рамках той акції **Андрій Чубриков** приправив презентацію русиньських матеріалів Малоруськой народной історичной бібліотеки і книжну выставку русиньських выдань в просторах бібліотеки-фонду.

Історично-культуролоґічний семінар *Підкарпатськы Русины і Росія* – перша в історії сучасной Росії научна стріча присвячена Русинам. Є радостно конштатовати, же семінар прошов у робочій, колеґіалній атмосфері. Притомны ся збогатили цілым рядом новых фактів о русиньскій історії і культурі, але тых о глибокім у минулости споїно підкарпатських Русинів і Росії. Матеріалы семінара плануєть ся выдати на сторінках міжнародного історичного часопису *Русин* у Кишинёві.

Прес-служба Русинского землячества „Карпатская Русь“ (ул. Нижняя Радищевская, д. 2, Москва, Російска федерація). ■

Сінді МАґОЧІЙ, Торонто, Канада

Мати Марія

Марія Маґочій много значіла про многих людей, думам сі, а векшына з них мі то потвердить, же она была втілена Мати. Зато не чудно, же єй приятелі, колеґове і члены родины єй просто кликали Мати Марія.

Народила ся в родині Івана і Анны Чувановых у невеликім селі Ольшынків і дїтство пережыла у Вышній Яблінці, в карпатських горах быешой Чехословакії, сучасной Словакії. Мала старшу сестру і молодшого брата, Анну і Івана. Марія і єй родина походила з народностой меншыны карпатських Русинів, яка в тім часі не была офіціално узнавана тогдышнёв чеськословеньсков владов, але про Марію то было в значній мірі часть єй ідентічности, на што она была горда і каждому о тім говорила, хто ся просив на єй походжіня.

В селі Вышня Яблінка, яке дословно значіть горьску яблінку, было много яблук, грушок, черешень, чорніць, малин і інших лісных плодів. Наша мати нам часто повідала пригоды о тім, як лазила по тых стромах і до попуку ся знала наїсти савовины. Наша мати як дівочка была

дуже темпераментна, а єй мати, наша бабка, єй не раз напаминала, абы ся втихомирила. Раз ся стало, же впала із струму і зломилла собі руку. Мала тогды 6 років.

Кідь мала 11 років, свою енерґію перенесла на сцену. Нескорше, як професіонална танечніця і членка Піддукляньского українського народного ансамблю, здіконалёвала традичны народны танці, путовала із своїм ансамблём по цілій Европі, представляла світу пестры етнічны танці. Она нелем же танцёвала доконало, але што найважніше, робила то з великов гордостёв на то, скады она є, де має своє коріня, кого репрезентує. Свідчїнём того суть єй прекрасны фотографії, які зображують граціозность погыбу, але і чутливый выраз твари.

Зато не чудно, же ся выдала за америцького ентоґрафа і історіка Роберта Маґочія, тьж русиньского походжіня, котрый был натілько вірный карпаторусиньскому ділу, же го перетворив на серьёзный рух.

Кідь ся побрала, перешли жыти до Кембріджу в штаті Месечусетс, де

• Бывша танцюрістка Піддукляньского українського народного ансамблю – Марія Маґочій (роджена Чуванова), родачка зо села Ольшынків, сучасного Міджілабрьського окресу, котра нечекано одышла у вічність 12. фебруара 2008 року в Торонті у Канаді. На фотці є єй фотопортрет із молодых років, котрый был опублікований на обалці знамого чеського часопису „Květy“ 23. новембра 1961.

наша мати учила народні танці на Гарвардській університеті, а наш отець продовжував писати і був активним в області карпаторусинського національного руху на тій істій університеті. Мали однаку залюбу.

Кідь мала 30 років, перебрала роль матери: народили сьме ся ми – я, Сінді, брат Данік і наконець сестра Тінка. Діти про ню были вшиткым – гордостеве і потіхов. Она ся нам пожертвовала до посліднєго. Розуміла материнство як професію, зато ся старала ай о інші діти. Была добров порадыньє про многих родічів, дітей котрых дозерала. Все была по руці, кідь єй знамы пережывали манжельску крізу, розводили ся або мали проблеми з виховов дітей. Порадила, побісідовала з нима. Она все радила матерям вернути ся на-

зад на робоче місто ай тогды, кідь тоты были спокушованы зістати дома з дітми. Была за еманціпацію жен, за здорове балансованя міджі ролєв матери і жены.

І хоць ты, мамко не увидиш властных внуків, мы тя убезпечуєме, же ты была добров мамов нелем нам, але была єсь мамов, бабков і приятельков про многих дітей в Гарварді, Торонті і на французькій рівері.

Далшов єй великов залюбов была смачна кухня. Та то она знала варити! Часто гості порівнювали єй стравы з кухарськым уменєм Бабетты. Думам, же каждый, хто покоштовав холем єдно єй смачне їдо, то вдяка нєму на ню не забуде. Єй кухарське уменя знали многы. Тоты можуть досвідчити єй приятелі з Канады, Америки і Европы.

Наконець треба повісти о єй ласці к горам, главно к Рокбруну Кап Мартенови у Франції. В Кап Мартені наша мати была така щастна! Она оживлєвала тот кутик ріверы, кідь в юлію ся ту стрічала із своіма заграничными приятелями з Норвегії, Швеції, Германії, Велсу, Англії, Франції, Белгії, Італії і Лібанону. Подля слов єй наліпшых приятелів Нажвы і Салема Ел Ісровых, „без нєй Кап Мартен нїгда не буде такым, як був“.

Мамо Маріє, мы вшиткы повторуєме слова: „Жывог без тебе нїгда не буде такый, як був,“ але твоя сила і любов ку каждому з нас, навикы зістане з нами.

Мамко моя, мы на тя нїгда не забуде.

Твоя дівка Сінді. ■

ОСНОВАНІ ЗАВОДИ ЗА КУЛЬТУРУ

Скупштина Войводини 10. марца 2008. року прилапела снованє пейцох заводох за культуру националних заєдніцох у Покраїні – Мадярох, Словацох, Румунох, Руснацох і Горвацох. Основна функція заводох же би чували і розвивали националну культуру, традицію і язык тих пейцох националних заєдніцох у Войводини.

Михайло СИМУНОВИЧ, Новый Сад, Сербія

Завод за культуру войволянских Руснацох

У Одлуки о снованю Заводу за культуру войволянских Руснацох, медзи иншим наглашене же тоту інституцію снує Автономна Покраїна Войводини ведно зоз Националним советом рускей националней меншини.

У Заводзе будзе облапена видавательна діялносц, та діялносц библиотеки, архива, музею, галерії, защита культурних доброх, база податкох, вигледованє і експериментални розвои у дружтвенних науках, діялносц у туризме, консалтинг і менеджмент роботи...

Завод будзе окончовац діялносц на основі програмних і планских документох і заключеньох його орґанох.

Орґани Заводу то: директор, Управни і Надпатраюци одбор. Шедзиско Заводу у Руским Керестуре.

Средства за роботу Заводу обезпечує ше зоз бюджета АПВ, власних приходох, фундаційох і донацийох.

Як обґрунтованє же прецо ше снує тоту установу назначене же потераз у Войводини не була така інституція котра би ше всестрано занімала зоз культуру войволянских Руснацох.

Потребни средства за роботу і програмни активносци Завода обезпечени у бюджету Войводини за 2008. рок у купней суми 6 милиони динари. Средства потребни за снованє і початок роботи Завода тиж обезпечени у бюджету АПВ у купней суми 2 милиони динари.

Прецо праве тоті пейц заводи?

– Снованє заводох добра пракса Войводини. Заводи допринешу швидши розвои каждой националней заєдніці. Прешвечени сом же ше буду старац и о тим як зачувац тоту цю потераз створене у дотичней националней заєдніці, – гварел у розправі Мартин Злох, подпредседатель Скупштини Войводини.

– Потераз ше указало же таки установи необходни на чуваню националней культури. Тераз на дньовим шоре снованє пейц заводох, пейц националних заєдніцох чийо язики ше урядово хаснує у Покраїні. Тримам же то добре обдумане, а убудує сом прешвечени же на шор приду и други национални заєдніци у Войводини, – гварел, медзи иншим, у кратким обґрунтованю шеф посланіцкей групи ДС у Скупштини Войводини Драґослав Петровиц.

Принешене одлуки о снованю заводох пейцох националних заєдніцох у Войводини допринеше не лем орґанізованши і швид-

ши розвои культури у каждой спомнутей заєдніці, але найвиротнейше і єй векшу інституционалносц у дружтвенно-политичней інфраструктурі.

(Здрой: Руске слово, LXIII, 11, Новый Сад, 14. марец 2008.)

Мирослав КЕВЕЖДИ, о. д. директора Заводу за культуру войволянских Руснацох

Завод унапредзи добри пракси

Концом марца 2008 Национални совет рускей националней меншини потвердзел одлуку Скупштини АП Войводини о снованю Заводу за культуру войволянских Руснацох.

Завод будзе професійна інституція чий ціль будзе же би помагала у виядрованю, презентації і очуваню гевтого цю винімово добре на найширшим подручу рускей культури.

У тим напряме Завод будзе вигледовац, и окончовац мапованє, евалуацію, систематизованє, архивованє, едукацію, продукцію и поштрєдованє у культури. Обчекує ше же Завод будзе сотрудзовац зоз рускими, меншинскими, сербскими и иноземними фаховима інституціями, особами и орґанізаціями и то на таки способ же би ше профиловали и змоцнели руски кадри, інституції, ресурси и, вообщє, руска культурна сцена.

Визія хтору Завод жада реализовац то руска культура препознана у найширших кругох по своім винімовим квалитету.

Поняцє винімовосци на хторим Завод будзе инсистовац, нешка централне поняцє у культурних системох розвитого швета. Гевти цю ше намагаю буц винімово добри легчєйше пренаходза публику, увагу и средства за свою роботу. Їх намаганє вола ше розвои, а то ше склада зоз условийом хторе поставяю гевти хтори даваю пенєж, а то же би проєкти були розвоини.

Предпоставка роботи Заводу тота же руска культура уж мала, ма и будзе мац винімови резултати на подручу культури. Завод будзе финансиовац Покраїна, а за плановани активносци будзе питац средства од донаторох и домашніх и иноземних фондох.

Тиж так вон у своєй системи будзе мац подсистеми архиву, музею и галерії так же би вони продуктивно функционовали у рускей культурней системи. То значи же тоті подсистеми не буду будовани же би исновали сами за себе. Вони буду активни учашніки на сцени, а приоритет им будзе же би ше препознати вредносци вихасновало за реализацію гевтого цю найлєпше у нас, и за презентацію того цю зме уж посцигли.

Завод ше будзе намагац прилапиц и унапредзиц добри пракси, и прицаговац людзох и інституції же би у своім розвою направели крочай напредок. Обчекує ше же людзе хтори буду робити у Заводу буду почитовац вредносци: проактивносц, звладованє виволанкох, и афирмація розвою. Основни задаток занятих будзе же би зоз свою роботу створели добре мєно себе, Заводу и Руснацом.

(Здрой: Руске слово, LXIII, 13, Новый Сад, 28. марец 2008.) ■

Вредзело пожиц, робиц и твориц

Соботу вечар, 15. марта 2008, у 72. року живота умар Дюра Папгаргаї. Дюра є еден з найвекших руських писательох, насампердз поета – и за старших и за дзеци, прозни и драмски писатель, режисер, литературни критичар, антологичар и теоретичар литератури. Бул и инициатор и снователь наших найвекших институциѝох, – наглашене на комемиоративней схадзки 17. марта у Руским Керестуре, на котрей о його живоце и ділу бешедовали представителе Национального совиу Руснацох и других наших культурних институциѝох, та дружтва писательох Войводины.

Концом прешлого року доаен рускей литератури Дюра Папгаргаї, длугорочни діяч у культури, достал ришене о додзельованю окремног припознаня за вершинске доприношене националней культури у републики Сербии. Министерство культури послало явну поволанку же би ше предложело пензионованих уметникох за тото припознане. На тоту поволанку сцигли 790 предкладаня, а Министерство принесло ришене о додзельованю 258 окремих припознаньох уметником зоз цалей Сербии и медзи котрима и наш писатель и длугорочни редактор „Шветлосци“ Дюра Папгаргаї.

● **Добитник сце веліх наградох и припознаньох. У Ваших руках найновше високе припознане Министерства культури Республики Сербии. Яки чувства тото припознане у Вас пребудзело?**

– Статус заслуженог уметника, яки ми з додзельованьом националней пензии концом прешлого року додзельело Министерство культури з потвердзеньом Влади Республики Сербии, вшеляк цошка цо ми у полносци дава одвит на власну запитаносц чи сом у своєй вельорочней активносци сполнел задачу збогачованя и прикрашованя культурног скарбу нашог руского народу. У ствари, то ми треце припознане у рангу награди за животне діло. Перши два сом достал од Дружтва писательох Войводины и од „Руского слова“, як писатель и редактор, а тото найновше припознане прикрашує мою роботну биографию з окреме значним местом медзи найзаслужнешима уметниками нашеї жеми. Вельке число винчованкох яки ми з нагоди тог припознаня сцигли на мою адресу потвердзує же „вредзело пожиц“, упарто и витирвало робиц и твориц и ніяк ше не скланяц пред дзепоеднима хорима и соетними намирами злобней думки. Найширша и найкрасша винчованка сцигла ми од едней особи з окремих авторитетом, а тота винчованка дошлїдно глаши так: „Симпатичне ми же як зме Це уж шицки одписали, а Ти баш як прави Феникс! Прави ши пняк. Гориш, тлєеш длуго. Даваш и шветлосц и цеплоту“. Не нагода же бим коментаровал „як ме уж шицки одписали“. (Слава им!) Цо ше дотика шветлосци и цеплоти, най будзе здрава моя щира пайташка. Наздавам ше же вше ше на истей цеплоти будземе и

роботно и святочно ище длуго зогривац.

● **Тих дньох преславене швето Руснацох зоз святочну академию. Яки Ваше упечатки, импресии, власне дожице швета и як коментаруєце додзельене припознаня?**

– Швето Руснацох подія на запаметане. Историйна хвилька. Музични точки були праве перли тей шветочней академии. У тей обласци зме на високей гарадичи. Було ше з чим попрєказовац. И Мижо Будински и Дарко

● *Визнамный русиньскый писатель, перший лауреат Премии А. Духновича за русиньску литературу, родак із села Руський Керестур, што є у Войводині в Сербии – Дюра Папгаргаї, котрий охабив тот світ 15. марта 2008 у Новім Саді.*

Варга, Трио позитив и солисти шпиваче Мира, Агнета, Йовген, а окреме млада Миколая Сивч одушевели публику зоз своїма наступами. Ангелски глас отца Якима Холошняя з одшпиваним „Отчешом“, яки провадзел дюрдьовски хор „Розанов“ хто зна по хтори раз возбудзел наше шерца, як и приватне слово апостолског егзарха владыки Георгия Джуджара, хтори нас щиро опомнул же з такей нагоди з нами и цині наших предкох. Наш музични скарб нательо богати и блїщаци же було барз чежко вичитовац критерий високого квалитета и регионалну заступеносц. Мнє особне у тей концепции барз хибела даєдна точка дюрдьовскей женскей жридловей групи, хтора би ище як з праву рускосцу прибрала тоту шветочну хвильку. Поетско-рецитаторски сегмент далеко богатши як цо зме го мали нагоду видзиц на тей академии. Конферанса водзена з прикладним авторитетом. Цо ше дотика видео-сегментох вони нам пошведочели же цала академия обдумована вецей за тих цо шидзели опрез ТВ екранох, як за присутних у сали Студия „М“, цо може мац и свой позитивни бок кед ше ма у оглядзе же ше до сали могли змесциц лем двасто особи. Тримам же тото швето Руснацох барз значне жвератко нашеї рускей чи руснацкей виталносци, же воно треба же би було прави собор Руснацох, а то вимага и векши простор

за централну подію. Мой власни упечаток же на тот завод уметнички уровень високо надроснул политичну нітку тей преслави, цо барз приємне. Але нашу публику треба будзе звикнуц же ше з почитованьом става на ноги не лем кед ше емитує лебо шпива гимна держави у котрей жиеме, але и кед ше виводзи гимна „Я Русин бул...“. Цо ше дотика додзельених припознаньох и критериюмох яки на нїх направени, то чувствительна ствар. Не порихтани сом лицитировац. Ми маме вельке число особох яки зоз свою роботу и успихами заслужели награди и припознаня и опредзельєня за наградоване досц чежка и одвичательная задача. Кед би ше мнє дахто опитал яке число наградених, у діялносцох за хтори Национални совет компетентни, було би ми вельо векше. З оглядом на факт же то було перше наше швето тей файти, за тото було оправданя.

● **Недавно закончени конкурс на нову руску драму. Як оценюєце роботу жириа и цо думаєце о такей файти конкурсох?**

– О конкурсох, насампредз литературних, повем так. Мнє еден наш млади фаховец за язык дас пред дзешец роками отворено гварел: „Ви би ше уж требали поцагнуц, бо пре вас други не можу присц до вираженя.“ Задумал сом ше над тим його опомнуцом и од теди на конкурсох берем учасц лем по нагваряню одвичательних. Так було и зоз моїм участвованьом на остатнім конкурсу за драмску творчосц. Участвовав сом лем прето же би ше хасновита идея удала.

Медзитим, конкурсна награда ище вше не значи и успих. Окреме кед у питаню драмски твор. Успиши драмски твор тот хтори публика прилапи на сцени, тот хтори публика жада же би бул на репертоаре, та го аж идзе патриц на вецей заводи. Мам барз горке искуство зоз прешлим конкурсом. Моя „Габура“ на конкурсу достала першу награду. Управни одбор ю положел на репертоар, але до реализациі не пришло. Наменски средства з добрей часци трошени ненаменски, та не вистало на правиводзєне „Габури“ и на таки способ Театер ше влючел зоз означованя моеї 70-рочници живота и 60-рочници театралней активносци. Озда лем так мушело буц. На остатнім конкурсу сом участвовав на нагваряне редактора Миколи Шантового, з цильом би ше конкурсна акция удала. Фахови жири мойому тексту „Теди кед Макаї ходзел гу Ирини“ додзельел половку трецей награди. Не важне. Важне же ше конкурс удал, як то наглашел фахови жири. Ледво чекам же ше наградезни тексти видруюку у тематским чашлє часописа „Шветлосци“. Радую ме добри резултати, а ище ше баржей зрадуєм кед моя фарса „Теди кед Макаї ходзел гу Ирини“ зажие на сцени даедного нашег драмског колектива. Вельки сом оптимиста и верим же тот фалат може дожиц рекордно вельке число виводзєных. Озда то будзе судьба шицких успишних текстох. Же бим ше вияшнел

о одлуках жирија, мушел бим пречитац шицки тексти и аналитични звит жирија, бо лем виява же тексти ранговани по можливосци виводзена и же награди резултат компромиса указує на ступень одвичательносци за принесени становишка и одлуки. То будзе едно з доприношеньох нашей критики, котра окреме у обласци драмскей творчосци досц дефицитарна. Добре познам шицких наших писательох, цо участвовали на тим конкурсу и прешведчени сом же ані еден з ніх не участвовав пре минорни материялни награди, але же шицким бул цель збогациц нашу драматургію з новима творами, цо ше, випатра, и удало. Кед ше тексти буду виводзиц и на сцени будзе то велики порив за ище масовнейше опредзелене наших писательох же би ше у цо векшим числє опредзелели за писанє драмских текстох. Вшелїяк у таких акційох не треба занєдзбац и адекватни надолпнення за уложени труд, а яке то вихвальованє з тим же конкурс бул барз удатни, а не видвоєни ані еден текст же би достал першу награду?

● **Ви як творитель у рускей літератури писали велї жанри, а дознаваме же тераз пишеце роман. Чи за читачох**

„Руского слова“ можеце одкриц яка тематика романа и кеди будзе обявени?

– Пишем одну кнїжку прози. Ище вше не знам чи то будзе роман, чи збирка приповедкох, лебо цошка треце. Пишем то по якимших нукашнім задатку и робим то досц спомалшено, бо ме вше на бок одводзи писанє даедней драми лебо монодрами, дзе ше релаксирам у приемним дружтве з творчим духом гумору и сатири. Видзи ше ми же ми праве гумористично-сатирични тексти даваю моц же бим як стари пняк длуго тлєл и зогривал насампредз самого себе. О активносци тей файти не любим давац вияви скорей як цо ше твор найдзе у явносци. И на тим плане мам досц горке искусство. Але новосадски фестивал монодрами зоз своїма успіхами ми улїва надїю же треба буц витирвали покля то допуци час и власна виталносц.

● **Як препровадуєце свойо заслужени пензионерски дні?**

– Пензионерски дні? Дудрем, критикуєм власц и очекуєм кеди уж раз придзе час же би кажди робел роботу за яку ше виучел, лебо вишколовал. Барз ми чешко пада факт же ище и нешка, на почат-

ку трецого милєнеюма, коминяре ходза у билих мантилох, а дохторе рекламираю щетки и метли. Я особне пошол до скорейчасовой пензии з надїю же бим аж тераз, ошлебодзени од роботних задаткох, пошведцел вецей часу активносци у обласцох яки сом найволєл: у Театре, Ружи, Мемориялу, Костельниковей ешенї, у Рускей Матки наприклад, и ище велїм у чїім сом творєню участвовав, але ме мойо млади приятелиє схопно и од тих и таких обовязкох ошлебодзели. Так: капку по капку. Було то кедиш досц горке розчарованє, але сом швидко похопел же то незаобиходни пошлїдок глобалного загриваня нашей планети, та сом ше зацагнул до хладку літератури и ту ше релаксирам и преврацаю албум памяток з котрима ше ошвижуєм и розраховуєм. И вше дацо чекам. У тєрашней хвильки чекам яр хтора би ми требала принєсц нову радосц, кнїжку поезии за дзеци на сербским язїку „*Лифт за безбрижиште*“. Окрем дожитих и означених даремносцох вше ше барже навикуєм на сцєрпенє. Озда то будзе красна яр.

(Здрой: Руске слово, LXIII, 6, Новый Сад, 8. фебруар 2008.) ■

Славко ОРОС, председа Народного выбору Русинів, Руський Керестур

ОДПИТУЮЦА БЕШЕДА ЗА ДЮРУ ПАПГАРГАЯ

Наш предняк, наш велїкан и учитель, наш сучашнік и колеґа, наш приятель – Дюра Папгаргаї остатніраз ше врацел дому. Врацел ше ту дзе ше вше у думкох и своей творчосци врацал, дзе ше уж длуго у розгваркох и своей поезии рихтал, ту дзе кажди шушот витра, кажди лет птици, кажда травка вильовали його шерцо и душу з любову яку озда ніхто по тераз не зазначел. Почитовани наш Дюра Папгаргаї – злучени зоз антиципацию гєния и неминовносцу животних околносцох заокружує свою тужемну драгу, а нам шицким у смутку собраним остава випровадзиц го и оддлужиц ше на способ достойни його велькосци. Свидоми зме шицки же барз чежко найсц слова за человека хтори бул найвиртуознейши уметнік словох, же барз чежко поясніц и ошвициц когошик хто сам бул за шицких нас швицарнік и драгоказ, же скоро неможлїве до конца похопиц и досягнуц когошик хто бул таки верх хтори векшина з нас лем на хвильки може досягнуц и спознац. Ище раз ше потвердзує судьба єдного гєния хтори и теди кед одходзи на свою остатню драгу виволує у нас бурю рижних емоційох, здогадованьох и толкованьох и знова теди кед уж вшелїяк познаю починаме похопиц шицку його велькосц. Велькосц чїей значносци будземе вше свидоми у рокох хтори приходза. Пєта насампредз, писатель – прозни и драмски, публициста и антологичар, глумец, режисер и драматурґ, критичар и теоретичар, оргєнизатор, порушовач и визионар – безконєчно контр-адикторни у горкосци и сладосци, у оштросци и нїжносци словох хтори писал и хтори виведал своїм сучашніком – Дюра Папгаргаї уж од нешкайшого дня та надалей вше вецей нам будзе хибиц. Бо, скоро же не мож задумац ані єден сегмент нашого живота, нашого вкупного руского ества у хторим вон не охабел даяки шлїд и убудовал часточку себе. Нашо предшколски установи и школи, нашо високошколски и науково институциї, нашо культурно уметніцки дружтвє, установи культури и здружєня, нашо фестивали и манифєстациї, нашо медиї – писани и електронски, нашо читальні и библиотеки, нашо обисца, нашо нашлїдство и наша свидомосц и подсвидомосц преполни шлїдох хтори нам охабел Дюра Папгаргаї. Аж и теди кед то себе дахто не жада лебо не будзе жадац припознац. Ми, хтори зме мали чєсц буц його школяре и сучашніки безконєчно раз зме ше сходзели, радзели, заєдніцки шнїли и задумовали, оргєнизовали и витворїювали, вешелєли ше и смутковали, по-

церпали и найширше ше радовали. Часто зме ше и не розумєли, дзєкеди ше нам драги и розходзели, але зме ше по хто зна хтори раз мирєли и знова сходзели – вше на концу похопиц цалу зложеносц нашого руского ества и потребу його очуваня. А Дюра Папгаргаї бул дошлїдни, упарти и безкомпромисни Руснак. Пре тот факт и пре його вкупне діло хторе надрошне нашо и велї будучи гєнерациї и хторе надросло нашу руску заєдніцу и постало скарбніца уметносци цалого швета можеме ше лем зогнуц долунїц и найширше повєсц: Кажда чєсц! Дзєкуєме на шицким и обецуєме же будземе чувац и пєстовац шицки фундаменти и драгокази хтори сєе нам поставєли.

Почитовани Дюра, нешка ше дефинитивно одбераєце у вашим „*Путованю на юг*“. У першим виданю вашей кнїжки з тим насловом давного 9. януара 1992. року, у прикладніку хтори сєе ми подаровали уписали сєе и тоти слова: „*Люб нашо слово руске, наш театр, нашу культуру. Од любви спрам руснацтва завиши нашo обстоянє.*“ Ані ви ані я теди не могли знац же вам после 16 рокох, не лем у своєю власне мєно але и у мєно шицких Руснацох будзєм мушиц дац свойофайтовий звит и остатне обєцанє. Та, кед нам судьба уж так укрижала драги, у тей смутней хвильки вам можем повєсц: Ище вше зме тварди орєх – кощак. Приходза млади, нови гєнерациї. И вони и ми ище вше мамє достаточнo любви гү свойому роду. Так як ю и ви мали. И покля нас лем єст у тей питомей Войводини, у Сєрбиї, у шицких крайох южней Панонии, на милєй Горніци у старим краю, у цалєй Европи и ширцом швета, дотля будзе жиц и ваше слово и ваше діло. Будзе воно жиц и мєдзи другима народами, вшелїяк. Але, други вас вше буду мєрац и почитовац по мєри вашого доприносу вкупней скарбніци шветовой культури. А ми вас будзєм почитовац и памєтац и прето же у велькей мири жиєме ваше діло и пре спознає же бизме без вас нїгда не були то то цо зме нешка. Прето верце кед вам з тей нагоди потвердзуєм: „*вєрдецо вам пожиц за кратке вєчєра*“.

Прето у мєно Национального совиту Руснацох, у мєно шицких наших установох, институційох и здружєньох, у мєно шицких припаднікох нашей заєдніци але и у мєно шицких людзох з хторима ведно жиєме и хтори почитую Руснацох, та з тим и Дюру Папгаргаю, най му будзе лєгка жєм керестурска и най му будзе вична слава и хвала. ■

Петер ГЕТТИНГ, Братіслава

Справедливый

В часі, кідь неолюдаци хочуть благословити арізатора єпископа Войташака, дістав найвысше чужде штатне визнаменаня єпископ Гойдїч

Справедливый міджі народами. Тото оцініня уж пару днів патрїть пряшівскому єпископови **Павлови Петрови Гойдїчови, ЧСВВ**. Тым му была дана не перша почливість. В році 2001 папа Ян Павел II. го выгословив за благореченого. Міджі обидвома титулами є великий розділ. Кідь церковне выголошіня підлігать процесу канонічного права і вяже ся к чїнам благореченого з боку віры, оцініня **Справедливый міджі народами** значить захрану голых людських животів. **Єпископ Гойдїч ся так став нелем першым высокым церковным гдностарём на Словенскы з тым оцінінем, але правдоподобно го дістав вообще ак першый єпископ на світі.**

УНИКАТ: „*Тишыть ня, же од отворїня нашої амбасады ем тот титул передавае уж другый раз, теперь девятём Словакам (позн. НН: ліпше было повісти, же девятём зо Словенска, не Словакам, бо П. П. Гойдїч був Русином, к чому ся цілый жывот голосив!). В оцініню виджу посолство главно днесь, в часі, кідь ся дакотры намагають спохыбнїти голокавст або ся з уст высокых церковных представителїв озывають голосы о благобытії почас словенского штату. Были то, навспак, барз тяжкы часы, главно про Жыдів, але діятельство єпископа є о то позітївнішым прикладом, же выступав проти тогдышнєму словенскому режиму. Быв єдным із тых, котры не заперали очі,*“ повів амбасадор штату Ізраїл в Словенскій републіці, **Зеев Бокер**.

Оцініня про людей нежыдівского походжїня, котры почас другой світовой войны рїсковали жывот, жебы захранили Жыдів, удїлює **Інштїтут Яд Васгем**. Доднесь ним было визнаменаных 465 Словаків (позн. НН: *наїсто не вшыткы з тых были лем Словацы, благореченый Гойдїч того є ясным прикладом*), чїм ся наша країна в перерахованю на єдного жытеля дістала міджі країны з найвекшым чїслом оціненых. Міджі обычайныма людми, часто тьма найбіднішима, котры рїсковали жывот про тых, якых одвергнув властный штат, фігурує дакус контрастно праві єпископ Гойдїч. **Оцініня дістав як першый єпископ в історїї.**

„*Є то досправды унікат,*“ підкрелює історїк **Мірослав Сабол** із Історічного інштїтуту САН, котрый ся спеціалїзує на період другой світовой войны. „*Може дахто буде говорити, же тото чїсло Жыдів, котрых захранив єпископ Гойдїч, не є велике, але были то десяткы людей а він був єдным з мала, котры ся одважили на такый крок, окреме в условіях, кідь велика векшына церковной єрархїї отворено колаборовала з націстами.* Гойдїчове діятельство было прямо в роспорї з цілым владным клером, также іщі бївшого обдїву варте было зато, же мав високу клерїкалну фуқцію і позіцію.“

НЕОБЛЮБЕНЫЙ У ВЕРЬНОСТИ: Павел Петро Гойдїч був грекокатолицькым єпікопом в Пряшові од року 1927 і єго діятельство так проходило в часі войны і фашизму. Позіція грекокатолицької церкви у словенскім штаті не была легка, прямый і глибоко віруючий Гойдїч був наведе знамый своїма некомпромїснїма позіціями. Не дивно, же був проблемом про фашистїчну владу з римокатолицькым апаратом. На обрану Жыдів выступив уж при першых сігналах їх пронаслідованя. Два дні по vznikу спеціального владного выбору, котрый мав приправити вырїшіня жыдівского вопроса, Гойдїч написав пастырське писмо, в котрїм припоминав основный принцип віры, же вшыткы люде суть собі рівны, і апеловав проти шырїню націстїчної ідеологїї, шовїнізму і расїзму.

Одповідєв на то був меморандум словенських священїкїв, у якїм высловили неспокойность з єго діятельством. Наслідно був Гойдїч дотиснутый к абдікації з новой фуқції апостольского адміністратора, котру але папа римскый не прияв, навспак, выменовав го за єпархіального єпископа у Пряшові. Тото менованя іщі зміцніло напнутя міджі ним і владов, пару раз в тїм часі докіння інтерреновав у членів влады, кідь був свідком бештіалных репресалїй проти Жыдам, котры ся барз брутально реалїзовали праві на выходнїм Словенскы.

Свою неспокойность над суровостєв добы завершыв писмом з юна 1942, котре адресовав прямо папови і котре ся доднесь поважує фактїчно за обжалобу Тїса. Тот є подля нєго як глава штату одповіднїй за транспорты Жыдів, котры в писмі написанім по латїнскы Гойдїч до слова означає за „**барбарство, котре припоминать большевицькы крутости і способ одношіня Глінковых гард к тому убогому народу поважую за нелюдскость.**“ На кінцю писма Гойдїч жадать найвыс-

• Благореченый єпископ-мученик грекокатолицької церкви – Павел Петро Гойдїч в часі, кідь ся став єпископом Пряшівской єпархїї, міджі своїма вірниками. Фотка з архїву Й. Тїмковїча

шого представителя католицької церкви, жебы Тїсови одняв священїцьку фуқцію.

ЗАХРАНЦЯ: Забиваня з благословінєм влады але продовжовало дале і Гойдїч не зїстав лем так при словах. „*Быв ем тогды дванадцятьрїчным, на тоты подїї сі добрї памятам,*“ підтвердив нам єден із свідків, днесь пенсіста зо Спїської Новой Всї, Михал Лукач. „*Мій стрыко навіщїев єпископа і пожадав го помочі захранити нашу родину. Вдяка документам о конвертованю сьме не были депортованы і захранило ся нас восьмеро членів родины. Кідьже Владыка іштруоває своїх священїкїв, жебы помагали пронаслідованым, захранили ся так многы і інде.*“

То підтверджують і далшы свідковє. Практично, єдинов шансов як уникнути перед кремачным пецом было переступити на хрїстїанську віру і похрестити ся – так то фунгїovalo в клерофашистїчнїм режимі, котрый легально приказовав забивати, але сучасно ся старав о „свої“ овечкы. Не треба забывати, же то вшытко в часі, кідь президент войнового словенского штату і бановскый священїк Тїсо гырмїв своє „боже приказаня: Словак, зверьгний, збав ся свого шкодці!“ підпредседа Штатной рады єпископ Ян Войташак зрадзовав Жыдів, а далшый член Штатной рады, католицькый священїк Ян Ковалїк, коментовав, же „єго позіція є, самособов, збавлєвати ся Жыдів.“

ТЕРЕН В ОЦІ: Не про каждого то было так самособов. Гойдїчовы крокы на захрану невинных не уникли очам фашистїчных урядів, як то доказує справа Централной штатной поліції із 26. октобра 1942, котра споминать і припад, кідь на хрїстїанську віру конвертовав лем єден

член родини, аби захраньв цілу родину: „Жыдове похре- щены на грекокаатолицьку віру аж провокатівно, з вели- кым молитвенником ходять на Службы Божы, што з боку віруючих выкликує неспокійность. Шандарська ста- ніця в Михаловцях дала знати, же ся стала подія, кідь при обрядах дакотрых Жыдів за притомности єпіскопа Гойдича одышло з церкви много віруючих, яки при одході собі одплювали з припоминков, же є то ганьба, кідь єпіс- коп при обряді цілує Жыдів на чело.“ Также і жытельство было інфіковане фашистичнов пропагандов і нелюдьскос- тів добы. Гойдич наперек тому інструовав нелем своіх підряджених, але і віруючих, абы скрывали прона- слідованих.

САТІСФАКЦІЯ: По войні ся за звірства зодповідало лем пару людей. До процесів з фашистичныма колаборан- тами наведе поступно зачала просяковати комуністична ідеологія, котра сучасно ся хотіла порохвати з духо- венством як таким. Лем вдяка тому могла ся стати така абсурдность, же на тых процесях коло фашистичных свя- щеників стояли ведно тоты, што проти фашизму боєвали. То був і випадок выконштрованого процесу з Гойдичом, ку котрому поставили католицького єпіскопа Войташак,

завзятого застанцю Тісового режіму. Історикы але під- креслюють, же одповідность тых двох єпіскопів за діла почас войны бы было абсурдно порівновати а ніч на тім не змінять ани бывшы комуністичны россудкы. „Своїма поглядами на перзекуції жыдїєского жытельства стоять єпіскопы Гойдич і Войташак на цалком од- лишных сторонах,“ додає історік Мірослав Сабол.

Оцініня єпіскопа Ін меморіам преревзьяв єго прасыно- вець Іван Гойдич: „В родині береме того оцініня як велику сатісфакцію, мій прастрыко був схопний при своїй скромности і субтілній поставі робити діла, котры ся не стрічали з порозумінєм высших інштанцій, притім він нігда о тім не говорив, што мож приписати спомянутій єго скромности, але і тому, же то розуміє як природне діло.“ Медайла, котра буде в сталій експозиції історії Пряшівской єпархії на Грекокаатолицькым єпіскопскім (позн. НН: од 31. януа- ра 2008 на митрополітнім) уряді в Пряшові, несе цїтат: „Тот, хто захранить єден людський жывоит, захра- нить світ.“

(Здрой: Plus 7 dni, 7/2008)

(Звыразніня дакотрых речїнь – редакція Русин.) ■

о. ТгЛіц. Франтішек КРАЙНЯК, перекладатель церковных текстів до русиньского языка, Камюнка

Русиньскый язык у конфесійных текстах

(Реферат на III. Міджінароднім конгресі русиньского языка 14. септембра 2007 в Кракові.)

Говорити на тему **Русиньскый язык в конфесійных текстах** є про мене велика честь, бо тота тема до- теперь резоновала веце в практичній пасторачній сфері церковного жыво- та, як в науковых сферах научных кон- ференцій ці конгресів.

Є то тема інтересна, шырока, но і комплікована, жадаюча собі мно- го часу на поясніня пасторачных і іс- торичных фактів з нєв звязаних. Зато спробую коротко одкрыти холам фун- дамент даной проблематікы. Бо іде о то, жебы тоты церковны переклады ся хосновали і в праксі.

Потреба русиньского языка в церь- ковных обрядах церьквей як грекока- толицькой, так і православної, є діло **нове**. Но єм пересвідчений, же про народ, котрый хоче жыти і розвивати ся націонално і релігійно і не пропа- дати внаслідку асиміляції, є то діло не- минуче.

Є то і діло проблематічне, а то зато, бо скоро тісяч двасто років наш народ, як і остатні славянскы наро- ды, хосновав у церькви язык старо- славянскый, зроснув з ним і прияв го за свій. Но тот язык зїстав лем язы- ком церковных обрядів, законзерво- ваний в рамках релігійного жывоита. Правда є така, же старославянскый язык в днешніх часах не є літератур- ным языком ниякого славянського на- рода. Каждый народ часом сформо- вав свій літературный язык на основі свого материньского языка. Не є на тім ніч плане, но тот факт одсунув старославянскый язык лем до сфе- ры релігійно-літургїчної. А і то лем до якогось часу.

Русины ся дотеперь тримлять літур- гїчного старославянського языка а не

жадають собі зміны. То але може быти (а жывоит свідчить, же і так є) причінов іх асиміляції з іншым літургїчним язы- ком, як є іх материньскый. Восточны церькви навколо них переходять зо старославянського языка на язык дер- жавный: Українці на український, Сло-

• Найвыразніша особность міджі русинь- скыма священниками сучасности в Грекока- толицькій церькви у Словакії, парох у селі Камюнка. Старолюбовняньского окресу – о. ТгЛіц. Франтішек Крайняк.

Фотка: А. З.

ваці на словенський, Чехы на чесь- кый, Мадяре на мадярський, Румуне на румунський, Німці на німецькый, Американе на англїцькый. Всягды, де прийде наш Русин до грекокаатолиць- кой або православної церькви, ви- дить, же каждый народ мать літургїю у своїм материньскім (або повіджме, же в державнім) языку.

На наших русиньских селах, кон-

кретно на Словенську, є але реали- та така, же народ собі не знать пред- ставити, жебы мав мати Службу Божу по русиньскы. То саме платить істо в Польщі, на Підкарпатю або в Сербії. На другій стороні, нажаль, є так, же нашы люде, жыючі на Словенську, лем што прийдуть до міст і зачнуть хо- дити на словенскы богослужїня, по- хвалюють собі – яки суть красны, бо выштыкому розумлять ...

Тотална словакізація наших сел не зачала од словакізації школ, але од словакізації церькви. В давнішых ча- сах за державной моци Мадяр ся в школах учіло по мадярськы, за Укра- їнців по українськы, за Словаків по словенськы, але церьков зїставала все „руська“, зо старославянськым лі- тургїчним языком. Старославянскый обряд хранив народ перед народност- нов асиміляціов. **Днесь панує на Словенську в церькви словакізацный тренд, а там, де в селі заведе свя- щеник літургїю по словенськы, там зачинать рапідна народностна асимі- ліція: люде ся перестають голосити при списованю людеи к русиньскій народности, докінця і к своему мате- риньскому языку, в школі не є най- менша перспектіва завести годины русиньского языка, азбуку знать уж лем найстарша ґенерація, діти і мо- лодеж зачиняють бісїдовати міджі собов по словенськы, село жыє в інтенціях: „На Словенську – по словенськы.“ У такім селі не є інтерес о русиньскы новинкы, часописы, календарі, у такім селі малохто ся стане членом даякой русиньской орґанізації.**

Прошу ся: Ці ся дасть іщі у таких селах будувати русиньске народ-

не усвідомління? Фестивали співів і танців є про народ скорше забава, як зміцнення народної ідентити. В Старолюбівнянській окресі, де є коло 30 русинських сел а де як священник тепер пасторую, є выше 40-річна традиція фестивалів скоро у кождім нашім селі. Но в цілім регіоні нїт ани єдної школы, де бы ся діти учили холем єдну годину русинського языка. В єднім чїсто русинськїм селі, де жыє выше 1 000 людей а вшыткы говорять по русинськы, ся к русинському материнському языку в році 2001 приголосило лем 200 людей, к русинській народности таке знеужываня, а то простым способом: понукнути людям церковны обряды в їх материнськїм языку і завести їх до церковного жывота. Ясно, не нараз, но в спокійнім, духовно-освітнім процесі.

На другій стороні, там, де є в церкві русинський священник а є реалізована русинська пасторачна практика, там росте і русинське народне усвідомління у вшыткых сферах народного жывота.

Мала зрозумілость старославянского языка є дакотрыма священниками знеужывана на словакізацію церковных обрядів. Прото є потрібне заставити таке знеужываня, а то простым способом: понукнути людям церковны обряды в їх материнськїм языку і завести їх до церковного жывота. Ясно, не нараз, но в спокійнім, духовно-освітнім процесі.

Не дасть мі ту але не спомянути, же ефектївне розвиваня даного процесу ся буде дати шырше реалізувати, аж кідь буде мати русинська церков, як грекокатолицька, так і православна, свої русиньскы церковны структуры, напр. вікаріат, апостольску адміністратуру, екзархат, єпископство. Потім не буде проблем напр. з імприматуром на церковны русиньскы книги, не буде проблем з підпором народного розвоя Русинів і зо стороны церковной єрархії. Ідеалний і прикладний модел видиме напр. в Русиньській грекокатолицькій церкві в Сербії.

Думка церковных обрядів в материнськїм русинськїм языку є на Словенську з крока на крок реалізована уж од року 1981. Практика свідчить, же окрема духовных плодів, котры суть про нас священників пріорітов, з того процесу ростуть і плоды народного усвідомління.

До русинського кодифікованого языка ся дотепер з церковнославянского языка переложыли:

Малый грекокатолицькый катехізм про русинскы діти (азбуков і латиніков),

Молитвеник св. ружанця (латиніков),

Євангелія на неділі і свята цілого року. Апостола на неділі і свята цілого року (азбуков),

Євангеліє од святого Йоана (азбуков і латиніков),

Крестна дорога Господа нашого Ісуса Хріста (латиніков),

Акафіст Хрістовым страстям (латиніков),

Торжественна одправа Ісусовой молитвы (латиніков),

Акафіст священномученикови Павлови Петрови Гойдїчови, пряшівському єпископови (латиніков),

Малый требник – Крещїня, Міропомазаня, Вінчанка, Єлейопомазаня, Погріб віруючїх, Посвячїня воды і іншы посвячїня (саміздат; латиніков);

Євангелія од Мафтея, Марка, Луки, Йоана (саміздат; латиніков).

Суть переложены і вшыткы *тропарї і кондакы на неділі і свята цілого року* а найновше є уж переложена і ціла *Літургія св. Йоана Златоустого*.

Про духовно-релігійный жывот русиньскых вірників *Общество святого Йоана Крестителя* выдає од року 2005:

Грекокатолицькый русиньскый календарь (азбуков і латиніков) і

Артос – кварталный часопис (азбуков і латиніков).

Язык перекладів є кодифікований варіант русинського языка на Словенську, доповнений неологізмами і церковнов термінологіов на базі старославянского языка. Новы слова і терміны конзултуйме з *Одділінєм русинського языка і культуры Інституту регіональных і народностных штудій Пряшівской універзіты*. (Позн. ред.: в сучасности з *Інститутом русинського языка і культуры ПУ*)

Русиньскы євангелія в нашім варіанті списовного языка хоснують і дакотры священники в Польщі і похваляють собі їх.

Теоретічно можеме повісти, же кідь бы была можливість основати русинську парохію з літургічным языком чїсто русинськым, сьме того способны. З позіції практики то значить, же кідь бы чоловік пришов, наприклад, на Службу Божу, од початку до кінця бы każde слово чув по русинськы. З русиньскыма церковныма перекладами сьме способны якостно реалізувати пасторацію міджі нашим народом і наповнити духовно-літургічний жывот русинського вірника.

Того часу є в Грекокатолицькій церкві на Словенську коло 20 священників, котры заставляють за русинську пасторачну практику. На 40-єх селах

ся чітат Євангеліє і Апостол по русиньскы. Кідь бы Русины выдобили властну церковну структуру, охотных священників бы было коло 40. На Словенську є коло 100 русиньскых грекокатолицькых сел, в котрых ся к русинському материнському языку приголосило над 50 процент жытелів.

Хоць суть перманентны проблемы з імприматуром переложених книг і підпор русиньской пасторачной практикы з боку церковной єрархії, думам собі, же бы сьме были на тім гірше, кідь бы підпора была, але не мали бы сьме церковны переклады, русиньскых священників, вірників. Маме і єдно, і друге, і третє. А вшыткы вірїме і боюєме за то, жебы было і то четверте.

Знам, же процес русинського языка в богослужїнях не кождый Русин хоче прїяти, хоче і дале ся тримати церковнославянского языка. Но доколи? Аж до дня, кідь векшына русиньскых вірників повість, же не розумить по старославяньскы, а зато хоче по словенськы, українськы, сербськы, польськы, чеськы ...? А традичному Русинowi єдного дня не зістане ніч.

Новинкы, часописы маме в кодифікованім русинськїм языку, діти ся нам в школах учать списовный русиньскый язык, театр грать свої gry в русинськїм языку...

Сїмбіоза русинського і церковнославянского языка є природна і прїємна. Русиньскый язык не нарушать мелодічність восточного обряду, як то видиме у дакотрых іншых языках. Вірю, же русиньскый язык раз буде мати достойне місце і в релігійно-культурнім жывоті кождого Русина.

Русиньскы переклады уж днесь ословлюють Русина, а кідь раз прїйде потреба замінити го за іншый язык, нїй то буде зміна на єго материнськый – русиньскый.

Наконець мі довольте, важены участници конгресу і честны гостї, як укажку, але і як молитву, помолити ся по русинськы *Отче наш* за ціле наше русинське діло:

„Отче наш, котрый єсь на небесах, нїй святить ся твоє імя, нїй прїйде твоє Царьство, нїй ся діє твоя воля, як на небі, так і на землі. Хліб наш каждоденный дай нам днесь і одпусти нам нашы довгы, так як і мы отпускаме своїм довжникам, і не приведи нас до покушїня, но ослободи нас од лукавого.

Бо тобі, Отцю, і Сыну, і Святому Духу належить Царьство, міць і слава тепер і навсе, і навїкы-віків. Амінь.“ ■

КУЛЬТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС выдавать **Русин і Народны новинкы** за помочи Міністерства культуры СР. Купити го мож і передплатити в редакції на адресі: **Rusín, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR.** Телефон: **051/772 56 29.** Передплатне на рік 120 корун, до сусідніх штатів: 350 корун, до ост. штатів 24 америцькых долларів, І. класов – 29 долларів. Шефредактор: **Мґр. Александер Зоуляк**, редакторкы: **ПґДр. Кветослава Колорова, ПґДр. Марія Мальцовска**, языкова редакторка: **ПґДр. Анна Плішкова, ПґДр. Реґістрачны чїсла: MK SR 418/91, MİC 49 589.** Адреса часопису на інтернеті: **www.rusynacademy.sk**, e-mail: **rusyn@stonline.sk.** Выдане в марцу 2008 р.